

استاد زیار

د پښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب پېژندنه

|||||

د کتاب نوم: استاد زیار د پښتني فرهنگ يو ځلاند ستوری

لیکوال: محمد اسمعیل یون

خپرنډوی: یون کلتوري یون

لومړی چاپ: ۱۳۷۸ ال کال

دویم چاپ: ۱۳۸۷ ال کال

د لیکوال پرله پسې نومره: (۷)

د خپرنډوی پرله پسې نومره: (۷)

کمپوزر: ضیاء الرحمن ضیاء

ډالی: پخپله استاد زیار ته چې د پښتني مینې راکښون یې زما په زړه کې ددغه اثر د کښلو هیله وروزله.

د ((متکور)) د دویم چاپ سریزه

متکور زما د شعرونو لومړۍ ټولگه ده، چې اساساً پر ۱۳۶۹ل کال چاپ شوې ده. ((اساساً پر ۱۳۶۹ل کال)) ورته ځکه وایم، چې د همدې کال په بهیر کې د افغانستان د لیکوالو ټولنې له خوا د چاپ پلان کې وه او د همدې کال د وروستیو درېو میاشتو په بهیر کې د همدې ټولنې له خوا چاپ ته لاره. ترننه نږدې شل کاله دمخه، چاپ دومره پرمختللی نه و، هغه وخت د چاپ توري اکثره له سر یو نه جوړېدل یا اوسپنیز وو، یو یو توری به په ځانگړي صندوق کې پروت و، کله چې (الف) نه تر (یا) پورې هر توری په کارېده، نو بیا به حروفچین، همغه صندوق ته، ته او اړتیا وړ توری به یې را اخیسته، دا توري به یې پر یوه ډېر اوږده مېز، چې لس پنځه متره واټن به یې درلود، په همغو جوړو شویو صندوقونو یا کورونو کې ایښي وو. د یوې کلمې لپاره که د یو توري ټولونکي تگ اوراتگ محاسبه کړو، کېدی شي سل متره پلي واټن یې هم وهلاي وي، دا نو بیا د یوه کتاب په لسگونو زرو او یا هم لکونو کلمو ته محاسبه کړه. دا توري بیا یو تر بله څنګ په څنګ اېښودل کېدل او پر یوه تار تړل کېدل، په دې ډول ترې یوه کلمه، بیا کلمې، بیا جمله او جملې او بیا هم متن جوړېدل، کله چې به دې په کې سمون راوسته، هغه کلمه به بېرته خلاصېدله، خو لنډه دا چې خورا زړه چاودون و. دا کتاب ما په همغه شکل چاپ کړی دی. زه دا مهال د کابل پوهنتون د درېیم ټولگي محصل وم، د درسونو ترڅنګ مې نور فرهنگي مصروفیت هم درلود او چاپخونې ته به هم هره ورځ روان وم، کله چې د کتاب د چاپ او سمون لومړني کارونه خلاص شول او ماته یې وروستي توري راکړل، نو دا مهال ۱۳۶۹ل کال خدای پاماني وکړه، ما کتاب قدرمن استاد کانديد اکاډميسين محمد صديق روهي او گران ورور محمد ابراهيم شينوارې ته د سريزو لپاره وسپاره، زما بل ملگري ممتاز ارمان لا وار دمخه پرې سريزه کښلې وه، څه موده نور هم د سريزو په خاطر وځنډېده، نو ځکه خو د استاد روهي او ښاغلي ابراهيم شينوارې تر سريزو لاندې (۲/۱/۱۳۷۰) او (۱۳/۱/۱۳۷۰) نېټې ليکل شوي، ما د لومړي چاپ او دويم چاپ پر مهال دا نېټې ځکه بدلې نه کړې، چې زموږ گران لوستونکي د هغه وخت له چاپي بهير سره لا ښه اشنا شي، چې د يو عادي کتاب چاپ هم هغه وخت څو مياشتني واټن ته اړتيا لرله. د زمانې څرخ تاوېږي، چاته صبر نه کوي، اوس چې له هغې زمانې نږدې شل کاله تېرېږي، استاد روهي زموږ په منځ کې نه شته او د هغه په حق کې له دعا پرته نور هېڅ زموږ له لاسه نه کېږي، گران ابراهيم شينوارې او زه (يون) ژوندي او پر خپل وطن يو، ممتاز ارمان هم رانه مهاجر شوی دی. خدای (ج) خبر چې ددې شعري جونگ تر درېيم چاپ پورې به موږ ته څه پېښېږي. په همدې خاطر مې د خپل تېر شلکلن فرهنگي کار پر بيا سمون، اوډون او بيا چاپ لاس پورې کړ، پر ژوند ډېر بې باوره يم او ژوند پر ما ډېر ناباوره دی، نه غواړم زما پر کړي کار سبا ته نور څوک په تکليف شي، څه چې مې کړي، ښه دي که نا ښه، پوره دي که نیمگړي، کره دي که ناکره؟ ښه ده چې خپله یې راټول کړم چې د ټولو پازوالي زما پر خپله غاړه شي.

راتلونکی نسل به ددې وخت ونه لري، چې زموږ په ماتو گوډو لیکنو پسې وگرځي، د هغوی لیکنې او پنځونې باید تر موږ اوچتې وي او که اوچتې نه وي دا نو ددې مانا ورکوي، چې ژوند او فکر ولاړ دی او پرمختگ نه کوي، خو دا

زموږ د اوسني نسل وظيفه ده چې خپل کارونه په خپله خلاص کړي او په هغه تسلسل کې خلل رانه ولي چې تېرو تر موږه رارسولی او زموږ دنده ده، چې تر بل پښت يې ورسوو، د بشري ژوند ارتقا د همدغه تسلسل ترکيب دی . له ټولو قدرمنو ليکوالو دا هيله لرم، له يوه نسل څخه بل ته کلتوري خلا پرې نږدي او تر خپله وسه پورې د وخت له تخنيکي امکاناتو گټه پورته کړي او خپله ځاني او ملي، ټوله کلتوري شتمني خوندي کړي.

د همدې هيلې د بري په ارمان

پوهندوی محمد اسمعيل يون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ ل کال، د سلواغې ۷مه.

سريزه

د خوشال قدر که اوس پر هېچا نه شته

پس له مرگه به يې ياد کا ډېر عالم

نن راته د هغه چا د احساس تاو قلم په گوتو کې راکړی، چې ډېر کلونه دمخه ورسره په نا اشنایۍ کې اشنا وم، زه لا کوچنی وم، چې د هغه نوم مې اورېدلی و. خلکو به يې ډېره ستاينه کوله. له هماغه مهاله مې په زړه کې د هغه مينې او پښتني ولولو ځای نيولی و. په زړه کې به مې دا هيله څو ځلې د خيال او خوب په شان وگرځېده، چې گوندې داسې وخت راشي چې استاد زيار مې ښوونکی شي او د هغه له اورنيو پښتني ولولو څخه مې زړه تودوخه او فکر روښانتيا ومومي.

ډېر وخت تېر شوی و، خو هيله مې لا نه وه زړه شوې. يو وخت ما په خوشال خان لېسه کې زده کړه کوله، له شعر او ادبياتو سره مې زياته مينه پيدا شوې وه، کله کله به زه هم هغو فرهنگي څانگو، چې ادبي غونډې او مشاعرې يې جوړولې، خبرولم.

يوه ورځ د افغانستان د ليکوالو انجمن له خوا د کره کتنې يوه غونډه جوړه شوې وه او د يوه شاعر پر شعرونو خبرې کېدلې. زه هم هلته تللی وم، له نېکه مرغه مې هلته استاد زيار هم وليد، چې له بهر څخه تر يو اوږده سفر وروسته تازه راغلی و، دده عالمانه لوبې او کمينۍ زما هيله لا پياوړې کړه.

څو ورځې وروسته مې ورسره د ليکوالو انجمن د ځوانو شاعرانو او ليکوالو په کانون کې بيا وکتل، دا ځل ورسره پوره بلد شوم. خپله پته يې ماته راکړه، بيا نو زه ادبياتو پوهنځي ته ډېر ورتللم او خپلې ليکنې او شعرونه به مې وراورول او ده به په ډېره سره سينه راته اصلاح کول. زما هيله خو پوره شوې وه، ځکه چې هغه زما ښوونکی شوی و، يو ډېر خوږ او مهربانه ښوونکی.

خو زما هيلې هغه وخت لا پسې د خوښۍ په اوبو ولائېدل چې زه د ژبو او ادبياتو پوهنځي محصل شوم، لومړی ټولگي و او لومړی ساعت، کله چې ټولگي ته ننوتم، پر يوې څوکۍ کېناستم، څو شېبې لا نه وې تېرې شوې، چې استاد زيار ټولگي ته راننوت او تر پېژندگلۍ وروسته يې پر لوست پيل وکړ.

اوس نو چې زما هيله پوره شوې ده، پرځای بولم، چې ددغه پیاوړي استاد د ژوند په باب د خپل توان په کچه یو څه ولیکم. سره له دې چې دا کار باید هغه لیکوال او څېړونکي کړی وای چې د ځواکمن قلم خاوند وای، خو هغه څه چې د استاد پر ما حق دی، باید ادا یې کړم. سره له دې چې دا کار زما لپاره ډېر گران دی او نه شم کولای څنگه چې ښايي، د استاد د ژوند او اثارو د څرنګوالي په باب وړنده معلومات وړاندې کړم او د هغه پر ټولو ادبي، هنري او علمي کارونو باندې په ټول ټال او کره ډول خپل ځان او نور خبر کړم.

زه دا کار ددې لپاره سرته رسوم، یو دا چې د استاد حق مې ادا کړی وي او بل دا چې تراوسه پورې پرته له (استثناتو) په پښتو ادب، فرهنگ او زموږ په ټولنه کې دا خبره باب ده، چې په ژوندوني د شاعر، ادیب او هنرمند درناوی نه شته. هغه د افغان سید جمال الدین خبره چې وایي: ((په شرق کې ادیب د ژوند پر وخت مړ دی او تر مرگه وروسته ژوندی کېږي)). بېخي پرځای خبره ده (دوکتور عبدالحکیم طبیبی: تلاش های سیاسی سیدجمال الدین افغان، ۱۳۵۵ ل کال ۲۰ مخ).

زما موخه داده، چې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند په لړ کې د هغه پر اثارو لیکنه او د هغه پر ژوند لیکنه به له څو اړخونو څخه غوره او مثبتې پرېوځي.

یو دا چې شاعر یا لیکوال او یا هنرمند به په ژوندوني د خپل کار ثمره په خپلو سترگو وویني، دویم دا چې لیکوال به د خپلې دغې ثمرې د لیدلو په پایله کې لا نور هم ددې زغم او ځواک پیدا کړي، چې خپلې پنځونې او نوښتونه لا پسې زیات کړي، درېیم دا چې موږ به د لیکوال او هنرمند حق ادا کړی وي او څلورم دا چې موږ به په څېړنو او لیکنو کې له تېروتنو سره مخامخ نه شو او که مخامخ هم شو، هغه به ډېرې کمې وي.

خواوس اوس دا خبره باب ده، چې کله شاعر یا لیکوال له نړۍ څخه سترگې پټې کړي، بیا ټول د قلمونو څوکې تېرې کړي او متې راوغاړي او تر هغه چې یې له لاسه کېږي، زړونه تش کړي او داسې شیان ولیکي، چې ارواښاد په گور کې نا ارامه کړي.

په ځینو ځایو کې خو لا داسې هم لیدل شوي دي، چې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند او مرگ نېټې دمعلوماتو په باب کتابونه لیکل شوي، رسالې کښل شوي، خو بیا هم په بشپړ او جوت ډول د هغه د ژوند یا مرگ نېټه نه ده زياته ((ثابته)) شوې.

په دې توگه به ښه دا وي، چې په خپله د لیکوال په ژوندوني د هغه د ژوند او اثارو په باب څه ولیکل شي او د تېروتنو پر وخت په خپله له هغه څخه مرسته وغوښتل شي. بیا به نو ددې اړتیا نه وي، چې یوازې د یوه شاعر یا لیکوال د ژوند او مرگ نېټې د جوتیا لپاره کتابونه او رسالې ولیکو. بېخرته غوندې پرې جوړې کړو او له دې سره سره پرې بېځایه لگښتونه وکړو.

دا زما لومړنی کار دی، چې ښایي نیمګړتیاوې به ولري، خو زما هیله دا ده، چې نور لیکوال په دې برخه کې په پوره ځیرتیا کار وکړي او د خپلو مشرانو او نوښتګرو لیکوالو حق ادا کړي. زه په دې لیکنه کې د استاد زیار د ژوند او اثارو په باب غږېږم، هیله ده، هغه څه چې مې راټول کړي دي، څه ناڅه د استاد له اندو ژوند سره سمون ولرلای شي.

په پښتنه مینه

اسمعیل یون

د ژبو او ادبیاتو پوهنځي محصل

۱۳۶۸ل کال، پسرلی

ژوند لیک

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار د عجب گل زوی پر ۱۳۱۴ل کال د سپین غر د مزینې رود پر غاړه د اخون کلي په یوه بېکوره او بې ځمکه بزگره کورنۍ کې وزېږېد. د ښوونځي په درېیم ټولگي کې یې د یوازیني گټندوی پلار سیوری له سره پرېوت. پاتې درې ټولگي یې له کوچاني بېوزله ژوند سره د یو بل په مزدورۍ پای ته ورسول. تر څلور کلنې خواری-مزدورۍ وروسته ورته د کابل د لیلیه ښوونځي چانس برابر شو، له ۱۳۳۵ تر ۱۳۳۶ کال یې د زده کړې ترڅنگ د هلمند په ناوه کې کار کوه.

پر ۱۳۳۷ کال یې دولس کلنې زده کړې پای ته ورسولې او پر ۱۳۳۸ کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کې پر زده کړه بوخت شو. پر ۱۳۴۱ل کال یې له دغې څانگې څخه لیسانس واخیست او د همدغه پوهنځي په کدر کې پر تدریس او ژبنيو څېړنو بوخت شو.

پنځه کاله یې د هېواد په غرو، رغو، ځنگلو، میرو، کلیو او بانډو کې د ۱۴ ژونديو او نیم ژونديو ژبو ۱۰۴ ټوکه گړدودي څېړنې ترسره کړې. بیا سویس ته واستول شو او هلته یې د ((برن)) پوهنتون د ژبپوهنې، ادب پوهنې او وگړ پوهنې په څانگه کې د علومو دوکتورا واخیسته. پر ۱۳۵۱ل کال یې هېواد ته له راستنېدو سره خپلې استادۍ ته دوام ورکړ او ترڅنگه یې د څانگې ۲ میاشتني مجله (ورمه) وچلوله.

پر ۱۳۵۷ل کال ورته د استادۍ ترڅنگ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز ریاست دنده ورترغاړې شوه. څه مهال وروسته زنداني شو. بیا یې د سولې او پیوستون د سازمان د رئیس او مرستیال په توگه دنده ترسره کړه. څلور کاله د ژبو او ادبیاتو پوهنځي رئیس پاتې شو. بیا یې د المان په هومبولت پوهنتون کې د مېلمه استاد په توگه د افغانستان پوهنې د تدریس دنده پرمخ یوړه او د ۱۳۶۵ ل کال له مني راهیسې بیا د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانگه کې د ژبپوهنې او ادب پوهنې پر تدریس بوخت شو.

دوکتور زیار له ننه اووه ویش کاله دمخه واده کړی دی، یو زوی او یوه لور لري. زوی یې په المان کې د لوړو ریاضیاتو او لور یې دلته د طب په څانگه کې زده کړه کوي او مېرمن یې د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د الماني څانگې استاده ده.

استاد زیار یو ډېر کاري او څو اړخیز انسان دی. کله چې د ده د ژوند پانې اړوو را اړوو، ان له وړکینې څخه یې څو څو کاره پرمخ وړي دي، هم به یې له ځمکوالو سره مزدوري کوله او هم به یې ورسره د ښوونځي او جومات زده کړه غبرگه پرمخ وړله. لو او لور او نورې راز راز موسمي خواری او ورځ مزدورۍ خو یې په هره توگه د زیار کښې لوبې نه بېلېدونکې ټوک و. د منځنیو زده کړو په دوره کې یې دغې بوختیا بیا نوې بڼه وموندله. د تعلیمي کال په بهیر کې یې د شعر لیکنې او ژباړنې له لارې مطبوعاتي فعالیت کاوه.

د ورزش په برخه کې له اووم ټولګي څخه د بېلابېلو ورزشي ډولونو لېوال و او د بايسکټبال په توګه د کابل او ان د برن پوهنتون د اړوندې لوبډلې (ټيم) رسمي غړی پاتې شوی دی. د ښوونځي په رخصتو کې ددې پرځای چې کلي ته ستون شي او له خپلې کورنۍ سره په ارامه واوسېږي، د هېواد په ځینو پروژو، لکه د هلمند وادي په هغه کې پر کار بوخت شوی او په ګټلو پیسو یې هم د خپل تعلیمي ژوند جیب خرڅ برابر کړی او هم یې له خپلې بېوزلې کورنۍ سره مرسته کړې ده.

د پوهنتون په دوره کې یې لږ تر لږه شپږ ډوله بوختیاوې (مصروفیتونه) پرمخ وړل. د هېواد د ورځپاڼې خبریال، د اصلاح، انیس، ژوندون، عرفان او پوهنې او د مرکز او ولایاتو د خپرونو قلمي همکار، د پوهنې مطبوعي مصحح، د رحمان بابا، بیهقي ښوونځي او پښتو کورسونو حق الزحمه یې ښوونکی، د پوهنځي د پښتو مجلې (ورمې) مرستیال، د پوهنتون د بايسکټبال د ټيم غړی، په کابل کې د مصر سفارت د عربي کورس شاګرد او د ثقیله ورزش د کلوب غړی او داسې نور.

استاد زیار په دې گروهه دی، چې ژوند د زمانې د بهیر پر وړاندې ډېر لنډ او تنګ دی او هغه څه چې یو انسان یې باید په خپله ژوند کې ترسره کړي، نه ترسره کېږي، نو له همدې کبله تل په تلوار او منډو رامنډو کې دی او نه غواړي د ژوند یوه شېبه خوشې تېره کړي. هېڅکله یې په یاد نه دي، چې د زینې پورې یې یو په بل پسې تر پښو لاندې کړې وي، بلکې تل یې کله یوه او کله دوه په منځ کې پرې ایښې دي. پلي تګ یې له نورو سره توپیر لري. پر پليو لارو هم، چې هر څومره ګټه ګونه وي، د شتۍ غوندې خپله لاره باسي او له ټولې پاملرنې سره سره یې له یو بل سره ټکر هم راځي، همداسې یې بايسکل ځغلول او موټرسایکل چلول هم درواخله.

په ژبنيو څېړنو کې یې پوره څلور کاله له دغو دوه ارايه یې وسیلو څخه تر وروستي بریده کار اخیستی او ډېر یې ژوبل کړی هم دی. له همدې کبله یې موټر اخیستو ته مېرمن نه پرېږدي. له دې ټولو منډو رامنډو او بېړندویۍ سره بیا هم یو روغتيايي اوډلې او مهالوېشې ژوندون لري او دا هم په دې موخه چې وخت یې هسې خوشې له لاسه ونه وځي. خوب و خوراک، کار، ورزش او هوساينه هر څه یې پر مهالوېش برابر دي.

په الکولي څښاک، څکاک، توندو، تورشو خوراکونو او نورو ناوړو عادتونو، نه خپل اقتصاد ويجاړوي او نه روغتيا. په ټوليز (کلي) ډول یې ساده ژوند خوښ دی، خو دومره هم نه چې څوک ورته ساده ووايي. سهارنی کړاو (جمناستیک) او تشناب تر وسې وسې، که پر کور وي که پر بیدیا، نه قضا کوي.

شعر او شاعري او نور زېړندويه فعالیت یې له هوساييزو (تفريحي) بوختیاوو څخه ګڼل کېږي، د سفر او ان د ناروغۍ د وخت بوختیا یې همدا ده. د یادښت کتابچه یې خو ټول عمر ملګرې ده.

استاد زیار له اوډلې، بېړندويه، ترور، خوځندويه (ډینامیک) او دوديال (اخلاقي) ژوند دود سره یو سرکښ، سرغړانده او نارامه خوی خصلت لري او له هر راز دوديزو او ټولنيزو بنديزونو او اجبارونو سره نه پخلا کېدونکی دی. کله چې

استاد زیار ته جوته شي، چې په يوه خبره کې د حق پر خوا دی، د دوست و دښمن ورم و پند او زور زاري پرې څه اغېزه نه لري. په سپين ويلو او گوتې نيولو کې نه ډار پېژني او نه لورو وپاس اوزړه سوی او هغه هم زياتره بيا د خپلو نژدې اړوندانو او دوستانو پر وړاندې. استاد زیار له ټول کلکوالي، ناراموالي او انتقادي او انتقامي لوبې سره سره بيا هم د لوی زغم او سپېڅلي احساس څښتن او په دوستۍ او اشنايۍ کې ډېر ټينگ دی.

له مېرمنې، زوی او لور سره که څه هم په ټولو چارو کې مرستندوی دی، خو بيا هم ترې دومره خوشاله نه برېښي، ځکه په بدل کې ترې دا سترگې لري، چې هغوی هم دده اوډلې بېرندويه ژوند دود ومني، د ساري په توگه يې مېرمن د کور په اوډون، سمون، پاک کاري او لوبو پرېولو کې د مرستې پاسلنه پرځان نه اخلي او هغه يې زياتره د سپېڅلتيايي او اوډلې لوبې او آر (اصل) يوه برخه بولي.

ان تر دې چې د نوي ازاد پښتو شعر او په ځانگړي ډول بيا د پښتو د ليکني معيار لپاره د استاد زیار دا شل کلنې پرله پسې هلې ځلې يوازې دده له پښتونولۍ يا ځانگوالۍ څخه نه، بلکې زياتره د ده له اوډوني او ډيناميکي لوبې څخه سرچينه اخلي، دی وايي:

((هغه بې شمېره ځيلونه (ورائنتونه) يا گرډودونه، چې په گړنۍ (گفتاري) پښتو کې دود لري، بايد په ليکنۍ پښتو کې يووالي او کره والی ومومي. يا په بله وينا- جوړښتي او گرامري وارينتونه توحيد کړ شي او لغوي وارينتونه تکثير کړ شي. په بله وينا خولې ډېرې او بې شمېره دي او کنترول يې ناشونی، څه چې يو بې سرو بوله کار دی، مگر قلمونه هغومره ډېر نه دي، چې کنترول نه شي)). دی لکه څنگه چې د ټولو پښتنو تېرونو لپاره د يوه ملي يووالي يا (مليت) په بله وينا د يوه لوړ ټولنيز پرمختگ او بشپړتيا غوښتونکی دی. دغسې د ليکني ژبې يووالي لپاره هم ټينگار کوي او څنگه چې لومړۍ موخه د يو واريز (اوبتون) له لارې کېدونکې ده، دغسې دغه ژبنۍ بشپړتيا هم يوې اگاهانه او ټينگر هاند او هڅې ته اړتيا لري.

د استاد دا خبره، چې ټولنيزه بشپړتيا او ژبنۍ بشپړتيا سره يو له بله نه شلېدونکي بهيرونه دي، يوه پرځای او په نوي علمي نړۍ ليد کره شوې خبره ده. د نړۍ نورې يادې ژبې، لکه (انگليسي، الماني، پرانسي، يا روسي هغه مهال معياري بڼې پيدا کړي، چې بېلابېلو تېرنيو او فيوډالي ډلو ټپلو يې پانگوالي اړيکو ته لوړتيا موندلې ده، يا په بله وينا (ملت) ته رسېدلی دي. استاد زیار پر دې ټينگار کوي، چې (له ټولنيز- اقتصادي انقلاب سره بايد فرهنگي انقلاب هم له ياده ونه ايستل شي او ژبه خو د دواړو بيخبنايي- مخبنايي جوړښتونو يو گډ آر او اړيکی بلل کېږي (د استاد زیار ژوند ليک چې د اکبر کرگر له خوا د استاد زیار د زېږېدنې د پنځوسمې کاليزې په غونډه کې اورول شوی و). استاد زیار تراوسه ۱۳۷۰ پورې ۳۰ کاله د ژبو او ادبياتو پوهنځي او په علومو اکاډمۍ کې اکاډميک خدمت کړی دی. د سويس له برن پوهنتون څخه يې د ژبپوهنې، ادبپوهنې او وگړپوهنې لومړۍ درجه دوکتورا اخيستې ده. په انگليسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونو هندو اروپايي ژبو هېږي.

استاد زیار د ښوونځي له نهم ټولگي ۱۳۳۴ راهیسې د شاعرۍ او لیکوالۍ ډگر ته راوتلی دی، د ټولو ادبي، علمي او تحقیقي اثارو شمېر یې ۱۳۰ ټوکو (کتابونو) او ۱۱۰۰ لیکنو ته رسېږي. په دې کې د گڼو علمي، تحقیقي لیکنو ترڅنګ هغه ژورنالستيکي لیکنې هم راځي چې له ۱۳۳۸ کال راهیسې یې د هېواد، ننگرهار، وړانگې، اصلاح او د ثور انقلاب حقیقت (پیام) ورځپاڼو او د پوهنې مجلې د خبریال او د هېواد د نورو ټولو مهالنیو خپرونو او راډیو تلویزیون د همکار په توگه د هېواد په دننه او بهر کې په پښتو، دري، انگریزي او الماني ژبو خپرې کړې دي. د پوهاند زیار ادبي، علمي او تحقیقي اثار په لاندې ډول دي:

۱- نومتړنگونه یا اسمي ترکیبونه، په الماني ژبه د سویس د برن پوهنتون د ۱۹۷۴ کال خپرونه.

۲- پښتو پښویه (گرامر) د کابل پوهنتون د ۱۳۶۲ کال خپرونه.

۳- پښتو لیکلار د ننگرهار د بایزید روښان پوهنتون د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۵- زنداني نغمې، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د ۱۳۵۹ کال خپرونه.

۶- سوزونه او سازونه (د شعرونو غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د ریاست د ۱۳۶۴ کال خپرونه.

۷- اور او وینې (د شعرونو غونډ) د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې د خپرونو ریاست د ۱۳۶۵ کال خپرونه.

۸- وینه او مینه (د شعرونو غونډ) د ملي دفاع وزارت د ۱۳۶۰ کال خپرونه.

۹- نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۶۳ کال.

۱۰- پښتانه او ورونه ملیتونه (ژباړه) د چاپ او خپرونې دولتي کومېټې د ۱۳۶۶ کال خپرونه.

۱۱- مینه د زړه په وینه (رومان) تر چاپ لاندې.

۱۲- اندو ژوند (شعري طرحې او څلوریزې) د سرحدونو چارو وزارت د ۱۳۶۸ کال خپرونه.

۱۳- پښتو- دري فرهنگ تر چاپ لاندې.

۱۴- گلکڅونه (شعري غونډ) د افغانستان د لیکوالو د انجمن د ۱۳۶۷ کال خپرونه.

۱۵- الماني- پښتو فرهنگ- د برلین پوهنتون په غوښتنه د ۱۳۶۷ کال خپرونه.

۱۶- د پښتو الماني ژباړیز پرابلمونه (په الماني) ناچاپ.

۱۷- افغان- شوروي فرهنگي اړیکي، په دوستي مجله کې یې برخه برخه چاپ شوې ده.

۱۸- سپین غر (شعري غونډ) ناچاپ.

- ۱۹- کارپوهه (ارگولوژي) برخه برخه په فولکور مجله کې خپره شوې ده.
- ۲۰- ټولنوال رياليزم برخه برخه په هنر او ژوندون مجلو کې خپور شوی دی.
- ۲۱- پښتو گړدودونه (لهجې) په وړمې مجله کې چاپ شوي دي.
- ۲۲- پښتو آر پوهه (اتمولوژي) تر ((ژ)) پورې په وړمه مجله کې خپره شوې ده.
- ۲۳- پښتو بدلېچ يا پښتو شعر څنگه جوړېږي؟ د اطلاعاتو او کلتور وزارت د ۱۳۶۹ ل کال خپرونه.
- ۲۴- ليکونه (په پښتو- دري- انگليسي او الماني) ناچاپ.
- ۲۵- ځان پېښې (په پښتو- دري- انگليسي او الماني) ناچاپ.
- ۲۶- د هېواد پر ۱۴ ژبو (پښتو-دري، اوزبکي، ترکمني، بلوخي، براهوي، واخي، پشه يي، پاراسوني، کتي ((نورستاني))، گوجرو ((گجراتي))، تيرو ((تيراهي))، شغني، کشموندې ۱۰۴ ټوکه گړدودوي (لهجوي) څېړنې، چې د سويس د ملي فونډ له خوا د يونسکو په سپارښتنه، د افغانستان (د ژبپوهنې اتلس) په نامه په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دي.
- ۲۷- پښتو، دري، پشه يي فولکوري څېړنې .
- ۲۸- تر ۱۱۰۰ زياتې علمي، ادبي، تحقيقي او ژورناليستيکي ليکنې يې په پښتو، دري، انگليسي او الماني، تر هېواد دننه او د باندې خپرې شوي دي. دغه راز يې يو لړ ادبي اثار د شوروي اتحاد په څو ژبو او مجاري، الماني، انگليسي، بلغاريي او داسې نورو ژبو اړول شوي او په اړوندو هېوادو کې خپاره شوي دي.
- د اثارو ټول شمېر يې له مقالو پرته:
- ادبي ۱۰ اثره.
- علمي ۱۶ اثره.
- تحقيقي ۱۰۴ اثره.
- مجموعي ۱۳۰ اثره.
- (ژوندون مجله، ۱۳۶۷ کال د ميزان او عقرب گڼه.)
- استاد زيار د پورتنيو ياد شوو اثارو په درلودلو سره په ټول هېواد کې تر ټولو لوړ ملي ريکارډ ټينگ کړی دی. استاد د هېواد په نويو او زرو ژبو کې پوره تخصص لري. استاد د اروپايي او بين المللي ژبپوهانو د ټولنې، د کابل پوهنتون

او د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د علمي شوراگانو او د علومو اکاډمۍ د ژبنيو او ادبي علومو د انسجام د کومپټي غړی دی او د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنگي ټولني مشر هم دی.

همدارنگه استاد زیار په گڼو ملي او بین المللي علمي او سیاسي غونډو کې گډون کړی او لیکنې او ویناوې یې په کې اورولې دي .

دا و د استاد زیار د اندو ژوند لنډ جاج. په دې ډول استاد زیار له زیاتو ناخوالو سره سره په خپل کارو زیار او هاند وهڅي نن دې ځای ته رارسېدلی دی، چې هېڅکله یې پښتانه او پښتانه لیکوال او ادیبان نه شي هېرولای.

استاد زیار ډېرې لیکنې کړې دي، د ژبې او ادب په هره برخه کې یې هر څه لیکلي دي، زیار یې کښلی دی، مندې یې وهلې دي، سترې شوی او د پښتو ادب او پښتني فرهنگ هرې برخې ته یې یو څه ورکړي دي. فکر کوم، دی په خپل ټول عمر کې ډېر کم وخت او که په زغرده ووايو یوه گړۍ هم بې قلمه او بې کاغذه نه دی پاتې شوی، خو دا ټول یې د چا لپاره او د څه لپاره؟ ځواب یې روښانه دی، چې دا هر څه یې د خپلې ژبې، ادب، فرهنگ او خپلو وگړو لپاره کړي دي.

زیار د خپل ژوند زیاته برخه د خپلو خلکو ادبیاتو ته ورکړې ده، دی وایي:

((لیکنه زما د ژوند نه جلا کېدونکی ټوک دی، له هغې راهیسې چې خپل ښي او کښي لاس مې پېژندلی دی، زه لیکنه کوم او لیکنه مې د ژوند ملگرې شوې ده.))

یو لیکوال دده په باب لیکي: ((زه استاد زیار د یو پرکاره خو دقیق لیکوال او محقق په توگه پېژنم. دی چې هر څه لیکي، په ژوره توگه یې لیکي، ښه یې لیکي، ښکلی یې لیکي او له یوه ژور احساس او پښتني احساس سره یې وړاندې کوي، دده هڅه په دې کې ده، چې په لیکنه کې د اړوندې موضوع ټولې پوښتنې اواروي او نه پرېږدي، چې لوستونکی په تیاره کې پاتې شي (د نورمحمد سهیم مقاله، د استاد زیار پنځوسمه کالیزه، ناچاپ.)

د هند یو لیکوال ((سادهن مکرجي)) د خپل کتاب ((افغانستان زوال سی عروج تک))، چې پر ۱۹۸۴م کال د هند په نوي ډهلي کې چاپ شوی دی. په ۱۲۶ مخ کې د پوهاند زیار یادونه کوي او هغه د پښتو یو ستر عالم بولي. همدارنگه په ((تاریخ نوین افغانستان)) کې هم د یوه ستر فرهنگي او ټولنیز شخصیت په نامه یاد شوی دی، نو باید د داسې ستر انسان درناوی وشي او په درنه سترگه ورته وکتل شي، چې د خپل زړه په وینو خپل فرهنگ او ادب ته د زمانې له ناخوالو سره سره کار کوي او پرمخ ځي. لکه څنگه چې د استاد زیار له لنډ نوم (تخلص) څخه څرگندېږي، دی یو زیارکښ انسان دی، له همدې امله خو یې نن تر دې ځایه ځان رارسولی دی او پر مور پښتو مینانو باندې یې د احسان سیوری پروت دی. زه دلته د استاد په باب له زیاتو خبرو تېرېږم، ځکه که هر څومره خبرې ورباندې وکړم، بیا به هم کمې وي. هغه د شاعر خبره دلته سمه راځي چې وایي:

کتاب وصف ترا آب بحر کافی نیست

که ترکنم سر انگشت و صفحه بشمارم

او یا دا پښتو لنډۍ:

ستا د ښایست گلونه ډېر دي

خولی مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

تر دې وروسته راځو، د پوهاند زیار لیکوالۍ، اثارو او دده اثارو څرنگوالي ته.

لکه څنگه چې دمخه مو وویل، پوهاند زیار د خپلې لیکوالۍ له پیل نه، یانې له هغه وخت نه، چې دی لا پنځلس کلن و، بیا تر ننه پورې د ادبیاتو په بېلابېلو برخو کې یې خپل قلم ازمویلی او د پښتو ادب په بڼه په هر ګوټ کې یې زرغون نیالګي ایښي دي. د یوه لیکوال خبره ده چې وایي:

((استاد زیار د خپلې هغې مینې له مخې چې د خپل فرهنگ له غورږدا او سمسورتیا سره یې لري، د پوهې او ادب هېڅ یوه خوا بې برخې نه ده پرېښې او د هغې هر نیالګي یې د زړه په وینو خړوب کړی دی، روزلی یې دی، پاللی یې دی او ثمر ته یې د رسېدو په هیله پر خپل ځان باندې کړاوونه ګاللي دي او اوس هم لګیا دی، کړاوونه ګالي، پر ځان سختۍ تېروي او بې خوبۍ زغمي، چې په دې توګه دغه نیالګي زموږ راتلونکو پښتونو (نسلونو) ته له خوږو او په زړه پورې مېوو سره وسپاري.))

لکه څنگه چې ښکاره ده، استاد زیار د ژبې، ادب او فرهنگ په بېلابېلو برخو کې ډېر ګټور او ارزښتمن کارونه کړي دي. نو که موږ اوس د استاد ټولې لیکنې او اثار په ځیر سره وګورو، ویې څېړو او مطالعه یې کړو، نو د هغو څرنگوالي او شننه به موږ ته استاد زیار په لاندې نومونو راوپېژني:

۱- ژورنالیست زیار ۲- شاعر زیار ۳- څېړنیال زیار ۴- کره کتونکی زیار ۵- داستانونکی زیار ۶- ژبپوهاند زیار ۷- ژباړونکی زیار.

دا ډلبندي ما له خپل فکره کړې ده، ښایي نور یې پر نورو برخو وپېشي، خو له دې سره سره بیا هم د استاد نورې لیکنې شته، چې د څرنگوالي له مخې د استاد په پورتنیو نومونو کې نه راځي، خو په ټولیز (عمومي) ډول یې زیاتې لیکنې په پورتنیو نومونو کې په یوه نه یوه کې راځي.

ژورنالیست زیار

استاد زیار د خپلې وینا له مخې لومړی ژورنالیستيکي کارونه پرمخ وړل او ژورنالیستيکي لیکنې به یې کولې، هغه هم په ډېره زیاته کچه. دې کار بېلابېل لاملونه (عوامل) درلودل، یو دا چې استاد زیار د هغه وخت د ځینو لیکوالو، چې دا کارونه یې پرمخ وړل، تر اغېزې لاندې و او بل دا چې د خپلو اقتصادي ستونزو له کبله دې ته اړ و، چې له ورځپاڼو سره همکاري وکړي، د هغوی د خوښې مطالب وربرابر کړي او ورسره ورسره خپله پښتني مینه خړوبه کړي.

یوه بله د یادولو وړ خبره داده، چې پر یوه مهال د ژورنالیستيکي لیکنو ترڅنګه د ده شعرونه هم چاپېدل او له راډیو خپرېدل او ځینې لا تر ژورنالیستيکي لیکنو دمخه چاپ شوي دي، یانې استاد زیار مخکې تر هغه چې ژورنالیست شي، شاعر و، خو اصلي خبره چې موږ ورباندې ټینګار کوو، هغه داده چې استاد زیار له ۱۳۳۵ کال راهیسې د هېواد اخبارو او مجلو ته به یې کچه ژورنالیستيکي مطالب کښلي او تیار کړي دي او له ۱۳۳۸ کال څخه یې د (هېواد) د ورځپاڼې د لومړي خبريال په توګه دنده ترسره کړې ده.

استاد زیار پر ۱۳۳۵-۱۳۴۵ کلونو له انیس ورځپاڼې سره قلمي همکاري لرله او همدارنګه به یې اصلاح ورځپاڼې ته مطالب برابرول. له ۱۳۳۷-۱۳۴۳ کلونو پورې د عرفان او پوهنې مجلو خبريال او قلمي همکار و. هغه وخت او راوروسته یې د هېواد په بېلابېلو ورځپاڼو، جریدو او مجلو کې زیاتره مرکې، راپورتاژونه، لیدنې کتنې، هنري او ورزشي لیکنې، خبرونه، گزارشونه، یونلیکونه او داسې نورې ژورنالیستيکي لیکنې خپرې شوې دي.

سره له دې چې استاد زیار تراوسه پورې کوم ځانګړی تیوريک ژورنالیستيکي اثر نه لري، خو د ژورنالیستيکي لیکنو شمېر یې خورا زیات دی. زه یې دلته د ځینو لاسته راغلو ژورنالیستيکي لیکنو سرلیکونه له اڅخونو سره راوړم او پر څرنگوالي یې غږېږم. چې استاد زیار د خپلې لیکوالي له پیل څخه تراوسه پورې د هېواد په مطبوعاتو کې چاپ کړي دي. خو د یوه ټکي یادول یې ضرور دي، چې استاد زیار ډېرې زیاتې ژورنالیستيکي لیکنې چاپ کړي دي او د ټولو راټولول یې لا ډېر گران کار دی او لا بېخي کېدون (امکان) نه لري، په خپله وايي: ((ما به خپل ژورنالیستيکي مطالب په خپله د مرکز ورځپاڼو او مجلو ته ورکول، چې همکاري مې ورسره لرله همدا راز مې په ۱۳۳۵ او ۱۳۳۶ کلونو کې یو زیات شمېر ژورنالیستيکي لیکنې د مطبوعاتو مستقلي ادارې ته ورکولې چې کریم ((روهینا)) یې مسوول او سلیمان لایق یې مرستیال و. هغو زما دا لیکنې د هېواد زیاترو ولایتونو او مهالنیو او ورځپاڼو ته لېږلې او ماته به یې ځای پرځای حق الزحمه راکوله، په دې ډول زما یو زیات شمېر ژورنالیستيکي مطالب د هېواد د ټولو خپرنی ارګانونو له خوا چاپ شوي دي)). خو زما هیله دا وه، چې زه د استاد ټولې لیکنې راټولې کړم، خو پر دې کار بریالی نه شوم. زه لومړی عامه کتابتون ته ولاړم هلته مې پر کار پیل وکړ، ځینې مطالب مې پیدا کړل زیاتره کلکسینونه نیمګړي وو او د ځینو کلونو خو لا هېڅ نه شته او د ولایتونو د ځینو خپرونو خو لا هېڅ پته نه لګي. بیا مې د علومو اکاډمۍ کتابتون ته مخه وکړه، هلته مې هم دا حال ولید، په خپله له استاد زیار سره هم د هغو ورځپاڼو، مجلو او

جریدو گڼې، چې د ده لیکنې په کې چاپ شوي، نه شته او له دې کبله یې د ټولو لیکنو راټولول او د هغو اخځ ورکول یو ناشونی کار دی، نو زما دلته هماغه ورځپاڼې، مجلې او جریدې چې په ځینو کتابونو کې او یا له ځینو کسانو سره خوندي دي، تر څپرې لاندې ونيولې او پر همدې مې بسنه وکړه.

۱- د میدان کتنه:

دا د استاد زیار د هغه ژورنالېستيکي لیکنې نوم دی، چې د وردگو ولایت د یوه راپور تاژ په بڼه لیکل شوی دی. په دې لیکنه کې د وردگو ولایت د میدان د خلکو دود دستور په باب معلومات ورکړ شوي دي. همدارنگه له دې لیکنې سره یوځای د کرکيلې پر وخت ځینې عکسونه چاپ شوي، چې په خپله یې اخیستې دي. دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۴۲ ل کال د ۵-۶ گڼې په ۳۵-۴۳ مخونو کې خپره شوې ده.

۲- د سړ کال د ښوونکي د ورځې گزارشونه:

د پوهاند زیار د هغه ژورنالېستيکي لیکنې نوم دی چې د یوه خورا اوږد گزارش په بڼه برابر شوی، په دې لیکنه کې یې د ۱۷ غونډو گزارشونه راغلي، چې د ښوونکي دورځې په ویاړ جوړې شوې وې. دا لیکنه د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د ۹ گڼې په ۶۷-۷۴ مخونو کې خپره شوې ده.

۳- د ازموینو گزارشونه:

دا د استاد زیار د یوې ژورنالېستيکي لیکنې نوم دی، چې په هغه کې له ۹ تعلیمي موسسو څخه د نهایي ازموینو د اخیستلو گزارشونه برابر شوي دي. دا لیکنه د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د لسمې گڼې په ۵۷-۶۲ مخونو کې چاپ شوې ده.

۴- د خوښ او سوله ییز ژوند یوه بېلگه:

دغه لیکنه د المان په دیموکراتیک جمهوریت کې پر فاشیزم باندې د بري د څلوربڼتمې کالیزې په ویاړ د جوړو شوو خوشالیو او جشنونو یو لنډ راپورتاژ دی، چې د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې د ۱۳۶۴ کال د ۲۵۵مې گڼې په ۵ مخ کې چاپ شوی دی.

۵- اگاهانه هرکلی:

دا لیکنه چې د اساسي قانون د طرحې د اعلان په اړوندتیا له ننگرهار ولایت څخه د یوه راپورتاژ په بڼه کښل شوې ده. په دې راپورتاژ کې د اساسي قانون په باب خبرې شوي دي. دا راپورتاژ د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې د ۱۴-۷-۶۶ نېټې په لومړي او درېیم مخ کې چاپ شوی دی.

۶- د استاد میوندي ویرمن شهادت:

دا د پوهاند زیار بله ژورنالیستیکی لیکنه ده، چې د پوهاند میوندي د شهادت په باره کې لیکل شوې ده او په هغه کې د میوندي د ژوند او شخصیت په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ گڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

۷- د سویس له برن څخه لیک:

د پوهاند زیار یو لیک دی، چې د سویس له برن پوهنتون څخه یې کابل مجلې ته رالېږلی دی، دا لیک د کابل مجلې د ۱۳۴۹ کال د ۴ گڼې په ۵۷-۵۸ مخونو کې چاپ شوی دی.

۸- د وړمې اتلسم خپرني کال:

د استاد زیار یوه سرلیکنه (سرمقاله) ده چې د وړمې مجلې په باب یې کښلې ده. دا لیکنه د وړمې مجلې د ۱۳۵۳ کال د لومړۍ گڼې په ۱-۲ مخونو کې خپره شوې ده.

۹- زمور ملي واکمني بل الترنا تیف نه لري:

دا د هغه ژورنالیستیکی لیکنې نوم دی، چې د یوې مرکې په ترڅ کې وړاندې شوی او د کابل پوهنتون اوونیزې د ۱۳۶۷ کال ۱۶ گڼې په ۲ مخ کې چاپ شوې ده.

۱۰- د ثور انقلاب لسمه کالیزه د افغانانو د نېکمرغۍ کالیزه:

دا هم یو ډول ژورنالیستیکی لیکنه ده، چې د کابل پوهنتون د اوونیزې د ۱۳۶۷ د ثور د اوومې نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

۱۱- جنگیالی ځوانان باید د پوهې او زده کړې په ډگر کې هم مخکښ اوسي:

یوه ژورنالیستیکی لیکنه ده، چې د (درفش جوانان) جريدې د ۱۳۶۰ کال د ۱۱مې میاشتې په گڼه کې خپره شوې ده.

۱۲- د ثور انقلاب او افغاني مېرمنې:

یوه ژورنالیستیکی او خپرنیزه لیکنه ده، چې د ((زنان)) مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۲ گڼې په ۱۹ او ۲۰ مخ کې خپره شوې ده.

۱۳- ټول ملي او هېوادپال ځواکونه دې د یوې نوې نېکمرغې ټولنې د جوړولو لپاره سره یو موټی شي: دا هم د پوهاند زیار یوه ژورنالیستیکی لیکنه ده، چې د هېواد ورځپانې د ۱۳۵۹ کال د ۱۰ میاشتې د ۲۳ نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

۱۴- پراخه پلار وطنه ملي جبهه:

د ملي جبهې په باب د پوهاند زیار یوه ژورنالېستيکي لیکنه ده، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۶۰ کال د درېیمې میاشتې د ۱۹مې نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

۱۵- د شوروي لیدنه کتنه:

د استاد زیار په وینا تر یاد شوي سرلیک لاندې یې د وړمې مجلې د ۱۳۵۶ کال په یوه گڼه کې یو راپورتاژ خپور کړی دی. خو ددغه کال د اړتیا وړ گڼه زما لاس ته راغله. همدارنگه استاد زیار وايي: د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۵۹ کال په یوه گڼه کې یې د هند سفر په نامه یو راپورتاژ خپور کړی دی.

دیموکراتیک المان د سولې او سوسیالیزم په سنگر کې:

دا هم د پوهاند زیار یو بل راپورتاژ دی، چې د المان له دیموکراتیک جمهوریت څخه برابر شوی دی او د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه کې چاپ شوی دی.

دیموکراتیک المان د تېرو تاریخي خوږو ترڅو د پاتوړي (وارث) په توگه:

د پوهاند زیار یو بل راپورتاژ دی، چې د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۶۱ کال په یوه گڼه کې خپور شوی دی.

ټولنیزه هوساینه:

د استاد زیار یو بل راپورتاژ دی، چې له ختیز المان څخه یې برابر کړی او د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۶۱ کال په یوه گڼه کې خپور شوی دی.

هیټلري وژنځایونه:

د پوهاند زیار یو بل راپورتاژ دی، چې د المان له ختیځ جمهوریت څخه برابر شوی دی او د هېواد ورځپاڼې د هماغه کال په یوه گڼه کې خپور شوی دی.

شاعر زیار

شعر زموږ د ادب یوه غوره برخه ده او ځانگړی څپرکی تراوسه پورې په پښتو ادب کې تر نورو ټولو ادبي ژانرونو او برخو د شعر برخه زیاته ده، زیات مینه وال لري، زیات لیکونکي لري او زیات لوستونکي. استاد زیار زموږ د ادب په دغه برخه کې نه هېرېدونکي کارونه کړي دي او کوي یې. ده زیات شعرونه لیکلي، د وخت حالات یې په کې ښه ترا انځور کړي دي او تل تر تله د پښتو شعر د بهیر د مخکښانو په ډله کې پاتې شوی او لا کله ترې دمخه شوی هم دی.

استاد زیار د اوسني لیکوال لیکونکي استاد ((بېنوا)) په غونډه پر ۱۳۴۱ کال خپل ژوند لیک داسې کښلی و:

((له لسم ټولگي څخه نوی بريالی شوی وم، چې د تېر با مشقته کړکېچن يا له خواږه سوزه ډک ژوند خاطراتو مې د تحت الشعور له پردو څخه د شعور صحنې ته پرله پسې په راوتلو پيل وکړ، چې ورو ورو یې زما له معصومانه عشقي احساساتو سره اړخونه بدل کړل. دې احساساتو زما له فطري او کسبي انکشاف څخه الهام واخيست، لومړی یې زما ژبه و خوځوله او بیا د قلم په ژبه د (شعر) په نوم راڅرگند شول)). (عبدالروف بېنوا: اوسني لیکوال ۳ ټوک، ۱۳۴۶ کال، ۱۱۰۸ مخ).

استاد زیار په زیاته کچه شعرونه لیکلي او وخت پر وخت یې د هېواد په مطبوعاتو کې چاپ کړي دي. د ده لومړنی شعر پر ۱۳۳۵ کال د زیري جريدې له خوا خپور شوی او وروسته یې بیا د هېواد، انیس، اصلاح، ننگرهار... ورځپاڼو او د پوهنې، کابل، عرفان په مجلو کې په زیاته کچه شعرونه چاپ کړي او له راډیو څخه یې خپاره کړي دي او په دې توگه د څومره والي (کمیت) له پلوه هم له خپلو هم مهالو څخه وروسته نه دی پاتې شوی. په دې ډول استاد له پښتو شاعرۍ سره یوځای- پارسي شاعري هم کړې ده، خو راوروسته یې پرې ایښې ده.

استاد لومړی پارسي شعر د ۱۳۳۳ کال د کب پر میاشت ویلی او د ۱۳۳۴ کال د نورو پر ورځ یې د ابن سینا منځني ښوونځي له خوا په جوړه شوې غونډه کې اورولی دی. د سر مصرع یې په دې ډول ده:

اوان وقت گل رسيد بشگفت گلها تازه تر

استاد زیار په بېلابېلو برخو کې خپل قلم ازمويلي دی او د پښتو شعر په زیاتو برخو او زیاتو فورمونو کې یې شعرونه لیکلي دي. څلوریزې یې کښلې دي، نظمونه یې لیکلي او اوس خو یې په زیاته کچه د ازاد شعر د مخکښۍ دنده پر غاړه اخیستې ده.

دلته د ده د شعر پر ټولو اړخونو باندې غږېدل او خبرې کول ډېر کار غواړي او زما غوندې د کم منگي او کم ازمنښتي کار هم نه دی او غټو غټو لیکوالو او کره کتونکو ته اړتیا لیدل کېږي، چې د استاد زیار د شاعرۍ د اړخونو

د څرنگوالي په باب څېړنې او ليکنې وکړي، خو زه دلته يوازې دومره څه ليکم، چې نورو ته يې لږ تر لږه د شاعرانه هلو ځلو د پرله پسې بهير يو لنډ انځور هومره وړاندې کړم.

استاد زيار له ډېر پخوا راهيسې، يانې له ۳۶ کلونو راهيسې شعرونه ليکي، خو بيا هم تر ډېره وخته پورې يې د شعرونو ځانگړې مجموعه نه وه چاپ شوې. مټې يې پر ۱۳۵۹ کال لومړی شعري غونډ ((زنداني نغمې)) چاپ شو. دغه کار البته ځينې عوامل لري، چې زه يې دلته له څېړلو ډډه کوم، يوازې د ده پر شاعرانه فعاليتونو رڼا اچوم او هغه شعري غونډونه يې درپېژنم، چې تراوسه پورې چاپ يا چاپ ته چمتو دي.

يو بل ټکی هم د يادولو وړ دی او هغه دا چې استاد زيار يو زيات شمېر شعرونه په بېلابېلو وختو کې د بېلابېلو جریدو، مجلو او ورځپاڼو او راډيو له لارې خپاره کړي دي، د هغو ټولو راټولول يو ناشونی کار دی، خو يو زيات شمېر يې په شعري غونډو کې راغلي دي. له همدې کبله يې يوازې د شعري غونډونو پر پېژندنه بسنه کوو. خو تر دې مخکې، چې د هغه شعري غونډونه وښيو، ښه به وي چې د پښتو شعر او شاعرۍ په برخه کې يې ستر نوښت يانې د ازاد شعر مساله هم له ياده ونه باسو.

زيار د هغو مخکښو شاعرانو سرلاری دی، چې په پښتو کې د شعر نويوالي او نړيوالي لپاره سرسخته مبارزه، هاند او هڅه کوي، کله خو دی د خپلې دغې سرسختې مبارزې او د هغې بې کچه مينې له مخې، چې د شعر له دې ځانگړي فورم سره يې لري، د ادبي چاپېريال د ځينو لنډ اندو او لنډ پارو دود پالو (عنعنه پسندانو) له ناوړه چلند او د ځينو نورو له گونگسيو سره مخامخېږي. خو زيار هغه دومره ستر خنډ نه بولي، لکه څنگه چې د ده په پېژندنه کې مو وويل، دی په ډېره گڼه گڼه کې هم خپله لار باسي او همدا راز په دې برخه کې هم د هېڅ راز خنډونو خيال نه ساتي.

دی په ځانگړې توگه زياتره ځوان شاعران دېته هڅوي، چې ازاد شعرونو ته مخه وکړي، خو دا په دې مانا نه ده، چې گڼې زيار زموږ د ادب او په ځانگړي ډول د شعر له پخوانيو فورمونو سره دښمني ښيي، بلکې دی وايي:

((موږ بايد د شعر په نورو پخوانيو جولو (فورمونو) کې داسې شعرونه وليکو، چې تر مخکښو غوره وي او قافيه او ردیف زموږ فکر او سوژې ته ضرر پېښ نه کړي. خو که چېرې د غزل غونډې د شعر په نورو پخوانيو چوکاټونو کې مو شعر ليکنه زموږ ترمخه شاعرانو ته نه شي رسېدی، نو ښه به دا وي، داسې يوه لاره وسنجوو، چې هم تر پخوانيو شاعرانو دمخه شو او هم زموږ لپاره نوی وي او هم په کې خپل فکر او خيال په ښه ډول ځای کړو.))

د استاد زيار پورتنۍ خبرې که ځينې غزل بول او دوديزوال شاعران راباندې راونه پارېږي، تر ډېره ځايه درستې دي. همدا اوس زه د يوه غزل بول شاعر، چې تر ټولو زيات ازاد شعر د رامنځته کېدو مخالف دی، تر ۸ ټوټو څخه زيات تش په نامه غزلې وړاندې کولای شم، چې په يوه قافيه، يوه ردیف په يوه محتوا او مانا او هغه هم په لا ډېره زړه او سولېدلې بڼه چې په سلگونو پلا زموږ په ادب کې تکرار شوې خپرې شوې دي.

خو له دې سره جوخت موږ له ښه مرغه داسې شاعران هم لرو، چې د غزل په فورم کې يې ډېر پياوړی اندوخيال رانغښتی دی او داسې شاعران بيا د ازاد شعر د رامنځته کېدو خنډ کېږي هم نه او د هر ادبي ژانر رامنځته کېدو ته په درنه سترگه گوري. په هره توگه هر څوک چې د شعر په هر چوکاټ کې څه ليکي، بايد ښه يې وليکي او تر پخوانيو يې ډېر ښه وليکي.

ازاد شعر په پښتو ژبه کې يوه نوې پدیده ده، نوې پدیده که هر څومره د خلکو په گټه هم وي، په پيل کې بيا هم له مخالفونو سره مخامخېږي. په هر ډول استاد زيار په پښتو کې د ازاد شعر د يوه مخکښ او زړور مبلغ په توگه بايد له مخالفونو سره مخامخ شي. خو راتلونکې يې روښانه ده او د پښتو ازاد شعر د لومړۍ مستقلې چاپي مجموعې د چاپوونکي او درلودونکي په توگه دا حق لري، چې د خپلې ټاکلې لارې دفاع وکړي او پر مخ ولاړ شي. لوی استاد ((حبيبي)) لا هغه وخت د استاد زيار په باب کښلي وو:

((د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼې يو بل غورېدلی گل دوکتور زيار دی. په زړو قالبونو کې نوي موضوعات ځايوي، خو په دې وروستيو کې يې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومي نوی والی لري...)). (د اصف بهاند مقاله- د استاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپه.)

اوس راځو د استاد زيار شعري غونډونو ته:

خو تر دې مخکې چې د هغه د شعري غونډونو پر پېژندنه پيل وکړم، خپله ياده شوې خبره بيا راغبرگوم، هغه دا چې استاد گڼ شمېر شعرونه پخوا په ورځپاڼو، مجلو او جريدو کې خپاره کړي دي. د هغو ټولو راټولول يو ناشونی کار دی، ځکه چې د ورځپاڼو، جريدو او مجلو کلکسينونه نيمگړي دي، دا دی دلته بيا يو ځل د هغو خپرونو نومونه اخلم، چې د استاد شعرونه په کې په زياته کچه په انفرادي ډول خپاره شوي دي:

د هېواد، انيس، پيام ورځپاڼې، د پوهنې او عرفان مجلې، د ننگرهار، کندهار او پکتيا مجلې، زيري جريده او نورې زياتې خپرونې، چې له دېرشو کلونو راهيسې يې خپرونې کړې دي. اوس يې دلته يوازې پر هغه شعري غونډونو، چې تراوسه پورې چاپ او يا ناچاپ دي، رڼا اچوو:

تر ټولومخکې يې د لومړي شعر لومړۍ او وروستۍ مسره چې د زيري اوونيزې د ۱۳۳۵ کال په مني کې خپور شوی، راوړو:

څو به يو موږه له کاروانه پاتې

(لومړۍ مسره)

د وطن غم کې شه کوشانه پاتې

(وروستۍ مسره)

زنداني نغمې:

زنداني نغمې د استاد زیار د شعرونو لومړۍ چاپي غونډې دی چې پر ۱۳۵۹ کال د بیهقي موسسې له خوا په ښکېلې کچه او سکېټ چاپ شوی دی. په دغه شعري غونډ کې، چې ټول ۱۰۰ مخونه لري ۳۵ ټوټې شعرونه راغلي دي. د دې مجموعې په شعرونو کې هم د استاد زیار د نورو شعرونو په شان د ده سیاسي کړنلاره او سیاسي مفکوره له ورايه ښکاري. د دې مجموعې شعرونه د فورم له مخې ازاد او ځینې نیمه ازاد او ځینې یې په نورو فورمونو کې راغلي دي. پر دغه شعري غونډ باندې د (زنداني نغمې) تر سرلیک لاندې د اکبر کرگر له خوا په ۴ مخونو کې یوه سریزه کښل شوې ده .

همدارنگه د مجموعې په پیل کې په ۶ مخونو کې د (زنداني نغمې) په نوم په خپله د استاد زیار یادښت راغلی دی. د ا دی دلته له دغه شعري غونډ څخه یو دوه بېلگې را اخلو:

ازاده مینه

ستا له خوا نه بېلېدی نه شمه زه

ستا له مینې صبرېدی نه شمه زه

چې نیولې مې ده ستا د وفا لاره

له دې لارې کږېدی نه شمه زه

نا امیده ستا د سترگو له ککونه

لکه اوبښکه څڅېدی نه شمه زه

یم رنځور ستا د پېغلوټو کرشمو زه

بې وصال دې رغېدی نه شمه زه

له خپل ځانه تېرېدل ماته اسان دي

خو له تانه تېرېدی نه شمه زه

زه يم ستا هغه ازاده مينه زياره
چې په جېل کې خاېېدی نه شمه زه!

د زندان پسرلی

راغله مې خواته غلې غلې وږمه
د تور زندان له وسپنيزو پنجره
د ننگرهار د سپرلنيو گلو
دلمر دوړانگو پر زرینو وزرو
دلته پراته ډېر د فاشيزم دښنه
د مېنې مېنې په گناه بنديان
د يو ولس د يرغملو په نوم
د ستر بري په هيله گالي زندان
دلته بنديان د هغو زرو څښتنان
چې د وطن په عشق ټوپونه وهي
چې سر ترپايه يې په رگ رگ کې
انساني مينه غورځونگونه وهي.

وينه او مينه

وينه او مينه د پوهاند زيار د شعرونو هغه غونډه دی، چې پر ۱۳۶۰ کال د ملي دفاع وزارت په چاپ خونه کې د ۱۰۰۰ ټوکو په تيراژ په ښکلې کچه او سکېټ چاپ شوی دی.

په دغه شعري غونډه کې د استاد ځينې هغه شعرونه راغلي دي، چې د ۱۳۳۹-۱۳۶۰ کلونو په اوږدو کې يې ويلي دي. دا مجموعه په ښکلې ډيزاين او انځور ښکلې شوې ده او د نورو کتابونو په پرتله په وړوکي (جيبې) کچه له چاپه راوتلې ده.

ددې غونډ په پیل کې د (سخن کوتاهی در باره وینه او مینه) د دوکتور اسدالله حبیب له خوا په درې مخونو کې د شاعر او د دې مجموعې د شعرونو د څرنگوالي په باب یوه سریزه کښل شوې ده. په دې شعري غونډ کې چې ټول ۱۳۲ مخونه لري، ۱۱۹ ټوټې شعرونه ځای شوي دي، چې زیات شمېر یې څلوریزې او ځینې یې ازاد شعرونه او اډانې یا سپین شعرونه دي.

دا شعرونه د استاد زیار د اندو ژوند د څو اړخونو هندارې بلل کېږي. په تېره یې بیا د سیاسي ژوند، لکه چې وایي: ((زما دغه وینه او مینه زما د ۲۲ کلن ژوند او اند د بشپړتیا یې بهیر یو نیمگړی غونډې انځور دی. له یوه لنډ تنگ ولسوال نړۍ لیده نیولې تر ټولنوال او پرگنوال هغه پورې...))

دلته به له دغه شعري غونډ سره د لا بلدتیا په موخه دوه ټوټې شعرونه را واخلو:

سم هوډ

سازېدل له زمانې سره اسان دي

زمانه سازول ځان سره زه غواړم

ساز ناسازې زمانې سره به نه شم

څه پروا که راغلم راغلم، لارم لارم.

چپه زمانه

زمانه راته چپه غونډې ښکارېږي

چپ ته ښي او ښي ته چپ چې ويل کېږي

((لېونی خاندي پر کلي پر ده کلی))

د هوبښیارو دا متل دلته جوړېږي.

سوزونه او سازونه:

د پوهاند زیار د شعرونو یو بل ښکلی غونډ دی، چې پر ۱۳۶۴ کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا په دولتي چاپخونه کې په افسېټ ډول د ۲۰۰۰ ټوکونو په تیراژ له چاپه راوتلی دی. د استاد دا شعري غونډ د کمیت او کیفیت له پلوه پوره بډایه دی. په دې شعري غونډ کې ۷۳ ټوټې شعرونه راغلي دي، چې د فورم له مخې ازاد- نیمه ازاد او یو شمېر یې په پخوانیو شعري فورمونو کې ويل شوي دي.

د دغه شعري غونډ په پیل کې د پیلامې په توګه د ((زما سوزونه او سازونه)) تر نامه لاندې په درو مخونو کې په خپله د استاد زیار یو یادښت راغلی دی، چې د دغه شعري غونډ په باب وایي:

((هسې خو د مانا او محتوا له مخې دغه شعري انځورونه د یوه رېږدلي او کړېدلي انسان د ژوند یو داستان دی، چې د رنگارنگو مهالونو او چاپیریالونو رنگارنگیو په کې اړخونه بدل کړي، هر سوز یې د یوه مهال او هر ساز یې د یو چاپیریال ښکارندويي کوي، د هر هغه مهال او چاپیریال چې زه یې ستاسې او نورو ملیونونو همځپلو (همنوعانو) د یوه استازي په توګه یو نه جلا کېدونکی ټوک یم او له همدې کبله یې اوس د همدغه رنگین داستان آر لوبغاړی او اتل یم.))

پر دې شعري غونډ باندې په شپږو مخونو کې د ((زیار شاعري)) په نوم د اجمل خټک له خوا یوه سریزه کښل شوې او همدارنګه (د سوزونه او سازونه په باره کې څو خبرې) تر سرلیک لاندې په درېو مخونو کې د دوست شینواري له خوا هم یوه سریزه کښل شوې ده.

اجمل خټک د استاد زیار په باب وایي:

((زیار په سینه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د یو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مینې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه یې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محیط او انسانیت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظری نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي.)) دی همدارنګه زیاتوي: ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي...)).

یوه بله خبره چې د دغه شعري غونډ په باب د یادولو وړ ده، هغه دا ده چې په دغه شعري غونډ کې راغلي دوه سریزې د کتاب په پای کې راغلې دي، یانې د شعرونو تر پای ته رسېدو وروسته. که چېرې له دود سره سم دا سریزې د کتاب په پیل کې راغلي وای، ښه به وای او له لوستونکو سره به یې ډېره مرسته کړې وای. داستاد زیار دا یاد شوی شعري غونډ د خپل هغه دروند ارزښت له مخې چې لري یې، پر ۱۳۵۸ کال دخوشال خان لومړۍ درجه جایزه وگټله.

دا شعري غونډ له سریزو او وبي پانګې پرته ۲۶۵ مخونه لري. د کتاب پای ته په شعري غونډ کې د راغلو ویونو ۲۲ مخه وبي پانګه هم راغلې ده، چې له لوستونکو سره د ستونزو په حل کې پوره مرسته کولای شي. دلته ترې یو ښکلی شعر را اخلو:

مین ارمانونه

دا مې اوبښکې ورتې ورتې...
راخوټکېږي او بهېږي
د ليمو له سرچينو نه
پر بارڅو باندې مخ کښته...
که بهير دی رانه لېږدي د نیمگړو ارزوگانو.
دا زما بېلتون ځپلې
ارمانزلي، څورېدلې
سرترپای ناکامه مينه
اوبو وړې شاني هيله...
په ارمان د يوه څرک د چا د مخ د رڼاگانو.
په دې زړه د تورې شپې کې
په تورتم تورو تيارو کې
د مينو ارمانونو...
برېښنا نه شته، ځلا نه شته
ورک را ورک او راورکي
نه بنډاو د سونگ د شمعي نه کړاو د پتنگانو
گوري گوري تورې ورېځې
چې دهسک مخ يې نيولی
پنا کړي يې له سترگو
دي د ستورو سترگونه

پلوشې د وړمکې...

يا که سيوري دي چې نبوري د شهيدو ارواگانو!

لار لودن راځنې ورک دی

غورځم، پرځم، تېرېږم...

لارښودنه لرم د مينې

چې مې بوځي تر درشله

د زړه سواندي خواږه يار...

پخسوي مې، ځوروي مې ياد د تېرو پېرزوگانو!

اور او وينې

د پوهاند زيار د ازادو شعرونو يو ښکلی غونډ دی، چې پر ۱۳۶۵ کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا د ۲۰۰۰ ټوکونو په تيراژ په دولتي چاپخونه کې په ښکلې کچه او سکېټ چاپ شوی دی. په دې غونډ کې ټول ۴۳ ټوټې شعرونه راغلي او ټول يې ازاد دي.

دا غونډ ۱۹۱ مخونه لري. د شاعر دې شعرونو هم د نورو شعرونو په څېر د ده اندو خيال په ښه ډول څرگند کړی دی، چې دا يې په شعرونو کې د برياليتوب يوه ستره نښه ده. په پيل کې د سريزې پرځای (ازاد شعر ته رابلنه) په نوم يو ښکلی ازاد شعر راغلی دی. د اور او وينې غونډ د ازاد نوي پښتو شعر لومړۍ بېلگه ده، چې د ځوانو زېږندويانو لپاره يو گټور لارښود گڼل کېږي.

دا غونډ د ژبني سبک له پلوه د (يوې نړه، خوږې، لنډې، روانې او بشپړې کره) پښتو تر ټولو غوره بېلگه گڼل کېږي او نوې رغونې او ترکيبونه په کې زيات راغلي دي.

د هنري پرداز، ايمانرونو او انځورونو او په تېره د اساتيرو له پلوه ډېر لوړ او د فکري محتوا له مخې ډېر ژور دی په دې توگه دلته په ټوله مانا د ژوند ((شعار)) پر ((شعر)) بدل شوی دی. دلته د هنري ارمان او ټولنيز ارمان، يا په لنډ ډول د شکل او محتوا ترمنځ ډيالتيک په رښتيني ((ډيالکتيکي)) مانا ټينگ دی. د ترخه ټولنيز واقعيت له ځلونې سره سره په کې پر ارمان بری او ايمان هم يوځای انځورل کېږي.

استاد زیار په دغه شعري غونډ کې زیار کښلی، چې (ادب د ادب یا هنر د هنر لپاره) او بل (ادب یا هنر د ژوند لپاره) دواړو بهیرونو ته پیوند ورکړي او په دې توگه د ښوونکي او کره کتونکي په توگه یوه نوې لاره پرانیزي. د استاد دا شعرونه د کوم اروپایي یا شرقي ازادو شعرونو پېښې نه دي، بلکې زېږندوی او نوبتگر یې په دې گروهه دی، چې دلته د فولکور او منظومو ادبي دواړو ډولو شعرونو له تونیک سیلابیک خصوصیت څخه گټه اخیستل شوې، له قافیې پرته چې د نړۍ د هېڅ کومې ژبې د شعر بنيادي شرط نه دی، نور ازاد شعر له منظوم ادبي او فولکوري هغه سره کوم توپیر نه لري، په دې مانا چې وزن او سېلاب د نړیوال بنسټیز شرط په توگه تر دا منځ یو شان واکمني لري.

دلته د شعر د څرمې (فرعي) ځانگړتیا په توگه قافيي قيد و بندیز نه شته او نه د مسرو د لنډوالي او اوږدوالي قيد. د ساري په توگه قافیه وال (یا بې قافیه ولسي شعرونه) په اوو څپیزو مسرو پیلېږي. حال دا چې په نوي ازاد شعر کې له څلورو څپیزو مسرو څخه پیل مومي او ان تر ۳۹ څپیزو رسېږي. تر دې البته زیات (جمله) او (سا) نه شي اوږدېدلای، په تېره سا ایستنه چې مسره سره ځای پرځای دروي.

استاد زیار د دې مجموعې د نوم په باب وایي :

دا چې ما بیا هم د دې دفتر نوم شعار ډوله ټاکلی، زما د سر صفحې شعر یې ځواب وایي:

ټول دفتر مې شو د مینې اور و وینې

ستا د سرو سکروټو شونډو له غزله!

د دغه غونډ ستر نوبت په دې کې دی، چې په پښتو ژبه کې د ازادو شعرونو لومړنۍ، ځانگړې بشپړه چاپي مجموعه ده چې شعرونو یې د پوځوالي زیاتې پورې وهلې دي. یو شاعر د دې مجموعې په باب لیکي: ((د شعرونو سبک یې عاطفي او روښانفکرانه دی او د هنري ارمان او ټولنیز ارمان ترمنځ یانې د شعري شکل او مضمون ترمنځ ژور ډیالیکتیکي اړیکي شتوالی لري. د رسالت دقیق او استادانه رعایت، شاعرانه مسوولیتونو (زمانی مسوولیت)، (مکانی مسوولیت)، (ټولنیز مسوولیت) او (ادبي مسوولیت) د محترم زیار شعرونه لا شتمن کړي دي)). (د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، ۱۱/۳/۱۳۶۶ گڼه، ن. سیوری، اسحق ننگیال).

په هر حال دا غونډ پښتو ژبې ته د نوي فورم او نوې محتوا په درلودلو سره د پوره ارزښت لرونکی دی. باید زموږ ژبې داسې یوه مجموعه لرلای، خو ښه ده چې لري یې.

ددغه غونډ په باب ډېر څه ویلو ته اړتیا شته او موږ ترې د خپلې لیکنې د ډېر اوږدوالي له کبله ډډه کوو. د زیاتو معلوماتو لپاره وگورئ: کابل مجله ۱۳۶۶ کال لومړۍ گڼه (اور او وینې ته یوه کتنه) د نورمحمد سهیم کره کتنه.

يوه بله خبره، چې د دې غونډ په باب د يادولو وړده، هغه داده، چې په پای کې يې له ۱۶۷-۱۸۴ مخ پورې د هغو ويونو پانگه راغلې ده، چې د دې شعري غونډ په شعرونو کې کارول شوي دي، چې بې له شکه د شعرونو په ځينو پېچلو برخو کې له لوستونکو سره مرسته کوي. دا دی، دلته له دې ښکلي شعري غونډ څخه د طلايي شگې په نامه يوه ټوټه ښکلی شعر را اخلو:

طلايي شگې

په وزرو د مينه وړو

او خوږو خوږو شېبو

کړم گليون د سرو گلونو

گلکڅونو

دنگو دنگو چنارونو د وارنا...

د الواک نیلی مې ځغلي او راځغلي

کښته پورته

د شنه هسک و شنه درياب په همغاړې او همبريدې

ارتې ارتې

او ناپايې شنې ورشو کې

سپينې سپينې ښکلې ښکلې

او جوړه جوړه کوترې

سره خاندې او مستي کړي

خوله پر خوله غاړه پر غاړه

پر پستو ((طلايي شگو))

تر تودو زرينو وړانگو

د لمر لاندې...

او زه ناست ورته پر غاړه
جوړوم د طلايي شگو کورونه
په پر غز، غر خپه راشي
بېړۍ ډوبه مې د اند شي
کړي را وړان خيالي کورونه.

گلکڅونه:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار د شعرونو هغه ښکلی غونډ دی، چې د افغانستان دليکوالو د انجمن له خوا په دولتي مطبعه کې په ښکلې کچه او سکېنت د ۲۰۰۰ ټوکونو په تيراژ له چاپه راوتلی دی. دا غونډ ټول ۱۳۲ مخونه لري او د شاعر ۶۰ ټوټې شعرونه په کې راغلي دي. ددغه غونډ زياتره شعرونه غزل دي. يو شمېر نيمه ازاد او يو لړ يې په نورو پخوانيو فورمونو کې ليکل شوي دي. پر دې غونډ باندې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا په څلورو مخونو کې يوه سريزه کښل شوې ده، چې په هغه کې د استاد زيار د ژوند او د ده د شاعرۍ په هکله رڼا اچول شوې ده او په خپله د همدې غونډ په باب خبرې شوې دي. په دغه غونډ کې د استاد زيار د زلميتوب د وخت ځينې شعرونه راغلي دي، چې استاد بېنوا په دې باب ليکي:

((ده دا خپل گلکڅونه يوازې د زلميتوب د مينې او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکې د خپل هېواد، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنيزو نابرابريو هغه نارې سورې او کوکې يې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف يې لږولي او بشري احساسات يې راپارولي دي.))

دا دی، دلته يې يو ښکلی غزل را اخلو:

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرگو په ژبه
نن دې هر څه د ولولو په ژبه
درنه پښتو ده هېره شوې که څه
چې اوس غږېږي د وسلو په ژبه

څو به په څو يې زما وينو ته ناست
څو به مې وژنې د دښنو په ژبه
که وو تربرونه خو پردو ته يو وو
ولې پردي شو د پردو په ژبه
له ولس وڅه خوله نرخ مه وڅه
درته يم سر د پښتنو په ژبه
خير دى که کړم درته د زړه خبرې
د اوبښکو وينو د سلگو په ژبه
وايم رښتيا درته، ترخه که هم وي
د اوسمهال د اسوبلو په ژبه
پرې چې پيغام د ژوند درواستومه
د انقلاب د پلوشو په ژبه
ځم د استاد حمزه په لار د سره
گوندي شې پوه مې د شعرو په ژبه.

گڼه نړۍ:

دا د يوې درې کسيزې مشاعرې بڼه لري، چې له ۱۳۴۰-۱۳۴۴ پورې د زيار، ممنون او فنا له خوا پرله پسې تر سره شوې او پر خپل وخت د مېرمن مجلې او هېواد ورځپاڼې له خوا خپره شوې ده او په راوړوسته کلونو کې سپلاډ ساپي او نصرالله حافظ هم په کې برخه اخيستې ده.

دلته له دغو درې کسيزو مشاعرو څخه لومړۍ مشاعره، چې د استاد زيار د شعرونو په دې طرحې جوړه شوې، راوړم.

بيا مې ښکلی يار په زړه ورپرې نن
گاتې مې د سترگو پسې لوپرې نن

د محمد جان فنا شعر په دې ډول دی:

اندېښنه

ساز د محبت راته غږېږي نن
پېغله د هنر راته نخېږي نن
يو نظر مې ستا د مخ ښايست وليد
يو جهان رڼا پر ما ورېږي نن
تش چې تصور دې د بشر وکړم
ټول جهان مې خيال کې نه ځايېږي نن
خوب کې چې مې ستا سترگې ليدلې دي
څاڅکي د ماتم پر ما تويېږي نن
ويې کتل په ناز راته ښو لاندې
ځکه مې اغزي په سترگو کېږي نن
ښکل مې کړی خوږې سرې خندنې شونډې
زړه مې اور د مينې کې سوځېږي نن
مرگ او ژوند ((فنا)) راته جنون ښکاري
خيال چې د لیلی راته پسخېږي نن

دا هم د ممنون شعر:

ناکامه هيله

غم مې بيا د خيال په کور گډېږي نن
هيله مې ناکامه شوه ژرېږي نن
ما د زړه په وينو چې اباده کړه

دا د محبت ماني نرپرې نن
مسته ښه ورشو د اسماني مينې
زړه لکه هوسۍ ورنه تېرپرې نن
ستا د تصور درشل به پالمه
تېرې زمانې راته غرپرې نن
ستا د مکېزونو رنګانو کې
پرېرېده دا ((ممنون)) چې وسوځېرې نن

اندو ژوند:

اندو ژوند د استاد زيار د کوچنيو ټوټو د لړۍ دويمه شعري مجموعه ده، چې په هغه کې د جولې له مخې زياتره څلوريزي او ((سپين)) شعرونه راغلي دي او انتقادي، طنزي او حماسي رنگ لري. دغه غونډ پر ۱۳۶۸ کال د سرحدونو چارو وزارت له خوا په اريانا چاپخونه کې چاپ شوی دی. دلته يې دوه بېلګې راوړو:

بلهاري

ما په مينه کې زده کړې له پتنگه بلهاري ده
ولوله مې پښتنه او اراده مې منصوري ده

لړم، ۴۳ کال

نکريزې او رانجه

دزړه وينې مې نکريزې
شوې د پېغلو هيلو پښو ته
شو رانجه راته گرومونه
غر مې نه رسي غوړو ته

۱۸-۹-۶۲

گلوپيونه:

د استاد زيار يو ناچاپ غونډ دی، چې په هغه کې د فورم له مخې د گلکڅونو شعري غونډ ته ورته شعرونه راغلي، دي چې زياتره يې غزليز رنگ لري.

سپين غر:

د استاد زيار هغه شعري غونډ دی، چې په هغه کې د ده له ۱۳۳۸-۱۳۴۵ کلونو پورې ځينې شعرونه راغلي دي، چې د ((پښتونستان)) او ټولنيزو موضوعاتو په باب يې ويلي دي. په دې شعري غونډ کې اوږده نظمونه راغلي دي، چې يو شمېر يې په راډيويي مشاعرو کې ويل شوي او يو شمېر يې په بېلابېلو خپرونو کې خپاره شوي دي. دلته له دغه شعري غونډ څخه يوه بېلگه را اخلو:

پښتني غمونه

زه پښتون د پښتونخوا يم

پښتونخوا کې پښتون غواړم

پښتني دردونه ژاړم

افغاني غمونه ژاړم

بيا مې وينې راخوتېږي

د زخمي زړه له پرهاره

خوږېدلې تلوسې مې

له درد سوزه وهي څرېکې..

په خوگلن کې د گوگل مې

د مړو ژواندو ارمانونو

آ واره واره بڅرکي

په ورو ورو راتازه کېږي
اسوېلي مې لمبه اخلي..
د پلرونو او نیکونو
د آتېرو پرمونو
هغه تېرې خاطرې بیا
هغه هېرې خاطرې بیا
زما زړه باندې ورېږي
دا لمبې به پتې پتې
نور په زړه کې څنگه نغاړم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

په ترپکو مې شي زړه کې
پښتني سپېڅلې مینه
لېونی شانې احساس مې
کومې لور ته لېږدوي بیا
د هوښیارو په نړۍ کې
لېونتوب راته پیغور شي
چېرته ښه هلته به ځمه
که وي سمې او که غرونه
کور و کلی به پرېږدمه

وايم ځان مې کړای ازاد
له هر قید او له جنجاله
خپل غم چې د ځان مل کړم
پرې به پام غلطومه
مرگ ته شپې به تېرومه
څوک به نه نیسي مې ستونی
په خپل واک اختیار به ژاړم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

چېرې مینه چې گناه ده
چېرې زړونه چې ساړه دي
چېرې ژبه او قلم چې
ښورول دار ته ختل دي
چې په نوم انسان یادېږم
او انسان نه بلل کېږم
يو موجود ددې د جهان يم
او جهان کې بې اختیاره
د شمال په یوه رېږه
لکه پانه هسې رېم
د نانځکې غوندې هسې

له هوس سره لوبېږم
ټول کار زیار مې بل لپاره
هېڅ مې واک د خپل ځان نه شته
څومره شرم و څومره ننگ دی
که پر دې ژوندانه ویاړم
پښتني دردونه ژاړم
افغاني غمونه ژاړم

چې یو ځل په حقه مینه
دار په خپلو سترگو ښکل کړم
د خپل سر او مال په بیه
پښتونواله کړم ترسره
د خوشال له سپینې تورې
د ایمل، دریا له ننگه
د تیارو گوگل شي څیرې
د خیبر له دنگې څوکې
د شمشاد له هسکه سره
پلوشې د ژوند خورې شي
د بارې او سوات سیندونه
اباسین لره بیا یوسي
د خپلواک ژوندانه زېږی

له خپلواک پښتونستانه

څه ارمان به مې بيا نه وي

له دنيا که زياره ولاړم

پښتني دردونه ژاړم

افغاني غمونه ژاړم.

استاد زيار د پورتنی شعر په باب وايي: ((د ۴۴/۶/۹ کال د پښتونستان په راډيويي مشاعره کې وار راونه رسېد. همداسې مې د موسی شفيق په غوښتنه په سټډيو کې واوراوه. يو کال وروسته ۴۵/۶/۹ قدیر، فهيم اورولی و. په دغه کال سويس ته تللی وم. له دې سره سره دا زما تر ژباړلي شعر ((بلنه)) ۱۳۴۰ وروسته لومړی نیم ازاد شعر دی او تر دې راوروسته مې دغې خواته ورو ورو هڅه زياتېږي. دغه راز د ((گلولې)) په نوم د استاد زيار د ازادو شعرونو دویم غونډ هم چاپ شوی دی.

دا شعري غونډ پر ۱۳۶۹ل کال د افغانستان د ليکوالو د ټولنې له خوا د ۲۰۰۰ ټوکونو په شمېر خور شوی دی، چې د استاد ۶۰ ټوټو په شاوخوا کې ازاد شعرونه په کې خوندي دي. دغه راز يې د ازادو شعرونو د لړۍ درېيم غونډ ((د سبرونو نڅا)) او د کوچنيو ټوټو د لړۍ درېيم غونډ چاپ ته چمتو دي.

څېړنيال زيار

پوهاند دوكتور مجاور احمد زيار د خپلې هر اړخيزې ليكوالۍ په ترڅ كې علمي څېړنې او پلټنې هم له ياده نه دي ايستلي او په دې برخه كې يې زياتې مقالې كښلي او ليكنې يې كړې دي. په حقيقت كې څېړنه د استاد د ليكوالۍ يوه زياته برخه را اخلي. مور به دلته له گړدودي څېړنو پرته د ده نورې ژبنۍ څېړنې دده په ژبپوهنيزه برخه كې راوړو او دلته به يې هغه تحقيقي ليكنې له اخځ او څرنگوالي سره يادې كړو، چې په بېلابېلو برخو كې يې كړي دي او بيا به يې پر خپلواكو څېړنيزو اثارو رڼا واچوو:

په پښتو كې ازاد وگړنې او ليكنې شعر پر سېلابي تونيكو آرونو او ويونو ولاړ دی:

دا د هغې څېړنې نوم دی، چې د پښتو شعر او په ځانگړي ډول د پښتو ازاد شعر او د هغه جوړښت د څرنگوالي په باب په كې هر اړخيز او په زړه پورې معلومات وړاندې شوي دي. فكر كوم دا په پښتو كې د لومړي ځل لپاره د ازاد شعر په باب يوه ژوره علمي ليكنه ده.

دا ليكنه د ژوندون مجلې د ۱۳۶۷ل كال د لومړۍ گڼې په ۲۲ مخونو كې خپره شوې ده، دغه راز يې د همدغې مجلې د همدغه كال په پنځمه گڼه كې دغې لړۍ ته دوام ورکړی دی او ترڅنگه يې د همدغه كال په كابل مجله كې يو لړ نورې ورته ليكنې هم خپرې كړې دي (دغه ليكنه را وروسته د كتاب بڼې (پښتو شعر څنگه جوړېږي؟)) ته لوړتيا موندلې ده.

راورتي او پښتو گرامر يې:

دا يوه څېړنيزه ليكنه او ژباړنه ده، چې د مسټر راورتي د ژوند او د هغه د پښتو گرامر په باب معلومات په كې ورکړ شوي دي. دا ليكنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۶ كال د ۴ گڼې په ۵۰-۵۷ مخونو كې خپره شوې ده او بيا پر ۱۳۵۷ كال د (پښتو چاپي اثار په دوو تېرو پېړيو كې) د اطلاعاتو او كلتور وزارت د مقالو په غونډ كې هم راغلې ده.

د امير شېرعلي خان د پښتو بوليو يوه قلمي نسخه:

دا په متنپوهنه كې د استاد زيار يوه څېړنيزه ليكنه ده، چې د امير شېرعلي خان د فرهنگ پالنې او پښتو پالنې په برخه كې په كې زيات معلومات وړاندې شوي دي، دا ليكنه د كابل مجلې د ۱۳۳۲ل كال د ۱۱ گڼې په ۳۴-۴۲ مخونو كې چاپ شوې ده.

پته خزانه د پښتو د تاريخي گړدود څېړنې د يوه غوره اخځ په توگه:

دغه څېړنيزه ليكنه په ((د محمد هوتک یاد)) نومي كتاب كې د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۶۲ كال خپره شوې ده.

د ملا درمحمد ځاځي شاعري:

د یوې بلې څېړنیزې لیکنې نوم دی، چې د یاد شوي شاعر د شاعرۍ په باب په کې معلومات راټول شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۷-۸ گڼې په ۲۳-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

نومیالی نورسیب:

دا یوه بله څېړنیزه لیکنه ده، چې له گڼو بېلگو سره په کې د نورسیب د شاعرۍ په باب هر اړخیز معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۲ کال د ۹ گڼې په ۱۴-۳۶ مخونو کې راغلې ده.

د لال پورې شریف:

په دې تحقیقي لیکنه کې له لاسته راوړو بېلگو سره د لال پورې شریف د ژوند او شاعرۍ په باب پوره معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۴۳ کال د ۴ گڼې په ۷-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

الفت (۱۲۸۸-۱۳۵۶) د پښتو ادب د نوي ادبي سنتیز پر پېچومي:

په دې لیکنه کې د استاد گل پاچا الفت د لیکوالۍ په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۲ گڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې راغلې ده.

د سید راحت الله راحت زاخيلي مهال او چاپېریال:

دا د سید راحت زاخيلي په باب د استاد زیار یوه تحقیقي لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۶۳ کال د لومړۍ گڼې په ۲۹-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنگه نوموړې لیکنه ((د راحت یاد)) نومي کتاب په ۵۷-۶۵ مخونو کې هم راغلې ده. چې د کابل پوهنتون د فرهنګي شورا له خوا په ۱۳۶۳ کال کې خپور شوی دی.

په افغانستان کې پښتو داستان لیکنه:

په دې څېړنیزه لیکنه کې په افغانستان کې د پښتو داستان لیکنې د څرنگوالي په باب معلومات وړاندې شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۱۲ گڼې په ۱-۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

د انقلابي شاعر نورمحمد غمجن د شهادت د لومړي تلین په درناوي:

په دې تحقیقي لیکنه کې د پوهندوی نورمحمد غمجن د لیکوالۍ او ژوند په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ کال د لومړۍ گڼې په ۹-۱۲ مخونو کې خپره شوې ده.

مایاکوفسکي په هاوانا کې:

د مایاکوفسکي په باب د استاد زیار یوه څېړنیزه لیکنه ده چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۲ گڼې په ۵۵-۶۶ مخونو کې خپره شوې ده.

مایاکوفسکي د ستر سوسیالیستي انقلاب د شاعر په توګه:

د مایاکوفسکي په باب د استاد زیار دویمه څېړنیزه لیکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۴ گڼې په ۹-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول دا لیکنه د دوستي مجلې د ۱۳۶۲ ل کال د ۳ گڼې په ۸۰-۸۴ مخونو کې هم را اخیستل شوې ده.

نومیالی انقلابي لیکواله انازیګر به خپل ادبي شاهکارونه ژوندي وساتي:

دا د یوې څېړنیزې او ژباړنیزې لیکنې نوم دی، چې د یادې شوې لیکوالې د مړینې له کبله لیکل شوې ده. دا لیکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ ل کال د ۲ گڼې په ۷۶-۸۰ مخونو کې خپره شوې ده.

د ټولنوال ریالیزم په رڼا کې د میتود او موضوع ډیالکتیک:

یوه بله علمي لیکنه ده چې په یوې اوږدې لړۍ پورې اړه لري او د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۳ گڼې په ۵-۹ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه: (Ergology)

دا د پوهاند زیار د یوې بلې څېړنیزې لیکنې نوم دی، چې په هغې کې د فولکور او وګړنۍ تکنالوژۍ په باب معلومات ورکړ شوي دي او په دې لړ کې د کټ اوبدنې په باب څېړنه شوې ده. دا لیکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ ل کال د ۱۱ گڼې په ۱۵۷-۱۶۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د کرنې لوبښي او سامان او د هغوی د کارونې چمونه:

دا هم یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د کرنې سامان الاتو په باب په کې معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ ل کال د ۳ گڼې په ۲۵-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه (اوبدنې او رغاونې):

په دې لیکنه کې د ولسي کارونو د یو ډول (اوبدنو او رغونو) په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۶ ل کال د ۲ گڼې په ۳۹-۴۳ مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لومړۍ لارې چارې او ډولونه:

د فولکور په برخه کې یوه بله څېړنیزه لیکنه ده، چې په هغې کې د لاسي کارونو د ځینو ډولونو په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ ل کال د ۴ گڼې په ۳۲-۳۵ مخونو کې خپره شوې ده.

پسته انځورگري يا رنگونه (رنگريزي):

په ولسي لاسرغاوې (لاسي صنعت) کې يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د فولکور مجلې د ۱۳۵۶ کال د ۳ گڼې په ۲۸-۲۹ مخونو کې چاپ شوې ده.

کارپوهه: (Ergology)

يوه بله ليکنه ده، چې په هغې کې د ولسي جامو (څادر) په باب معلومات ورکړ شوي دي. دا ليکنه د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۶ گڼې په ۲۶-۲۹ مخونو کې خپره شوې ده.

اوبدنه او د هغې لارې چارې او ډولونه:

دا د تېرې يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د فولکور مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۵ گڼې په ۲۹-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

کارپوهه:

يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د (فرهنگ خلق) جريدې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ گڼې په ۱۲-۱۳ مخونو کې خپره شوې ده.

په پاتکيزه (طبقاتي) جگړه کې د هنر ونډه:

د هنر په باب يوه علمي تحقيقي ليکنه ده چې د هنر مجلې د ۱۳۵۷ کال د لومړۍ گڼې په ۲۴-۲۵ مخونو کې خپره شوې ده.

ټولنوال رياليزم د رښتيني ټولنيز هنر استازي (رسالت) پرځای کولای شي:

يوه علمي تحقيقي ليکنه ده چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال د لومړۍ گڼې په ۵-۶ مخونو کې خپره شوې ده.

رښتيني ټولنيز هنر د وگړو زېږونه ده او د همدوی د غوښتنو او اړتياوو څرگندونه:

د هنر په باب يوه علمي تحقيقي ليکنه ده، چې د هنر مجلې د ۱۳۵۸ کال د ۴-۵ گڼې په ۱۸ او ۸۴ مخ کې خپره شوې ده.

د ټولني په ژغورتيايي بهير کې د ټولنوال رياليزم اغېزه او ونډه:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د هنر مجلې د ۱۳۵۹ کال د ۵-۶ گڼې په ۱۷-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظام تحليل او څېړنه د روحياتو له مخې:

د پورتنۍ يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پوهنې مجلې د ۱۳۴۱ ل کال د ۴ گڼې په ۳-۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د پښتو د اوسني نظم تحليل او څېړنه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د پوهنې مجلې د ۱۳۴۱ ل کال د ۵ گڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې چاپ شوې ده.

سپيټامه زره توشتره يا سپين ځواکي زردښت د بامې بلخ ستر نوميالی بچي:

د ياد شوي شخص په باب يوه تحقيقي ليکنه ده، چې د بلخ مجلې د ۱۳۵۷ ل کال د لومړۍ گڼې په ۱۴-۱۵ او پاتې په ۵۱ او ۵۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ټولنوال رياليزم په رڼا کې د ميتود او موضوع ديالتیک:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۲ ل کال د ۳ گڼې په ۵-۹ مخونو کې خپره شوې ده.

پرده پوښي او سپېڅلتيا له ټولنوال رياليزم او ژمنتيا څخه تېښته ده:

دا هم يوه علمي تحقيقي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۱ ل کال د لومړۍ گڼې په ۱۲-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

د واقعيت تشې پېښې په وزن او قافيه شعر کېدې نه شي:

يوه تحقيقي او علمي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۱ ل کال د ۳ گڼې په ۱۱-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

دمعياري ليکنې پښتو اړتيا، پرنسپونه او لارې چارې:

يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د ژوندون مجلې د ۱۳۶۱ ل کال د ۴ گڼې په ۴۴-۴۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د گویتې پر پلونو:

گویتې په باب يوه علمي او تحقيقي ليکنه ده، چې د ((اجتماعي علوم)) مجلې د ۱۳۶۱ ل کال د ۳ گڼې په ۱۶۳-۱۷۲ مخونو کې خپره شوې ده.

کوشاني د يوې آرې (اصلي) باختري ژبې په توگه:

یوه تحقیقي او علمي لیکنه ده، چې د (تحقیقات کوشاني) مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۲ گڼې په ۱۱-۱۱۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان- شوروي گډ فرهنگي میراثونه:

یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د شوروي اتحاد او افغانستان د گډ فرهنگ په باب په کې معلومات ورکړ شوي دي. دا لیکنه د دوستي مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۲-۳ گڼې په ۴-۳۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

د ملي سپورتونو په لړ کې (هله داد):

د ورزش په باب یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې په هغې کې د (هله داد) لوبه بیان شوې ده. دا لیکنه د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۳۹ل کال د ۳ گڼې په ۱۲-۱۴ مخونو کې خپره شوې ده.

د کبډۍ لوبه:

دا هم د کبډي ورزش په باب د استاد یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د بدني روزنې مجلې د ۱۳۳۹ل کال د لومړۍ گڼې په ۱۱-۱۳ مخونو کې خپره شوې ده.

په افغانستان کې د اجباري او اختیاري ودونو کړکېچونه:

دا په ټولنه کې په اجباري او اختیاري توگه واده کول او د هغه د راتلونکې د څرنګوالي په باب یوه څېړنیزه او تحلیلي لیکنه ده. د استاد دا لیکنه د هغه د مېرمنې په نوم ((سکینه زیار)) د مېرمن مجلې د ۱۳۴۴ کال د اسد گڼې په ۱۱ مخ او پاتې په ۳۳ مخ کې خپره شوې ده.

په افغانستان کې د اختیاري او اجباري ودونو کړکېچونه:

د پورتنۍ یادې شوې لیکنې دویمه برخه ده، چې د مېرمن مجلې د ۱۳۴۴ کال د سنبلې او میزان گڼې په ۲۳ مخ او پاتې یې په ۵۳ مخ کې خپره شوې ده.

دغه ډول یې د هنر په باب یوه بله علمي څېړنیزه لیکنه د اجتماعي علوم مجلې په لومړۍ گڼه کې هم خپره شوې ده.

د افغان- شوروي گډ فرهنگي اړیکي د موسیقۍ په برخه کې:

یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۳ل کال د ۴ گڼې په ۲۷-۲۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان- شوروي گډ فرهنگي اړيکي، د فلم او سينما په برخه کې:

يوه بله تحقيقي ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۸ گڼې په ۴۴-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د افغان-شوروي فرهنگي اړيکي، د فلم او سينما په برخه کې:

د يادې شوې ليکنې دويمه برخه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۲ کال د لومړۍ گڼې په ۵۱-۵۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د شوروي اتحاد په شپېته کلن پېر کې د افغان- شوروي د دوستۍ پرمختيا:

دا هم د پوهاند زيار يوه څېړنيزه ليکنه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۱ ل کال د ۱۱ گڼې په ۵۷-۶۳ مخونو کې خپره شوې ده.

۷۶ کلن مصري ليکوال نجيب محفوظ د نوبل سېرني جايزه وگټله:

د استاد يوه بله څېړنيزه ليکنه ده، چې د مصري ليکوال نجيب محفوظ د اثارو او ژوند د څرنګوالي په باب په کې معلومات وړاندې شوي دي. دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۶۷ کال د ميزان او عقرب مياشتو د گڼې په ۵۳-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده او همغه مهال په دري ايډيشن کې د همدغه له خوا په دري ژبه هم خپره شوې ده.

ارتوګرافیک ريفورم (الفبايي سمون) زموږ له ملي انقلابي هيلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

دا يوه پېشنهادي ډوله څېړنيزه ليکنه ده. دلته استاد زيار د اوښتون په پلمه خپلو هغو الواکونو (نظرياتو) ته يوه ټولنيزه بڼه ورکړې، چې له کلونو راهيسې يې د پښتو د اوسنۍ ليکني يا الفبايي سيستم د ريفورم يا سمون په برخه کې خپاره کړي وو. ده په دغه وېره څېړنيزه ليکنه کې د عربي سيستم ټولې نيمګړتياوې په ګوته کړي او دا يې زياته کړې ده چې يو يوازینی فونيمیک الفبايي سيستم کولای شي د ټولو افغاني ژبو لپاره رامنځته شي او دود ومومي. ده د همدې موخې لپاره پر بېلابېلو لارو چارو رڼا اچولې او د دغه الفبايي اوښتون د ترسره کولو لپاره يې يو لړ پلانونه په ګوته کړي دي. دغه ليکنه د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ کال د سرطان-اسد او عقرب-قوس په گڼو کې له يوه الفبايي جدول سره خپره شوې او ۱۶ مخه يې نيولي دي.

د حميد مومند ليکلار:

دا يوه شپاړس مخيزه څېړنيزه ليکنه ده چې استاد زيار د عبدالحميد مومند د شاه و گدا د ترجمې د دوه سوه اويايمې کاليزې په سيمينار کې اورولې وه او بيا پر ۱۳۶۶ کال په اړوند غونډ کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوې ده.

د حمزه ژب- ښکلاييز سبک:

دا د پوهاند زيار يوه پنځه ويشت مخيزه علمي څېړنه ده چې د حمزه شينواري د اتيايمې کاليزې په سيمينار کې يې اورولې او بيا په ((د حمزه ياد)) غونډ کې پر ۱۳۶۶ل کال د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو له خوا خپره شوې ده.

د رحمان بابا ليکلار:

دا يوه پنځلس مخيزه څېړنه ده، چې د کابل پوهنتون له خوا د رحمان بابا د دوه سوه اتيايم تلين له کبله په جوړ شوي سيمينار کې اورول شوې او بيا وروسته ۱۳۶۹ل کال په اړوند غونډ کې د نوموړي پوهنتون له خوا چاپ شوې ده.

د تاريخ مرصع ليکلار:

په دې نامه هم د استاد زيار يوه مقاله خپره شوې ده چې په هغې کې د تاريخ مرصع د ليکلار او ليکدود په باب خبرې شوي دي.

هغه انقلابي ليکوال او پوهاند چې اندو ژوند يې د انسان ژغورتيا ته وښل:

دا د هغې څېړنې نوم دی، چې استاد زيار د الماني ليکوال گيورک بيوخنر د يو سلو پنځوسم تلين له کبله ترسره کړې ده او د بيوخنر د ليکوالۍ په باب په کې خبرې شوي دي. دا ليکنه د ژوندون مجلې د ۱۳۶۶ کال د لومړۍ گڼې په ۴۷-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده.

ژباړه د پښتو پښتۍ ماتوي او نامعياريتوب يې کوپړی:

يوه علمي ليکنه ده، چې د (پښتو په ټوليزو رسنيو کې) د سيمينار په غونډ کې چې د علومو اکاډمۍ له خوا په ۱۳۶۷ کال چاپ شو دی راغلې ده. همدارنگه دېته ورته مقاله د ژورنالستانو د ټولنې له خوا د همداسې يوه سيمينار په غونډ کې راغلې ده.

وگړ پوهنه (اتنولوژي):

ديوې نيم څېړنيزې او نيم ژباړيزې ليکنې سرليک دی چې د فرهنگ مجلې د ۱۳۶۸ل کال په لومړۍ (وري-غويي) گڼه کې خپره شوې ده.

د ډگريزې څېړنې لارې چارې:

دا هم د استاد زیار دیوې علمي لیکنې نوم دی چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز د ۱۳۶۷ کال په سمپوزیم کې وړاندې شوې او په اړوند غونډ کې چاپ ته سپارل شوې ده.

Jams Darmesteter:

د استاد زیار لیکنه ده، چې په پښتو مجله کې په انګلیسي ژبه د ۱۳۶۲ کال د ۳ گڼې په ۴۵-۵۰ مخونو کې خپره شوې ده.

لویه جرگه:

په الماني ژبه ((Der Rat des Jirgas)) د استاد یوه لیکنه ده چې د دیموکراتیک المان د ((ویلت بیونې)) نومي مجلې په ۱۷-۶-۱۹۸۶ گڼه کې خپره شوې ده.

" The Ethno Linguistic

Composition of Afghanistan"

د افغانستان وګړ- ژبیز جوړښت:

دا لیکنه استاد زیار په انګلیسي ژبه د هند ((انجمن فارسي)) اورګان ((بیاض)) د ۱۹۸۳م په لومړۍ گڼه کې خپره کړې ده او د افغانستان د علومو اکاډمۍ د پښتو مجلې د همدغه کال د درېیمې گڼې په ۶۵-۶۷ مخونو کې هم خپره شوې ده.

نوي ازاد شعر پر وړاندې:

یوه علمي تحقيقي لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۶۷ کال د ۵ گڼې په ۳۵-۵۴ مخونو کې خپره شوې ده.

همدارنگه یې د نوي ازاد شعر په باب د همدې کال په یوه بله گڼه کې هم یوه مخ لیکنه خپره شوې ده.

دغه راز یې دوه نورې لیکنې، یوه د سیدحسن حسن په باب او بله د سعدالله جان برق د شاعرۍ په باب د جرګې په مجله کې خپره شوې ده. همدارنگه یې د استاد خادم په باب یوه لیکنه په ژوندون مجله کې خپره شوې ده.

کره کتونکی زیار

وايي چې: ((ادبي کره کتنه د ادبیاتو روح دی، کره کتنه د ادبیاتو د ودې او تکامل اساسي او عمده عامل دی.)) (1) او ((په حقیقت کې د ټولنیز نظارت یوه مهذبه بڼه ده چې د صمیمیت او خواخوږۍ له مخې روشنفکره ایجاد گرانه لارښوونه کوي.)) (2)

((دا د ادبي کره کتونکي وظیفه ده، چې د یوه ادبي اثر محتوا، تکنیکي اړخونه او بدیعي پرابلمونه او ځانگړنې وڅېړي، په ادبي اثر کې ژور ټولنیز پرابلمونه راوسپړي، د هغه لیکوال یا شاعر ملاتړ وکړي، چې په خپل خلاقیت سره د ژوند واقعیتونو او بشري لوړ ارمانونه یې په ښکلې او عاطفي بڼه انځور کړي دي او ددې خلاف هغو کسانو ته چې اشتباه کوي د منطقي استدلال له لارې قناعت ورکړي.)) (3)

استاد زیار هم زموږ د ادب دغه ارزښتناکه برخه له خپل زیاره بې برخې نه ده پرې ایښې. سره له دې چې ده تراوسه پورې په دې برخه کې کوم ځانگړی اثر نه دی خپور کړی، خو زیات کار یې پرې کړی دی، په لسگونو مقالې یې لیکلې دي، دکره کتنو په زیاتو غونډو کې یې برخه اخیستې او زیاتې ادبي غونډې او مشاعرې یې تر کره کتنې لاندې نیولې دي.

دلته به یې هغه لیکنې راوړم، چې په دې باب یې په بېلابېلو وختونو کې لیکلي او په بېلابېلو خپرونو کې خپرې شوي دي:

ځوان ژمن (متعهد) پښتو ادب ته یوه کره کتنه:

د استاد د هغې لیکنې نوم دی، چې د پښتو ادب بېلابېل فورمونه، چوکاټونه او لیکنې په کې تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي. دا لیکنه د کابل مجلې د ۱۳۶۲ کال د ۹-۱۰ گڼې په ۲۵-۳۷ مخونو کې خپره شوې ده. کره کتنه:

د پوهاند زیار د هغې کره کتنې نوم دی، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۱-۲ گڼې په ۱۷۴-۱۸۰ مخونو کې خپره شوې ده. په دې لیکنه کې درې کتابونه تر کره کتنې لاندې نیول شوي دي.

لومړی د ((فردی او اجتماعي ژوند لارښوونکی)) د سیدحکیم کمال شینواري اثر دی.

دویم د چار گل په نوم د همېش خلیل د لنډو کیسو مجموعه ده .

درېیم روسي- پښتو قاموس دی چې (نژدې ۳۲۰۰۰ لغتونه) لري.

د پښتو غزل مشاعرې ته يوه کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار د يوې ليکنې نوم دی چې په هغې کې د پښتو ژبې يوه مشاعره تر کره کتنې او ارزونې لاندې نيول شوې. دغه مشاعره د همدې په هڅه د سعدالله جان برق په يوه شعر:

((بيا مې په تيارو کې ستا د خيال لمنه ونيوه

بيا يو سېلاب وړي د يو جال لمنه ونيوه))

د سرحدونو چارو وزارت د خپرونو رياست له خوا جوړه شوې وه او د کابل مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۸ گڼې په ۱۵-۴۱ مخونو کې خپره شوې ده.

نوی قاموس او نوې لار:

د کره کتنې په برخه کې يوه بله ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۴۹ل کال د ۸ گڼې په ۴۴-۵۱ مخونو کې خپره شوې ده.

ليکنې که ژباړنې! ولې زموږ ليکنې د پرديو ژبو رنگ لري!؟

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه بله ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۴ل کال د حوت گڼې په ۱۰ مخ او ۳۲ مخ کې خپره شوې ده. دغلته تر پورتنۍ کليشې لاندې استاد د کره کتنې په برخه کې نورې ليکنې هم کړې دي.

ليکنې که ژباړنې! ولې زموږ ليکنې د پردو ژبو يو رنگ لري!؟

د کره کتنې په برخه کې يوه بله ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۴ل کال د سلواغې د گڼې په ۱۵ او ۳۹ مخ کې خپره شوې ده.

ټولنپوهنه يا د پښتو علمي کېدو يوه غوره بېلگه:

دا هم د کره کتنې په برخه کې يوه علمي ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ل کال د مرغومي او سلواغې د گڼې په ۲۷ او ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو (اصولو) په رڼا کې د ليکنې او خپرنې پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زیار یوه علمي لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۶ل کال د ۳ گڼې په ۴ مخ کې خپره شوې ده. دلته تر پورتنۍ کلیشې لاندې د کره کتنې په برخه کې د استاد زیاتې لیکنې راغلي دي.

د ژبنيو آرونو (اصولو) په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې یوه علمي لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۶ل کال د ۴ گڼې په ۲۲-۲۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو (اصولو) په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې یوه علمي لیکنه ده چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۶ل کال د ۶ گڼې په ۱۲ مخ کې چاپ شوې ده.

کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زیار د یوې بلې لیکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۴ کال د ۳ گڼې په ۱۷۳-۱۷۷ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د کره کتنې په برخه کې یوه علمي لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۶ کال د ۷ گڼې په ۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د یادې شوې لیکنې یوه بله برخه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۱-۲ گڼې په ۱۶ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د یادې شوې لیکنې یوه بله برخه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ گڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د یادې شوې لیکنې یوه برخه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۷ گڼې په ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د یادې شوې لیکنې یوه برخه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۴ گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

د ژبنيو آرونو په رڼا کې د لیکنې او خپرني پښتو کره کتنه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د پکتيا مجلې د ۱۳۵۶ل کال د ۵ گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

ټولپوهنه يا د پښتو د علمي کېدو يوه غوره بېلگه:

د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار يوه علمي ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۳ل کال د مرغومي او سلواغې د گڼې په ۲۷ مخ او ۳۰ کې خپره شوې ده.

کره کتنه:

بيا هم تر دغې کليشې لاندې د پوهاند زيار درې ليکنې راغلي، چې په هغو کې د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ل کال د ۳ گڼې په ۱۱۱-۱۱۶ مخونو کې د پښتو ليکونه، مطبوعاتو ته يوه کتنه او برشنا کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

دغه راز يې د کره کتنې په برخه کې څو بېلابېلې ليکنې د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ گڼې په ۱۶۴-۱۷۸ مخونو کې چاپ شوي، چې په هغو کې د عصبي جهاز توصيفي تشریح، نننۍ ادبي پښتو، دويي پوهنې يادښتونه، د تورې شرنگ، مظلومه دنيا، د ملگرو ملتو منشور او مرغلرې کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

دا راز د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار دوه ليکنې د وړمې مجلې د ۱۳۵۱ ل کال د ۶ گڼې په ۱۷۶-۱۷۷ مخونو کې خپره شوې ده، چې دلته هم دوه کتابونه (کندهار او کاکړي سندرې) تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

همدا راز د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۳-۴ گڼې په ۱۵۲-۱۶۴ مخونو کې بيا هم د کره کتنې په برخه کې د استاد زيار دوه ليکنې خپرې شوي، چې په هغې کې ابدالۍ توره او غورځنگ کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

د کره کتنې په برخه کې يې دوه ليکنې د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۵ گڼې په ۱۲۱-۱۲۹ مخونو کې خپرې شوي، چې په هغې کې د ((مزارات)) او بلې کې د ((تلوسې)) کتابونه تر کره کتنې لاندې نيول شوي دي.

د کره کتنې په لړ کې يې د نجيب دېوان او زما سندرې کتابونه هم تر کره کتنې لاندې نيولي دي، دا ليکنه يې د وړمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال په ۶ گڼه کې خپره شوې ده.

نصر الله حافظ دوديزوال وگړنی شاعر:

د کره کتنې په برخه کې د پوهاند زيار يوه بله علمي ليکنه ده، چې په هغې کې د نصرالله حافظ د شعرونو د څرنگوالي په باب خبرې شوي دي. دا ليکنه د سباوون مجلې د ۱۳۶۶ کال د ۵ گڼې په ۳۵ او ۶۳ مخ کې خپره شوې ده.

پيوند د اسطورو او تلمیحو شاعر:

دا د استاد زیار هغه کره کتنه او ارزونه ده، چې پر ۱۳۶۸ل کال یې د علي گل پيوند پر شعرونو او بیا پر ((سیلی))
نومي شعري غونډ باندې کړې وه او د لیکوالو د انجمن په کلوب کې یې یوې غونډې ته اورولې وه. دا چې ولې
ژوندون له چاپه لرې کړه او تري تم یې له منځه یوړه، تراوسه یې کومه پته ونه لگېده

داستان لیکنکی زیار

وايي چې: ((کيسه ژوند دی او ژوند کيسه. په ژوند کې کيسې جوړېږي او کيسې له ژونده جوړېږي. ژوند د پېښو يو بهير دی او پېښې د کيسو اساسي شرط. ژوند پېښې جوړوي او پېښې کيسې. کيسې د ژوند يو تصوير دی او د تصوير يو اړخ په کيسو کې ژوندی کېږي او کيسې هستېږي. يون د ژوند يو نوم دی او که يون نه وي کيسه هم حرکت نه شي کولای او نه شي جوړېدلای.

ژوند او د ژوند هره شېبه تنظيم او برابری ته سخت ضرورت لري او کيسه د همدغسې يو تنظيم لپاره تلاش دی او بايد وي.

ژوند د خپل وړاندې تگ په سلسلو کې قهرمانان خلقي، قهرمانان بيا کيسې جوړوي او په کيسو کې قهرمانان بايد خلق شي. ژوند د غورځو پرځو يو نوم دی او کيسې له همدغو حالاتو څخه ايجادېږي.)) (1)

نو استاد زیار هم د کيسې دغومره ستر ارزښت په پام کې نيولو سره کيسه هېڅکله له ياده نه ده کښلې، تل يې په دې برخه کې کار کړی دی، د کيسو په باب يې علمي او تحقيقي ليکنې کړي، د هغو پر شکل او محتوا پوره غږېدلې دی او ان که ووايو پوره استادي په کې لري، زياته به مې نه وي ويلې، نو ځکه يې کيسې ليکلي دي، ډېرې يې ليکلي دي او ښې يې ليکلي دي.

دلته په لنډ ډول د ده پر چاپي او نا چاپي کيسو رڼا اچوو:

د يوولسم پوړ کرکۍ (مينه د زړه په وينه):

دا يو رومان دی، چې استاد زیار په ديموکراتيک المان کې پر ۱۳۶۴ل کال کښلی دی. په دغه رومان کې له يوې المانی پېغلې سره د يوه مېلمه افغاني استاد مينه انځور شوې او په دې ترڅ کې د هیتلري فاشیستي جنگ ناخوالو او پایلو ته گوته نيول شوې ده. له دې سره سره په کې د افغاني ټولني جنگ ځپلی اکر هم رانغښتل شوی او په دې توگه په کې د ((ولسیتوب)) او ((ژمنتوب)) توگه له ورايه ځلېږي.

دغه رومان څه دپاسه (۲۰۰) ټاپي مخه او (۱۶) څپرکي لري چې د سرحدونو چارو وزارت له خوا چاپ ته وړاندې شوی دی.

او خدا يې راوینس کړم:

د استاد زیار يوه لنډه کيسه ده، چې د سباوون مجلې د ۱۳۶۷ل کال د ۲ گڼې په ۱۸-۱۹ مخونو کې خپره شوې ده. همدارنگه همدغه کيسه د مېرمن مجلې د ۱۳۶۴ل کال په ۵ گڼه کې هم خپره شوې ده.

د غرونو او ځنگلونو شپه:

د غرونو او ځنگلونو شپه د استاد زیار یوه داستاني اډانه (طرحه) یا تکل دی، چې په ښکلو الفاظو کې رانغاړل شو دی. دا داستاني طرح د کتاب مجلې د ۱۳۶۵ کال د ۷-۸ گڼې په ۷۱-۷۴ مخونو کې خپره شوې ده.

همدا ډول یې یوه بله اډانه د زېري جریدې د ۱۳۶۵ کال په یوه گڼه کې هم خپره کړې ده.

پټه پلوشه:

پټه پلوشه یو منځنی داستان دی، چې استاد د څرخي پله زندان تر اغېزې لاندې لیکلی دی. دا داستان شل مخه لري او تراوسه پورې خپور شوی نه دی.

د سترگو دروږ:

د سترگو دروږ د هغې منځنۍ کیسې نوم دی، چې د هېواد د ځوان شاعر باقي بریال ژوند په کې بیان شوی دی. دا کیسه پر ۱۳۶۵ کال د بریال په ویاړ لیکل شوې ده او د څارندوی مجلې د ۱۳۶۷ کال د لسمې گڼې په ۶۸-۷۲ مخونو کې له چاپه راوتلې ده.

په همدې ډول یې د ۳۹-۱۳۴۰ کلونو په اوږدو کې یو شمېر نورې لنډې کیسې لیکلي او په هېواد او اصلاح ورځپاڼو کې خپرې شوي دي. دا دی، دلته یې یوه لنډه کیسه د بېلگې په توگه وړاندې کوو:

او خندا یې راوینس کړم

د یوه لرې سفر په تکل د برلین ښار د (رنا غر) لوی تمځي ته ورسېدم. بار بستره مې ښه پوره درانه وو. شاکڅوړې مې دواړې اوږې سره ټینگې کېښکلې وې، ملا مې ورسره کړوپه کړوپه کېده او سم مې پورته نېغ کتلای نه شول.

لویو او وړو کڅوړو مې لاسونه هم خورا بې دمې کړي وو. په پښو کې مې متره پاتې نه وه او په ډېره خواری مې په ځان پسې راکښلې. دا اندېښنه هم راسره وه، چې که لږه دمه ونیسم او سا هومره واخلم، نو خپل ټاکلی اورگاډی به راڅخه وخوځېږي. په دې کې مې ناڅاپه پر یوې ښکلې نجلۍ سترگې ولگېدې، چې زما غوندې دا هم له یوه ښاري گاډي څخه نوې پلې شوې وه او د اورگاډي په هڅه لېږداوه غبرگ بکسونه د تمځي پر وچې کانکریتی ډیوډۍ ورو ورو کښوي او پایۍ پایۍ پلونه ورسره اخلي، په هغه گڼه گونډه کې یو زړه سواند لاروی نه پیدا کېده، چې د بکسونو په لېږد کې ورسره مرسته وکړي او تر یوې بلې ډیوډۍ یې ورسره ورسوي.

ما په دغه ښار او ټول هېواد کې وخت ډېر تېر کړی و، ډېرې رنگیزې څېرې مې لیدلې وې، مگر د دغې ښکلې پیغلې سره سپینه او زړه راکښونکې څېره یوازې ماته نه، بلکې ټولو ښاریانو ته نوې برېښېده، دومره چې تا به ویل له ارمه کومه ښاپېرۍ راغلې او یا له اسمانه کوهم پرېسته راکښته شوې ده.

زما غوندې پرې د هر چا دا اټکل راته، چې یا خو د کوم بل هېواد گرځندویه ده او ښايي د کوم یار اشنا یا خپل خپلوان تر لیدنې وروسته بېرته خپل ټاټوبي ته ځي. زړه مې ډېر غوښتل ورسره مرسته وکړم، نه یوازې د هغې د بې سارې ښکلا او بې کچه پېغلتوب په پار، بلکې د یوې پردېسې ښځمنې په توگه، مگر خپل درانه پټي له دغه ویاړه بې برخې کړی وم. خو نورو تش لاسو او هوسا لارویانو ته مې له پخساکه یینگی ایشیده چې ولې پر هغې ښکې پردېسې زړه نه سپزي او پټي ورسره نه سپکوي.

زه هله پوه شوم، چې لودیځیان له پرمختللي کولتور سره سره بیا هم کلک زړي دي. خپلې پردېسې ته مې زړه خټه شو چې نه چېرې زه هم له داسې تنگسې سره لاس و گرېوان شم او خپل بار پر خپلو اوږو تر منزله ونه شم رسولای. سره له دې مې هم خپل پټي دومره نه ژاړه او ځانته مې ډاډ ورکاوه، مگر د هغې ښکلې پردېسې او بېوسې مې یوه شېبه هم له زړه نه وته او همدا سودا راسره وه، چې کېرې خپل گاډی لاندې نه کړي او بل ورپسې گاډي ته یوه گړۍ دوه سترگې پر لار پاتې شي.

زما گاډی پر خپلې ټاکلې شېبه له تمځي وخوځېد او زړه مې له هغې پردېسې سره په تمځي کې تم پاتې شو. اورگاډی لکه د ژوند بهیر ډېر گړندی او بېرندی له ښکلو غرونو، سیندونو او گلکڅونو څخه تېرېده. خنډ و ځنډ یې نه پېژندل او د سیمه ییزو گاډو غوندې هر کلي او بانډې ته نه ودرېده په ښکاره د نورو سپرلیو غوندې ما هم پر ښکلو شا او خوا منظرو سترگې ښخې کړې وې، خو له زړه مې یو خدای خبر و. د پاتې نیمې ورځې له تېرېدو سره د کوربه هېواد تر پولو واوښتو، مگر د ((ایلبې)) ښکلی سیند مو له خپل ښکلي چاپیریال سره هماغسې ملگری و. تر څو یې د دو ناو په څپانده سیند او د الپ په ننداریزو ځنگلي گلکڅونو وسپارلو. لمر راڅخه خپلې تودې طلايي وړانگې ورو ورو لېږدولې او د اسمانڅکو غرنیو ونو د څوکو په ښکلولو یې له مور سره هم مخه ښه کوله او بېرته راڅخه مخ پر لویدیځ ستنېده، تر څو د سکني ماښام تیاره ولگېده، تورې تروړمۍ شپې رانه هر څه له سترگو پنا کړل، سپرلۍ هم په خپلو څوکیو او سفري کټونو کې ځای پر ځای شوې. ما په خپل کټ کې هسې پښې غځولې وې او کمپله مې نیمکښه غوندې پر ځان راکښلې وه. هرڅه چې مې ځان تلقیناوه، د خوب نړۍ ته پناه یوسم، خو خوب چېرې و. یوازې د گاډي د گړب گړوب له کبله نه، بلکې د پردېسې پېغلې اندېښنې مې هم لکه ماران په زړه کې کښته پورته ځغلېدې راځغلېدې.

شپه به نیمایي ته رسېدلې وه او سترگې مې سره سمې نه وې ورغلې، چې ناڅاپه د گاډي یوې بوږنوونکې کړیکې بېرته راوینس کړم. کوم همخوني مې د کړکۍ پرده یوې خواته کړه او سترگې مې د پراگ د ښکلي ښار په څراغان تمځي ولگېدې. له تمځي او بیا له ټول ښار څخه له وتو سره مې چې هر څو هڅه وکړه، تښتېدلی خوب مې سترگو ته بېرته کډه راوکړي، خو بریالی نه شوم او هسې مې له نیمکښې کړکۍ څخه د تور مخي اسمان په ناپایه ورشو کې د یونیم ستوري ننداره کوله. په همدې همدې کې ورو ورو د ختیځ له خوا د شلمې یا دوه ویشتمې سپوږمۍ نیمزالي غوندې رڼا د کړکیو ښینې راوبرېښولې او له یوه اوږده تورتم تونل څخه له وتلو سره بیا د شپې نوراني پېغله د اسمان

نیمایي ته رانېغه شوې وه او د هسک په ارته ورشو کې یې راسره تېز تېز ځغاستل. زما لپاره دا رومانتيکه شاعرانه او شپېنۍ ننداره تر ورځنۍ هغې هم ډېره په زړه پورې وه، ځکه له کومه راهیسې چې د یو گڼ مېشتي اروپایي ښار په اسمانڅکو کې مېشت شوی وم. سپوږمۍ ته مې هډو پام شوی نه و او د چا خبره بېخي یې راڅخه ونگه هېره شوې وه.

شپه به مې پار نیمه پاتې وه، چې سخت خوب راغلی و، یو له ډېرو رنگینو ډک خوب چې له ډېرو خوږو خوږو خوبونو سره ملگری و. له زړه مې هغه ټولې ورځینۍ اندېښنې او ستړیاوې لښېدلې وې او د یوه زړه راکښونکي روښان سباوون هیله منو ولولو مې په زړه کې غځونې کولې. خدايزده چې نور به مې څه خواږه خواږه خوبونه کتل او خپلې مروړې او تمبېدلې هیلې او اسرې مې پرې غولولې او پخلا کولې، چې یو ناڅاپه یوې مستې زړه وړونکې خدا راوینې کړم.

له کټه مې ورو ورو ځان راښوی کړ، د کړکۍ هنداره مې په بېره بېره راکښی ایسته او د باندې مې سر وکینې. گورم چې لمر نوی څرک راوهلی او د پسرلني سباوون خوشبویه او پسته وږمه د غرنیو گلانو عطرونو زموږ پر گاډي راشیندي.

ترور ترور مې گاونډیو کړکیو ته غلچکي غلچکي وکتل او سم مې په هماغسې پرونۍ پېغلې سترگې ولگېدې، چې سپینه نرۍ غاږه یې له کړکۍ راکښلې وه او اوږدې وږښمینې طلايي څنې او اوربل یې د اورگاډي د توند باد له څپو سره شیند پر شیند اخوا دېخوا اوښتل را اوښتل.

همدا چې یې هوسۍ وږمه ترندې او برندې سترگې پرما ولگېدې، نو ما پرې هم بېواکه غږ وکړ: سهار مو نېکمرغه! هغې هم لکه ټول عمر چې لیدلی او کتلی اوسم، په یوه پېژندویه او مینه وړي شان گږدود زما د سلام غبرگون وکړ او بېرته د لمر څرک په ښکلې ننداره بوخته شوه، زه هم ترې را شا کوچ شوم. یخ پخ پرځای کېناستم، تندي ته مې یو ټس ورکړ او په زړه کې مې له ځان سره وویل: ((هغه مې چې پر اسمان غوښتله، خدای پر ځمکه راکړه!!)).

هو، ما نوره خپله ورکه او د لارې مله موندلې وه، داسې مې انگېرله چې د لمر وړانگې او د سباوون زړه راکښونکې وږمه او بیا شاوخوا غرونه، ځنگلونه، سیندونه او گلکڅونه طلايي کورونه او پرتمین ښارونه راسره یوځای ځغلي او د لمرین ختیځ پر لور زما د پردېسو هیلو بدرگه کوي. نور مې نو د ارمانونو غوټۍ باغ باغ غوړېدلې وې او ټوله نرۍ راته د گل په څېر موسکۍ موسکۍ کېده.

☒☒☒

له کیسه لیکنې پرته استاد زیار یو زیات شمېر ادبي ټوټې هم لیکلي چې ځینې د تکلونو بڼه لري او چاپ کړي یې دي. دلته یې د لاسته راغلو ټوټو یادونه کوم.

د توبې ورونه:

د توبې ورونه د استاد زیار د هغې ادبي ټوټې نوم دی، چې (افراطینو ته) تر سرلیک لاندې د کابل پوهنتون اوونیزې د ۱۳۶۶ کال د ۵ میاشتې د ۲۱ نېټې په گڼه کې خپره شوې ده.

تلک:

د پوهاند زیار یوه بله ادبي ټوټه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ گڼې په ۶۹-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده. دغه ډول د زېري جريدې د ۶۵-۶۶ کلونو په گڼو کې د استاد زیار ځینې نورې ادبي ټوټې هم خپرې شوې دي.

خوب کالي:

خوب کالي د پوهاند زیار د یوې بلې ادبي ټوټې نوم دی چې لاندې به یې متن په بشپړ ډول راوړو:

زه په ختیځ کې وم،

ته په لویدیځ کې

لومړی

پر ما ورځ راغله

او بیا پر تا

خو ته،

تر ما دمخه راوینښ شوې

او دمخه ولښېدې

او زه

ځای پر ځای ویده پاتې شوم

ستا د کاروان د غږو غوږ

زما په غوږو کې

هسې خوبولې انگازې شوې
او زما خوب يې نور هم پسې لا درون کړ
تا
زما له خوبولتيا ناوړه گټه واخيسته
بېرته راپسې راستون شوې
په خوب کې دې رانه هر څه ولجه کړل
او زه دې
پر وچ ډاگ
ميراث او کور گډې
ويده پرېښودم...
هو
تر څو چې زما د راوينښدو وار راسپده
او عقل مې سرته راته
بيا پېرې اونښتې وې
او پراوونه پراوونه
تر تا لرې پاتې وم
اوس نو
که يو خوا
له ډېرې بېوسۍ او نهيلۍ نه
زما د پښو سپينې غوټې شوې
نو بل خوا

تا هم راباندې داسې کوډې کړې دي

چې په سپېره خاورينه کنډواله کې

پر سپينه رڼا ورځ

په غړېدلو سترگو

خوب وړی يم

له کار او ژوند سره هماغسې مرور يم

او خوب کالي مې لا

پر کار کاليو نه دي بدل کړي!!؟

ژبپوهاند زیار

وايي چې ((ژبپوهنه هغه علم دی، چې د یوې ژبې داخلي ساختمان او جوړښت تر څېړنې لاندې نیسي)). (1) پوهاند زیار هم په دې برخه کې دومره زیات کار کړی دی، چې کله په هېواد کې څوک د ژبې یا ژبنيو مسایلو په باب غږېږي، نو د استاد زیار نوم به یې تر ټولو لومړی په خوله کې وي.

ده تراوسه پورې په سلگونو علمي او تحقيقي مقالې د ژبپوهنې په برخه کې په ملي او هم بین المللي کچه لیکلې دي او ځکه خو یې باید لیکلی وای، چې د ده رسمي څانګه او مسلک همدا ژبه ده او په دې برخه کې یې لومړۍ درجې او علمي رتبې هم اخیستې دي.

ده د ژبپوهنې په برخه کې دومره زیات کار کړی دی، چې گرد یې د ده پر نورو ادبي کارونو او نوښتونو هم پرېوتی دی. ټول خلک لومړی دا فکر کوي، چې د یو ستر ژبپوهاند نوم اخلي او د هغه په باب خبرې کوي، خو ځینې خلک لا په دې پوه نه دي، چې استاد زیار نه یوازې په ژبپوهنه کې استاد دی، بلکې په شعروشاعری او داستان لیکنه کې هم استادي لري. مور دلته دده په باب له زیاتو خبرو څخه تېرېږو. د ده کار ټولو ته ښکار او څرګند دی، زموږ ډېرو خبرو او نه خبرو ته حاجت او اړتیا نه شته، هغه د خوشال بابا خبره:

لمر په گوته پټاوه نه شي خوشاله

هېڅ منکر مه شه له خپلې عاشقۍ

اوس به دلته لومړی د پوهاند زیار هغه ژبنۍ لیکنې چې پر بېلابېلو وختو یې په بېلابېلو جریدو، مجلو او ورځپاڼو کې خپرې کړې دي له اخځ سره یادې کړو او د هغو پر څرنگوالي به لنډه رڼا واچوو او بیا د هغه په ځانګړو ژبنيو اثارو وغږېږو.

د ژبپوهنې نومونې:

د ژبپوهنې نومونې د استاد زیار د یوې اوږدې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې په بېلابېلو ګڼو کې خپره شوې ده. استاد زیار د دې لیکنې د لومړۍ برخې په پیل کې وایي:

((د لوی څښتن په نامه د ژبپوهنې په نومونو لاس پورې کوم او په دې توګه په پښتو کې لومړی پلا د نومونپوهنې (Terminology) بنسټ ږدم دا ځکه یوه اړتیا ګڼم، چې زموږ ژبه نن سبا د نړۍ له سترو ژبو سره سیالۍ ته ملا تړلې ده)). (۱۰)

په دې لیکنه کې د ژبپوهنې نومونې (اصطلاحات) په پښتو، دري، الماني او انګلیسي ژبو کښل شوي دي. د دې اوږدې ژبنۍ لیکنې لومړۍ برخه د وږمې مجلې د ۱۳۵۰ کال د ۵-۶ ګڼې په ۱۱۲-۱۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

ترکیبات اسمی در زبان دری:

ترکیبات اسمی در زبان دری د هغې ژبنۍ لیکنې نوم دی چې په دري ژبه کښل شوې ده. په دې لیکنه کې د دري ژبې د نومونو د جوړښت او څرنگوالي په باب گټور معلومات وړاندې شوي دي. دا لیکنه د خراسان مجلې د ۱۳۶۰ ال کال د ۵ گڼې په ۱۵۰-۱۵۳ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د پورتنۍ یادې شوې لړۍ بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ ال کال د ۶ گڼې په ۴۷-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادې شوې لیکنې یوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ ال کال د ۶ گڼې په ۵۵-۵۶ مخونو کې خپره شوې ده. پښتو گړدودونه ((لهجې)):

پښتو گړدودونه د هغې اوږدې لیکنې نوم دی چې د پښتو ژبې د بېلابېلو گړدودونو (لهجو) په باب په کې گټور معلومات وړاندې شوي دي. دا لیکنه چې تر ۷۰ څخه زیات مخونه لري، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز د نړۍ وال سیمینار د مقالو په مجموعه کې، چې پر ۱۳۵۴ کال جوړ شوی و، راغلې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادې شوې لیکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ ال کال د ۵ گڼې په ۵۷-۵۹ مخونو کې خپره شوې ده.

د ژبپوهنې نومونې:

د یادې شوې لیکنې بله برخه ده چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ ال کال د ۱-۲ گڼې په ۱۳۹-۱۴۰ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

پښتو آرپوهه د استاد زیار د هغې ژبنۍ علمي څېړنې اوږدې لیکنې نوم دی، چې د وږمې مجلې په زیاتو گڼو کې په پرله پسې توگه خپره شوې ده. په دې لیکنه کې د هغو لغتونو رښې له نورو ژبو، لکه هندي، پارسي، بلوڅي، مونجی، سوغدي... سره څېړل شوي دي، چې اوس په پښتو کې کارول کېږي. دا لیکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ ال کال د ۱-۲ گڼې په ۹۸-۱۰۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې ليکنې څلورمه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال په ۶ گڼه کې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې ليکنې اوومه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۵ گڼې په ۶۳-۷۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

ديادې شوې ليکنې اتمه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ کال د ۶ گڼې په ۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې ليکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ ل کال د ۱-۲ گڼې په ۸۹-۹۶ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې ليکنې بله برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۶ گڼې په ۴۷-۴۸ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې ليکنې يوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۴-۵ گڼې په ۱۱۷-۱۲۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د زيات پياوړتوب په هيله يوه نوې هڅه:

دا د استاد زيار د هغې ليکنې نوم دی، چې هغې کې ده پر خپلې نوې وظيفې باندې د ټاکل کېدو له امله خپل هوډ ښوولی او د ليکلار په برخه کې يې لږ و ډېر معلومات وړاندې کړي دي. دا ليکنه د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ گڼې په ۱-۳ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو آرپوهه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۱ کال د ۳ گڼې په ۸۶-۸۸ مخونو کې خپره شوې ده.

ارتوگرافیک ریفورم (الفبایي سمون) زموږ له ملي انقلابي هیلو سره سمون لري، نوې افغاني الفبا د ټولو افغاني ژبو لپاره:

د ژبپوهنې په برخه کې د پوهاند زیار یوه علمي لیکنه ده چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۴-۵ گڼې په ۶۱-۶۷ مخونو کې یې یوه برخه خپره شوې ده. همداسې یې یوه وره لیکنه کال دوه دمخه په جمهوري پلوشه کې هم وړاندې شوې ده (زیاته څرگندونه: د لومړي څپرکي وروستی برخه).

د تذکرة الاولیا ژبني خوا:

د تذکرة الاولیا ژبني خوا د پوهاند زیار د یوې بلې ژبني لیکنې نوم دی، چې په ((د امیر کروړ یاد)) نومي کتاب کې چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۴۶ل کال خپور شوی، په ۳۹۰-۳۹۹ مخونو کې راغلي ده. پښتو آرپوهه:

د یادې شوې لیکنې یوه برخه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۲ل کال د ۳-۴ گڼې په ۱۲۵-۱۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو څنگه په پښو ودرېږي او څنگه پل واخلي:

یوه ژبني علمي لیکنه ده چې د کابل مجلې د ۱۳۴۶ل کال د ۹ گڼې په ۲۰-۳۰ مخونو کې خپره شوې ده. ژبپوهنه د پښتو په چوپړ کې:

یوه ژبني لیکنه ده، چې د کابل مجلې ۱۳۵۷ل کال د ۲ گڼې په ۱۶۰-۱۷۰ مخونو کې خپره شوې ده. پښتو ويي پوهنې ته یوه لنډه کتنه:

یوه علمي ژبني لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۳ گڼې په ۱۳-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده. لنډون د لیکنې پښتو د یوه معیار په توگه:

یوه علمي ژبني لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۵-۱۳۵۶ل کال د ۲ گڼې په ۱-۵ مخونو کې چاپ شوې ده. همدارنگه د زېري جريدې د ۱۳۵۵-۱۳۵۶ل کال په گڼو کې هم خپره شوې ده.

مختصری پیرامون و جه تسمیة خراسان:

دا یوه علمي ژبني څېړنه ده، چې په پارسي ژبه کښل شوې او د خراسان مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۱۲ گڼې په ۵۴-۸۲ مخونو کې خپره شوې ده.

د ويې پانگې په پراختيا کې د کر نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

يوه ژبنۍ مقاله ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ ل کال د لومړۍ گڼې په ۳۰ مخ کې خپره شوې ده.

د ويې پانگې په پراختيا کې د کر نومونو (فعلي مشتقاتو) ونډه:

د يادې شوې ليکنې يوه بله برخه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ ل کال د غويي مياشتې د گڼې په ۲۸ مخ کې خپره شوې ده.

په ويې پانگه کې د ستاينومونو (صفتونو) ونډه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ ل کال د غبرگولي د گڼې په ۳۷-۳۸ مخونو کې خپره شوې ده.

د پکتيا گړدودونه:

په دې ليکنه کې د پکتيا گړدودونه تر خپرنې لاندې نيول شوي دي دا ژبنۍ ليکنه د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۵ د وري مياشتې گڼې په ۱۵ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويې پانگې په پراختيا کې د بيا ځلي ترنگونو (تکراري ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د لړم د مياشتې د گڼې په ۲۹ او ۳۶ مخ کې خپره شوې ده.

د گډې ليکنۍ معياري پښتو پرېکړه د نوې تاريخي اړتيا په توگه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۶ ل کال د ليندۍ د گڼې په ۱۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويې پانگې په پراختيا کې د جوړه ترنگونو (جفتو ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ ليکنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د ليندۍ د گڼې په ۲۳ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو ويې پانگې په پراختيا کې د ټاکنترنگونو (تعيني ترکيبونو) ونډه:

يوه ژبنۍ خپرنه ده چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ ل کال د مرغومي او سلواغې د گڼې په ۴۸ مخ کې خپره شوې ده.

د پښتو دايرة المعارف بشپړېدل:

يوه علمي او ژبنۍ ليکنه ده، چې د عرفان مجلې د ۱۳۵۶ ل کال د لومړۍ گڼې په ۱۴۱-۱۴۶ مخونو کې خپره شوې ده.

راځئ کليو، بانډو او غرو رغو ته ووځو او خپله هېره کړې پښتو بېرته ياده کړو:

یوه ژبنۍ مقاله ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۶ کال د لومړۍ گڼې په ۱۶ او ۳۷ مخ کې خپره شوې ده. گړدودونه (لهجې):

د استاد زیار د گړدودونو د مقالې دویمه برخه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۵ کال د ۲ گڼې په ۶ مخ کې خپره شوې ده.

اسمي مشتقات (نوم بېلنگونه) زموږ د لیکنۍ پښتو ستره برخه ده:

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د پکتیا مجلې د ۱۳۵۶ کال د ۲ گڼې په ۱۸ مخ کې خپره شوې ده. مور او ژبه:

دا یوه بله ژبنۍ څېړنه ده، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۲ کال د وږي د گڼې په ۳۷-۳۹ مخونو کې خپره شوې ده. خپلسرې معیاري پښتو به څنگه وي؟ پښتو که ناپښتو؟

یوه علمي ژبنۍ لیکنه ده، چې د وږمې مجلې د ۱۳۵۳ کال د لومړۍ گڼې په ۱۲۲-۱۲۴ مخونو کې خپره شوې ده. له ثور انقلاب راهیسې په پښتو کې نوې ويي رغاونه (نیولوگیزم):

دا یوه بله ژبنۍ لیکنه ده، چې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په یوه جوړ شوي سیمینار کې اورول شوې او بیا په (پښتو څېړنې) نومي غونډ کې پر ۱۳۶۷ کال په ۴۱۲-۴۵۹ مخونو کې خپره شوې ده. د سویس له برنه رالېږل شوی لیک:

کابل مجلې ته د پوهاند زیار رالېږل شوی لیک دی، چې په هغه کې د ژبپوهنې د اصطلاحاتو په باب خبرې شوي دي. دا لیک د کابل مجلې د ۱۳۴۷ کال د ۱۱-۱۲ گڼې په ۱۰۹ مخ کې خپور شوی دی. د پښتو پرمختګ د هغې د پرابلمونو په حل کې نغښتی دی:

دا د هغې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د ننگرهار مجلې د ۱۳۵۳ کال د وږي د میاشتې د گڼې په ۲۳ مخ او پاتې په ۳۳ مخ کې خپره شوې ده.

سم یې لیکئ او سم یې لولئ، (په) او (پر) یو د بل پر ځای مه کاروئ:

دا هم یوه ژبنۍ لیکنه ده چې د دوو سربلونو (په) او (پر) د کارولو د څرنگوالي په باب په کې څرګندونې شوې دي. دا لیکنه د هېواد ورځپاڼې د وږي په ۱۳ گڼه کې خپره شوې ده. دا لیکنه د هغې لړۍ یو ټوک دی چې په نوموړي ورځپاڼه کې کله نا کله خپرېده.

سر بلونه او ستر بلونه:

دا هم د استاد زیار د یوې ژبنۍ لیکنې نوم دی، چې د پښتو ژبې د لیکلار په باب لیکل شوې ده. دا لیکنه د یوې مرکې په ترڅ کې د ((جوانان امروز)) مجلې د ۱۳۶۶ل کال په گڼه کې راغلې ده او هم په ځانگړي ډول په یوه جلا پاڼه کې هم چاپ شوې ده.

((په اوسنۍ لیکنۍ پښتو کې د نوې ويي رغاونې اړتیا:))

د استاد یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ل کال د ۱ گڼې په ۴۵-۴۷ مخونو کې په الماني ژبه خپره شوې ده.

((پښتو ژبې او ادب ته یوه لنډه کتنه:))

د استاد زیار لیکنه ده، چې د ۱۳۵۸ل کال په کالنۍ کې خپره شوې، په الماني ژبه عبدالغفار ژباړلې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۴ گڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

(پښتو ژبې او ادب ته یوه کتنه:)

دا هغه لیکنه ده، چې د عطار له خوا په الماني ژباړل شوې او د پښتو مجلې د ۱۳۵۹ل کال لومړۍ گڼې په ۹۶-۱۰۵ مخونو کې خپره شوې ده.

نومترنگونه- د پښتو ويي رغاونې یو خورا ډېر زېږی ډول:

د استاد زیار یوه بله لیکنه ده، چې د پښتو مجلې د ۱۳۶۰ل کال د ۳ گڼې په ۶۵-۷۱ مخونو کې خپره شوې ده. ويي پانگه (لغوي ذخیره):

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۵۹ل کال د ۳ گڼې په ۱۳-۱۸ مخونو کې خپره شوې ده. پښتو لیکلار:

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۱-۲ گڼې په ۲۴-۲۶ مخونو کې خپره شوې ده. پښتو لیکلار:

یوه ژبنۍ لیکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۷ل کال د ۳ گڼې په ۳۳-۳۵ مخونو کې خپره شوې ده.

پښتو ليکلار:

يوه ژبني ليکنه ده، چې د پلوشې مجلې د ۱۳۵۶ ل کال د ۴ گڼې په ۲۹-۳۲ مخونو کې خپره شوې ده.

زموږ ليکنې او جمله رغاوڼې:

دا يوه ژبني ليکنه ده، چې د کابل مجلې د ۱۳۶۱ ل کال د ۱۰-۱۲ گڼې په ۷۵-۸۰ مخونو کې خپره شوې ده.

له اساطيري ضحاکه تر رښتيني تاريخي سهاکه:

دا يوه ژبني او تاريخي څېړنه ده، چې استاد د ابوالقاسم فردوسي تلين په وياړ د جرگې مجلې د ۱۳۷۰ ل کال په لومړۍ گڼه کې خپره کړې ده.

افغاني فرهنگ د پلوراليزم په رڼا کې:

دغه ليکنه د وخت د فرهنگي او په تېره د هنري زېږونو د يوې ارزونې په توگه د وطن مياشتنۍ د ۱۳۷۰ ل کال په دويمه گڼه کې خپره شوې ده.

زموږ په هنري زېږندويۍ کې د نويو هڅو يو لنډ جاج:

دغه ليکنه هم پاسنۍ ليکنې ته ورته منځپانگه را اخلي او د وطن مجلې د ۱۳۷۰ ل کال په څلورمه گڼه کې چاپ شوې ده.

(۱) پوهندوی نوراحمد شاکر، ژبني څېړنې، ۱۳۵۰ کال، مخ.

(۱) دوکتور زيار، د وږمې مجله، ۱۳۵۰ ل کال، ۵-۶ گڼه، ۱۱۲ مخ.

ځانگړي څېړنيز چاپي او ناچاپي اثار

کارپوهه:

يو علمي تحقيقي اثر دی، چې په پنځوسمو کلونو کې د اطلاعاتو او کلتور وزارت د فولکور مجلې او ((فرهنگ خلق)) له خوا برخه برخه خپور شوی دی. مگر د خپلواک يوځايي چاپ پر وخت يې ښايي دغه اوسنی نوم په ((د افغانانو وگړنۍ تخنيکپوهنه)) په نوم سمون ومومي.

ټولنوال رياليزم:

يو علمي څېړنيز اثر دی، چې د ټولنوال يا اجتماعي (سوسيالستي) رياليزم په باب په کې يو لړ تيوريکي څېړنې شوي دي. د دغه اثر يوه زياته برخه د شپېتمو کلونو له پيل سره د هنر او ژوندون په مجلو کې خپره شوې ده.

د افغان ښوروي فرهنگي اړيکي:

د پوهاند زيار يو بل څېړنيز اثر دی، چې د دوستۍ په مجله کې يې ځينې برخې خپرې شوي دي.

د پښتو، دري، پشه يي فولکوري څېړنې:

د استاد زيار يو څېړنيز علمي اثر دی، چې په هغه کې د يادو شويو ژبو فولکوري څېړنې شوي دي.

گړدودي (لهجوي) څېړنې:

د پوهاند زيار تر ټولو ستر تحقيقي علمي اثر دی چې د څلورو کلو په موده کې يې کښلی دی. دا اثر ۱۰۴ ټوکه لري چې په هغه کې د افغانستان د ۱۴ ژبو د گړدودونو په باب هر اړخيز معلومات ورکړ شوي دي او له څو کلونو راهيسې د سويس د ملي فونډ له خوا د يونسکو په سپارښتنه ((د افغانستان د ژبپوهنې اتلس)) لپاره په برن پوهنتون کې تر کار لاندې دی.

ليکونه:

ليکونه د استاد زيار يو بل اثر دی، چې په هغه کې په پښتو، دري، الماني او انگليسي ژبو هغه ليکونه راغلي دي چې استاد ځينو کسانو ته د بېلابېلو ادبي، هنري او سياسي موضوعاتو په باب لېرلي دي. دا اثر تراوسه چاپ ته نه دی ورکړ شوی.

پښتو بدلېچ يا پښتو شعر څنگه جوړېږي؟

دا کتاب د استاد زيار له خورا نوښتگرانه علمي-تحقيقي اثارو څخه دی. په دغه کتاب کې د پښتو شعر ((سېلابوتونیک)) قواعد وړاندې شوي چې د لومړي ځل لپاره د همدغه له خوا را ايستل شوي او پر درې گونو پښتو

وگړنیو (فولکوریکو) لکینیو یا دیوانی او اوسنیو ازادو شعرو باندې تطبیق شو بدی. دغه کتاب چې له یادښت، ویی پانگې، سمونلیک او نیولیک پرته ۱۷۸ مخونه او یو لړ کلیشې، یوه تېری او د اوستربلونو جدول لري، د اطلاعاتو او کلتور وزارت د خپرونو له خوا د ۱۳۶۹ پر اوړي په ښکلې کچه او سکښت له چاپه راوتلی دی.

د دغه کتاب د تېری (واسکت) پر یوه پیڅکه داسې کښل شوي دي: ((پوهاند زیار د یوه ژبپوهاند، ادبپوهاند او ۳۳ کلن شاعر او لیکوال په توگه تر خپلو اوږدو څېړنو وروسته دې پایلې ته ورسېد، چې د هرې ژبې او بیا پښتو پویتییکس او فونیتییکس (شعر پوهه او غږ پوهه) سره نه شلېدونکي اړیکي لري او په دې توگه د پښتو شعر رغښت سېلابوتونیک (خپیز- خجیز) دی، نو دا دی د لومړي ځل لپاره د همدغه سیستم د دودونو او د ویونو (قواعد او قوانینو) پر را ایستنه بری مومي او زړو بېلولو ته د پای ټکی ږدي. څنگه چې دی شعر ((موزونه او مقفی)) نه بلکې ((موزونه او مخیله)) وینا بولي، نو ((نوی ازاد شعر)) رښتینی شعر گڼي او د رغښت مخبیلگه یې ولسي ازاد شعر دی (لنډی، سروکي...) نه اروپایي هغه. دغه کتاب د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د ادبي فنونو، عروضو او قافیې او څه ناڅه متنپوهنې د ټکسبکونو ځای نیولای شي)).

پوهندوی عبدالحکیم د یوې کره کتنې (کابل مجله د ۱۳۷۰ دویمه گڼه) په ترڅ کې داسې لیکي: ((... د ژبپوهنې او ادبپوهنې د گڼ شمېر خپرو شوو لیکنو، څېړنو او تدریس په لړ کې په همدې وروستیووختو کې د ادبپوهنې د تیورۍ د شعر پوهنې په برخه کې د محترم پوهاند دوکتور زیار یو نوی اثر چې په هغه کې د پښتو شعر جوړونې تیوري وړاندې شوې ده... پوهاند دوکتور زیار د ((پښتو شعر څنگه جوړېږي؟)) د اثر په لیکلو سره د ادب تیورۍ د شعر پوهنې او شعر جوړونې په برخه کې لومړنۍ ژوره او جامع څېړنه وړاندې کړه، چې دا څېړنه د نړیوالو ادبي څېړنو په شان یوازې د پښتو ژبې د ځانگړنو او قواعدو پر بنسټ ولاړه ده...)).

=====

ويي رغاونه:

ويي رغاونه د پوهاند زیار یو ژبني اثر دی چې په هغه کې ځینې ژبني مسایل په ځانگړي ډول پښتو وییونه (لغتونه) څېړل شوي دي. دا اثر د کابل پوهنتون له خوا په ۱۳۵۵ کال کې په گستتډول خپور شوی او په ادبیاتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توگه ورڅخه گټه اخیستل شوې ده.

د ژبپوهنې بنسټونه:

دا هم د استاد یو ژبني اثر دی، چې د کابل پوهنتون له خوا په ۱۳۵۳ کال کې په گستتډول چاپ شوی دی. له دغه اثر څخه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کې د درسي مضمون په توگه گټه اخیستل شوې ده.

نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی:

((نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی)) د پوهاند زیار یو بل ژبني اثر دی، چې پر ۱۳۵۶ل کال د کابل پوهنتون له خوا په گستینر ډول په دري ژبه کښل شوی، په عمومي ډول په کې د ژبې او ژبنيو مسایلو او ژبنيو کورنیو په باب معلومات راغونډ شوي دي او د فلسفې څانگې شاگردانو ترې د درسي مضمون په توگه گټه اخیستې ده.

پښتو- دري فرهنگ:

پښتو دري فرهنگ یو علمي او سیستماتیک فرهنگ دی که څه هم دغه فرهنگ د دولس زرو (۱۲۰۰۰) پښتو وییو په درلودلو سره منځنۍ کچه لري، خو نژدې ټوله پښتو ویی پانگه په بنسټیزه او کلیدي توگه را اخلی. دا اثر ټایپستي ۱۵۰۰ مخونه لري.

دغه فرهنگ له ۱۳۵۳ل کال راهیسې حروفی چاپ ته چمتو دی، خو استاد زیار نه غواړي، د چاپي تېروتنو بلهاري شي او داسې کښاند (خطا) هم ډېر کم پیدا کېږي، چې د غږیزې (فونیمیکي) ابېڅې له توغه یې ووتلای شي.

ویي پوهنه:

ویي پوهنه یا علم اللغت د پوهاند زیار د هغه کتاب نوم دی، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا د لوړو او مسلکي ښوونو د وزارت په چاپخونه کې د شوکت حسینی په خطاطۍ په افیست ډول او په ښکلې کچه او ډیزاین د ۱۰۰۰ ټوکونو په تیراژ له چاپه راوتلی دی. دا کتاب د استاد زیار له خوا د پښتو ویي پوهنې او ملي ژغورنې د لارې شهید عبدالرحمن لودین ته ډالی شوی دی.

نوموړی کتاب ټول ۳۵۱ مخونه لري او د استاد د څو کلونو د کار ییبره (ثمره) ده. په دې کتاب کې د پښتو ژبې یو گڼ شمېر وییونه (لغتونه) له پارسي انډول سره یوځای راغلي دي. په یاد شوي اثر کې د پښتو ژبې د لغتونو د جوړښت او څرنګوالي په باب پوره پوره معلومات وړاندې شوي دي. ددغه کتاب په پیل کې په درېو مخونو کې د دوکتور زیار یو یادښت راغلی او وروسته بیا په دوو مخونو کې د پوهندوی نوراحمد شاکر یوه کتنه راغلې ده.

پوهندوی شاکر د دغه اثر په باب لیکي:

((دغه کتاب د دوکتور زیار د څو کلونو د څېړنو او پلټنو محصول دی او د پښتو ویي پوهنې (لیکزیکولوژۍ) په برخه کې یو لومړی جامع او سیستماتیک اثر دی. نوموړی همدارنگه زیاتوي: ((زیار دا عیني مساله په خورا ښه توگه دلته څېړلې او شرح کړې ده چې پښتو غوندې د یوې نوې علمي کېدونکې ژبې کار باید د لغوي زېرمې له برسېرونې، ټولونې او پر کار اچونې څخه بېل شي او په دې توگه د محاورې، د متني، مصنوعي او مستعارو برخو ترمنځ یو انډول ټینګ شي.))

د نور احمد شاکر تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د هغه وخت د انگلیسي ژبې او ادبیاتو د رشتې استاد پوهندوی محمد عمر زاهدي تقریظ راغلی دی، چې ددې کتاب د څرنگوالي په باب یې رڼا اچولې ده. ښه به وي چې د دغه ارزښتمن کتاب د زیاتې پېژندنې په هڅه د هغه نیولیک (فهرست) راوړو:

د ویونو ډولونه:

—ويي پانگه (لغوي ذخیره)

—ويي پیدایښت، ويي جوړښت، ويي جوړونه

—د پښتو کولتوري کولو ليار...

—پلټنه، ټاکنه، پورونه

—نيولوگيزم يا لغت جوړونه

—د ليکنې پښتو يوه تاريخي اړتيا

—د خپلې پانگې ترويج، تصفيه نه گڼل کېږي.

—هممانيز (مترادف) ويونه

—پور ويونه (مستعار لغات)

—وييکي (ادوات)

—گړنې يا اصطلاحات

—د ويي رغاوې له مخې د کر ډولونه

(کر نومونه (فعلي مشتقات)

—ننوم بېلنگونه (اسمي مشتقات)

—ستاینومونه (صفتونه)

—چار نومونه

—اړیکنومونه (نسبتي اسماء)

—لوښنومونه

__خاينومونه

__مانا نومونه

__ووړنومونه

__ووړ نوم ډوله، څيز نومونه

__ډېر گړي (جمع) څيز نومونه

__ترنگونه

__ستاي نوم ترنگونه

__جوړه ترنگونه (بشپړاند، هممانيز، كرول، څيز نوم، ستاي نوم)

__ټاكنترنگونه (لوسنوم، څيز نوم، ستاي نوم، څيز نوم)

__بياځلي ترنگونه

__يومخيز

__بر خيز

__برخيز سمغري

__ورته مانيز - مقفی

__ورته مانيز - مقفی

__مقفی - مهمل

__نوې نومونې (اصطلاحات)

__راز راز ترنگونه.

د یادونې بل ټکی دا دی، چې ځینې خلک داسې فکر کوي چې گنې دکتور زیار یوازې داسې سوچه پښتو غواړي، چې بېخي د بلې ژبې یوه کلمه هم په کې راغلې نه وي، خو په حقیقت کې داسې نه ده. دا دی ددغه ټکي د روښانیتا په موخه د یاد شوي کتاب څو مخونه را اخلو:

د خپلې پانگې ترویج تصفیه نه بلل کېږي:

زموږ غوندې په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر نوی گام زوړ عنعنې ذهنیت پاروي، که څه هم دا نوی گام د نوي ژوند زېږی وي او د نړۍ والې سیالۍ سریزه. دلته د نوي گام اخیستونکي ته یوازې زغمه نه، چې سرښندنه او قرباني په کار ده چې یې د خپلې ټولنې د نوي کولو په خاطر د بري شرط او آر وگني، دلیل او منطق په دلیل او منطق ځواب کړي او هسې بې منطقي او سر زوري په ((قالو سلاما))، نو ځکه مو دغه د تخنیکي خبرو پرځای د پښتو لیکلار په برخه کې د نوي گام دفاع غوره وگڼله.

لیکونکي په ژبپوهنه کې لوړو زده کړو او په هېواد کې د پښتو گړدودونو (لهجو) اوږدو څېړنو تر هر څه لومړی دپته څیر کړي چې پښتو بڼه نوي علمي او کلتوري ژوند ته ورتمبول کېږي او گړۍ پر گړۍ او ورځ پر ورځ د بې کچه عربیزم په منگولو کې په لوی لاس ورښکېل کېږي، تر دې چې یې کور ته هستي له ډار سره مخامخوي او په ډېره لنډه موده کې یې د گډوله کېدو او بیا د بېخي پردي کېدو کېدون رامنځته کوي.

ددغه ستر خطر د مخنیوي لپاره د څو نورو خواخوږو پښتو لیکوال په ننگه او ملاتړ مې وپتېيله چې په همدې (نوي علمي او کلتوري ژوند) پیل کې چې په منځوال (اوسط ډول) لا د شلمې پېړۍ په یوه پوهنه او فن کې هم یو لیکلی یا ژباړلی اثر نه لري او د چا خبره کار له کاره تېر نه دی، په ډېره چټکۍ او هر اړخیزه توگه د پښتو آره او اصیله پانگه رابرسېره خوندي او جوته شي او د دودولو او کارولو لپاره یې سیخه شي.

د نورې علمي او کلتوري نړۍ ازمېښتونه او چمونه هم په واک کې وو، هغه دا چې دلته له مور سره د نوي ژبپوهنې د بنسټونو او څېړندودونو ترڅنګه لکه څنګه چې انگرېزي، جرمني، پرانسي، روسي او نورو یادو ژبو د خپل علمي ژوند په پیل او اغاز کې له درو، په بله وینا څلورو لارو څخه خپله پانگه رابشپړه کړې او هغه دا چې لومړی خپله آره پانگه له گړدودو (لهجو) څخه راترلاسه کړي، بیا یوازې په علمي تخنیکي او مدني ډگر کې د پښتو د ويي پوهنې او ويي رغاونې بنسټونو له مخې نوې ټاکنې وکړي او تر ټولو وروسته بیا پرديو ژبنيو (وارداتو) ته غېږ پرانیځي.

په دې هڅه مو تر دا منځ د یوه انډول او تناسب د ټینګولو لپاره سمدلاسه د (یوې- نګه بشپړې- کره لیکنۍ یا علمي پښتو) د رامنځته کولو لپاره د فیصدي آر او معیار وټاکه:

— په سلو کې (۲۵) له اوسنیو گړدودو (لهجو)، (۲۵) له زړو ادبي متنو، (۲۵) له ټاکنو او (۲۵) له نورو ژبو څخه د پورونو په توگه. هو، د هرې عصري ژبې پانگه پر دغو څلور گونو بنسټونو ولاړه ده. (لهجوي، متني، مصنوعي، عاريتي).

پښتو هم حق لري له نړیوال دود سره سم د پردۍ پانگې ترڅنګه خپله پانگه په کار واچوي او د نورو ژبو غوندې علمي او مدني اصطلاحات وټاکي.

پښتو د خپلې پانگې ترویج غواړي، نه تصفیه او د نورو ژبو غوندې د علمي اصطلاحاتو ټاکنه.

ژبنۍ خبرې په ژبپوهانو پورې اړه لري. یو ژبپوهاند پوهېږي چې کوم اړخ ولسي دی او کوم علمي.

د پښتو پانگې تثبیت د نوي علمي ژوند لپاره د وخت اړتیا ده، ټولونه او پکار اچونه.

پښتو هم حق لري، همدومره د غریبزم او عربیزم مخنیوی وکړي چې له خپلې ټولنې پردی نه شي.

او تر ټولو وروسته پښتو پردی پانگې ته په سلو کې (۲۵) زیاته اړه نه ده او د خپلې پانگې ترویج تصفیه نه گنل کېږي.

دا شعارونه د هغو بې منطقيو او بې ځایه تورونو غبرگون دی، چې له علمي، عيني او افاقي حقایقو څخه سترگې پټې کړي او څه یې چې پر خوله ورځي، هغه ووايي:

له تنگ نظرو، ځان ساتو او ځان ښکارو سره لومړۍ درسته او حربه داده، چې گوندې زموږ دغه کار تصفیه او پیوریزم دی او دا یو زور رټلی او فاشیستي مسلک دی.

یوه ډله داسې پوهېدلې ده، چې موږ گوندې د خلکو (گړنۍ) پښتو سموو، نه د لیک او علم پښتو، ځینې دا سپسته رامنځته کوي، چې د نړۍ ژبې او بیا زموږ د گاونډو دا دغه کار نه کوي، نوي څیزونه نه دودوي، موږ یې ولې دود کړو؟ او له دې ناخبره چې که نورو ژبو یو څو پېړۍ مخکې دا هڅه کړې او زموږ گاونډیانو (تورکې او ایران) که پخوا دومره نه وه کړې، همدا اوس یې کوي او روان دي او حق هم لري، ځکه یو هېواد چې هر څومره ځان نړیوال او بشروال گڼي، خپله ژبه او کلتور سل په سلو کې پردي کول نه غواړي، ځینو دا اورېدلي دي چې ژبه په دې ډول سوچه کول د ژبې عامه استفاده راتیتوي او زموږ په راډیويي او اخباري پښتو باید هر سړی پوه شي. حال دا چې دلته د هر سړي پوهېدل په یوې داسې بې لیک لوسته ټولنه کې بې له هغې کوم امکان نه لري، نه د لهجوي لغاتو له پلوه او نه د علمي لغاتو له پلوه او یو څه لږ پراخ الواکي بیا په داسې حال کې چې د آرو وییونو او ټاکنو دودول د یوه آر (اصل) په توگه مني، مگر ټوکونه او جزئیات یې نه. دا نو په رښتیا هماغه ډله ده چې دلیل او منطق ته غوږ نیسي او سړی ورسره یوې روغې ته رسېدای شي.

پښتو نومترنگونه (اسمي ترکیبونه):

پښتو نومترنگونه یا (اسمي ترکیبونه) د استاد زیار د دوکتورا تیزس دی، چې د سویس د برن پوهنتون له خوا پر ۱۹۷۴ کال خپور شوی دی. دغه علمي ژبنی اثر چې په الماني ژبه کښل شوی او ۱۱۶ مخونه لري، د هند و اروپایي زړو او نویو ژبو د ویي رغاونې (لغوي ساختمان) په رڼا کې د پښتو ویي رغاونه او بیا نومترنگونه تر څېړنې لاندې نیسي او بېلابېل ډولونه یې په بېلابېلو څپرکو او لښتلیکونو (جدولونو) کې وړاندې کوي پر دغه کتاب باندې د

سویسی، المانی، فرانسې او امریکایي پوهانو له خوا ارزونې او کره کتنې شوې دي، چې یو لړ یې زموږ په خپرونو کې هم انگازه موندلې ده.

المانی- پښتو فرهنگ:

دغه فرهنگ د استاد زیار د یوه شپږ ژبیز فرهنگ یوه برخه ده چې په ختیز المان کې د برلین د هومبولت پوهنتون د ایرانیپوهنې او افغانپوهنې د څانگې له خوا د څو کلونو راهیسې تر کار لاندې دی او تراوسه لا چاپ ته استول شوی نه دی. دا اثر څه د پاسه ۱۵۰ مخونه لري.

پښتو لیکلار:

پښتو لیکلار د دوکتور مجاور احمدزیار یو بل دروند ژبني اثر دی، چې د ۱۳۶۰ ل کال د کب پر میاشت د ننگرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي له خوا په ښکلي کچه او صحافت له چاپه راوتلی دی.

دا اثر ټول ۲۶۷ مخونه لري او د پښتو ژبې د لیکنې لپاره یو گټور اثر دی. په دې اثر کې د پښتو ژبې د معیاري لیکنې لارې چارې په مفصله توگه خپرل شوې دي. دغه اثر ((د یوې یوازینۍ کره (معیاري) لیکنې پښتو)) ((مانیفیسټ)) بلل شوی دی (د هیله من د ماسټرۍ تیزس). د کتاب په پیل کې په درو مخونو کې په خپله د پوهاند زیار یادښت راغلی دی. نوموړی اثر د غلام محی الدین افغان د شپېتم تلین په ویاړ خپور شوی دی.

د کتاب له ۱۷۹-۲۰۲ مخونو پورې هغه لغتونه راغلي دي، چې په پارسي او پښتو کې کارول کېږي او د پارسي مانا ترڅنگ یې د پښتو درسته او نادسته مانا هم راغلې ده.

له ۲۰۳-۲۱۰ مخونو پورې ځینې هغه لغتونه راغلي دي چې د دري او پښتو ژبې ترمنځ گډ دي او په پښتو کې یې سمه او ناسمه کارونه ښوول شوي ده.

تر دې وروسته بیا له ۲۳۷-۲۶۲ مخونو پورې د ځینو لغتونو ویاړ پانگه راغلې، چې په پارسي ژبه هم مانا شوي، دلته له دغه با ارزښته اثر سره د زیاتي بلدتیا په هڅه د هغه نیولیک او یو مطلب را اخلو:

— څو نومونې (ترنومونه)

— یوه نکه، بشپړه او کره لیکنې پښتو.

— معیاري کېدنه د پښتو لومړنۍ رپړه

— لنډون د لیکنې پښتو د یو معیار په توگه

— پښتو پردی پانگې ته په سلو کې... —

— نیولوگیزم (ویي رغاونه)

— هممانیز (مترادف) وییونه

— همجولیز او ډېر مانیز وییونه

— وییکی (ادوات)

— گړنې (اصطلاحات)

— (څو) یا (تر څو)

— له (چې) سره (کوم، چا...، مه ملگري کوی!

— سم، سوچه، لنډه، روانه او اسانه پښتو

— د معیاري لیکنی پښتو اړتیا

— ټکي پر ټکي یې مه راژباړئ!

— ویي پانگه (لغتنامه)

دا دی، ددې کتاب له ۶۱-۶۴ مخونو پورې یو مطلب را اخلو:

له (چې) سره (کوم-څوک-چېرې...) بې ځایه مه یوځای کوی!

لکه څنگه چې په کابلۍ پښتو کې د دري ژبې ((تا)) تر اغېزې لاندې (څو) او (ترڅو) یا (څو چې) او (تر څو چې) بې ځایه دود موندلی، دغه راز په پېښورۍ پښتو کې د اردو ژبې له لوري د انگرېزي اړیکنومخرو (ارتباطي ضمیرو) تر اغېز لاندې (کوم چې)، (څوک چې)، (څومره چې)، (کله چې)...، هسې بې ځایه کارېدنه موندلې ده. ښايي دلته له انگرېزي پرته د نورو اروپايي ژبو مخامخ اغېزه هم بې څه نه وي او کوم پښتانه لیکوال، چې تر زده کړې وروسته خپل هېواد ته راستنېږي او تازه په پښتو لیکنه یا ژباړنه پیل کوي، نو په ناځانخبري (غیر شعوري) ډول د خپلې زده کړې ژبې په پېښو د پښتو له آر (اصیل) او ساده ارتباطي ضمیر (چې) سره (کوم)، (څوک)، (چا)، (چېرې) او داسې نور استفهامیه ضمیرونه ملگري کوي او په دې توگه خپله پښتو کړکېچنوي، لکه په دې وروسته جملو کې:

۱- ما هغه نجلی ولیده (څوک) چې په کابل نندارې کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی ولید، (چا) چې له ما سره مرسته کړې وه.

۳- زه په داسې کور کې اوسېږم، (کوم) چې دوه ورونه لري.

په سمه پښتو:

۱- ما هغه نجلی ولیده چې په کابل نندارې کې کار کوي.

۲- نن مې هغه سړی ولید چې له ما سره یې مرسته کړې وه.

۳- ما یو کتاب واخیست چې له چاپه نوی راوتلی دی.

۴- زه په داسې کور کې اوسېږم چې دوه ورونه لري.

د پورتنیو تقلیدي مرکبو ارتباطي ضمیرونو داسې نورې بېلگې له پېښور، مسکو او بی بی سی راډیو څخه اورېدل کېږي چې دوی خپلواکې جملې سره په وچ زور یوځای کوي، لکه په دې وروسته بېلگو کې:

۱- د هند د بهرنیو چارو وزیر شوروي اتحاد ته ولاړ، څوک چې د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې کوي.

۲- ما پښتو گرامر ولیکه، کوم چې اوس تر چاپ لاندې دی.

۳- زه ژمی په ننگرهار کې تېروم، چېرې چې هوا ډېره په زړه پورې وي.

۴- زه ماښام کورته راغلم، کله چې هوا خرابه وه.

په سمه پښتو:

۱- د هند د بهرنیو چارو وزیر شوروي اتحاد ته ولاړ، دی به هلته د هغه هېواد له مشرانو سره خبرې اترې وکړي.

۲- ما پښتو گرامر ولیکه، دغه کتاب اوس تر چاپ لاندې دی.

۳- زه ژمی په ننگرهار کې تېروم، هلته ژمی ډېر په زړه پورې وي.

۴- زه ماښام کورته راغلم، دغه مهال هوا خرابه وه.

له ښه مرغه دغه ډول جملو لا زموږ لیکنو او خپرونو ته لاره نه ده پیدا کړې او هیله ده پښتو لیکونکي ترې مخکې له مخکې ډډه وکړي.

ددې بې ځایه پېښو په لړ کې دا وروسته بېلگې هم د پاملرنې وړدي:

۱- ما هغه سړی ولید د چا په باره کې چې ما ډېر څه اورېدلي وو.

۲- د نړۍ پرمختللي ځواکونه به د نړيوال امپرياليزم هغه ټولې دسيسې شنډې کړي د کومو له مخې چې د اتومي جنگ خطر رامنځته کېږي.

۳- توريالی له کندهاره په هغه الوتکه کې راغی، په کومه کې چې ځلمی هم و.

۴- زه له لغمانه راغلم، له کوم ځايه چې ډېرې ښې وريچې راځي.

۵- زه په کابل کې اوسېږم، له کله راهيسې چې په کار گومارل شوی يم.

په دې توگه پښتو (چې) پر بيانيه، علنيه، ارتباطيه او داسې نورو دندو سربېره لکه د (ترڅو) په برخه کې يې چې يادونه شوې، د اروپايي ژبو د ټولو ارتباطي ضميرونو دنده هم پرځای کوي، هغه هم په دې شرط چې په ملگري جمله کې ورسره بل ارتباطي ادات (اړيکوييکي) هم راغلی وي، لکه (يو، هغه، داسې...). لکه په پورتنیو پنځو لومړيو جملو کې. که نه، (چې) په ځانته ډول د نورو ژبو غوندې هېڅکله د دوو خپلواکو جملو د يوځای کولو لپاره د ارتباطي ضميرونو په توگه کارېدلای نه شي، لکه په تېرو دويم ډول پنځه گونو جملو کې. همدا خبره ده چې په پښتو کې ډېرې جملې سره لرې کول يا په بله وينا ډېرې پېچلې مرکبې او مختلطې (گډې او گډلې) جملې جوړول سم نه دي او که څوک يې له نورو ژبو نه په پېښو جوړې هم کړي، يو نادوده کار به وي، لکه د (څو)، (ترڅو)، (کوم چې)، (چا چې) او داسې نورو څيزونو بې ځايه کارونه.

که کوم ليکوال نه غواړي يو مطلب په بېلابېلو خپلواکو جملو کې څرگند کړي، بلکې د دوو يا زياتو جملو ته سره اړيکي ورکړي، نو ورته په کار دي چې پورتنی ارتباطي شرطونه پرځای کړي او که وغواړي، گرد سره د دوو يا زياتو خپلواکو مطلبونو لپاره سره دوي يا زياتې خپلواکې جملې وتړي هم کولای شي، د پښتو د گرامري جوړښت دننه له راز راز ارتباطي وييکو (صله او موصول) څخه کار واخلي، بې له دې چې د اروپايي ژبو تقليد وکړي، لکه په دې وروسته جملو کې:

((زه د سپين غر په لمن کې زېږېدلی يم (چېرې چې) څپاند رودونه بهېږي او سمسور کڅونه خړوبوي)). دلته گران لوستونکي ښه قضاوت کولای شي چې کومه بېلگه له پښتو رغاوني سيستم سره ښه تراړخ لگوي؟ د اجمل خټک په دې لاندې شعر کې که څه هم د (څوک چې) د کارونې يو شرط پرځای شوی نه دی او هغه دا چې د هغې فرعي جملې په سر کې يې ځای نيولی دی چې تر اصلي جملې وروسته راغلې ده، مگر د شعري اړتيا له مخې دومره نادوده نه برېښي، که نه په نثر کې بايد د پښتو گرامر له دود سره سم دغسې څرمه جملې تل تر آرې دمخه راشي.

ځی هغو خوارو ته جنت وگتو

څوک چې له موره دوزخيان پيدا دي

د پښتو الماني ژباړيز پرابلمونه:

دا هم د پوهاند زيار يو علمي ژبني اثر دی، چې استاد زيار له ۱۳۶۳ل کاله تر ۱۳۶۶ل کال پورې د برلين په هومبولت پوهنتون کې د استادۍ د دندې د ترسره کولو پر وخت ليکلی دی او اوس چاپ ته تيار دی، په دې اثر کې د پښتو او الماني ژبې پرته شوې ده. دا اثر په الماني ژبه کښل شوی او تر ۱۰۰ زيات مخونه لري.

پښتو پښويه (گرامر):

پښتو پښويه (گرامر) د استاد زيار يو ژبني اثر دی، چې په ۱۳۶۲ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له خوا په ښه ډيزاين او کچه د لوړو او مسلکي ښوونو په چاپخونه کې چاپ شوی دی. دا اثر د نوې علمي ژبپوهنې پر بنسټ ليکل شوی دی او په پښتو ژبه کې د گرامر په برخه کې يو نوی او ستر اثر گڼل کېږي.

دا اثر له يوه يادښت او دوو کتنو پرته ټول ۲۷۴ مخونه لري. دا اثر د پښتو گرامر بنسټ ايښودونکي پيرمحمد کاکړ ته اهدا شوی دی. د کتاب په پيل کې د استاد زيار خپل څلور مخيز يادښت راغلی دی، چې يوځای ليکي: ((ما د ژبپوهنې د يوه نوي زده کوونکي او پښتو گړدود څېړونکي په توگه د سويس له زده کړو نه له بېرته راستنېدو سره له زړې ژبپوهنې او زړې ژبښودنې سره يو مخيز نه پخلا کېدونکي سر غړاوي ته راوړانگل او خپله لومړنۍ دنده مې دا وبلله چې له پښتو څانگې څخه نور د زړې ژبښودنې تېر وبلېږدوم...)).

پر دې اثر باندې د استاد زيار تر يادښت وروسته په ۳ مخونو کې د پوهاند محمد رحيم الهام يوه کتنه راغلې ده چې وايي: ((پښتو پښويه (گرامر) د پښتو په تشریحي ژبپوهنه کې يو نوی د پام وړ او گټور اثر دی. له دې گرامر نه رومي د پښتو ځينې گرامرونه د بهرنيو ژبپوهانو او کورنيو څېړونکو له خوا ليکل شوي دي، خو زياتره يې عنعنوي څېړندود لري او معاصر علمي څېړندود په کې نه دی کارول شوی او ځينې يې چې علمي څېړندود لري، مکمل او شرح نه دي. نوموړی زياتوي: ((دغه کتاب اوس د ازموينې له ډگر څخه په هسکه غاړه راوتلی دی او بله دا چې په دې کتاب کې د ژبپوهنې معاصر بين المللي اصطلاحات ټول پر پښتو اړول شوي دي.))

د محمد رحيم الهام تر کتنې وروسته په دوو مخونو کې د پوهنمل محمد صابر خويشکي له خوا يوه کتنه شوې ده، چې نوموړی په يوه برخه کې وايي:

((د دې کتاب په تالیف کې چې د ليکوال د اوږدو مودو د څېړنې او مطالعاتو نتيجه ده، له ډېرو سترو معتبرو کورنيو او بهرنيو اثارو څخه استفاده شوې او په ډېر دقت او د يوه منظم پلان له مخې او زموږ د زمانې د علمي مقتضياتو په پام کې نيولو سره ليکل شوی دی او د محصلانو او نورو څېړونکو لپاره يو ارزښتناک او گټور اثر دی...))

په پښتو پښويه (گرامر) اثر کې په درو څپرکو کې تر دغو لاندې سرليکونو لاندې بېلابېل ژبني مسایل څېړل شوي دي:

ـ ژبه

ـ غږ او ليک

ـ ژبه او گږهار

ـ نومونې

ـ ځنځيري واحدونه

-اواز

ـ د اواز ډولونه

ـ بلغږ - فشار

ـ څپه

ـ گږ

ـ ويی - غونډله

ـ نومونه

ـ کږ

ـ وييکي

ـ ژبوهنه

ـ گږدود پوهه - پښويه

ـ غږ پوهه

ـ مورفولوژيکي اوبنتې

ـ ويناييز غږي

ـ ويند غږي

ـ زېږ ډولونه

- پورويي
- زيرځي - وتوځي
- پښتو اواز پوهه
- تم بهواک
- د خپلواکو لښتليک
- نيمواک غږونه
- غبرگغږونه
- د بهواکو لښتليک
- کوچنۍ ترينه جوړه
- پښتو گر پوهه (صرف)
- نوم گر پوهه
- د نوم اوږون اړخونه
- نرينه نوم - ښځينه نوم
- د گڼې نښې
- پير (حالت)
- ناوښتوني نومونه
- څيز نوم
- ستاينوم
- شمېر نوم
- نومځري (ضمير)
- ځانگړنومځري

- _ ټولنومخري
- _ پوښتنومخري
- _ پلوي نومخري
- _ اړيکنومخري
- _ غبرگون - ناپيکنومخري
- _ گډ ټولنومخري
- _ ټول - ځانگړي نومخري
- _ کړ گړ پوهه
- _ د مصدر جوړښت او دنده
- _ کړ اوړون توکونه
- _ کم اوړوني (حکمي متعدي)
- _ اوړونونه - تېرمهال
- _ لنډ تېرمهال
- _ لر تېرمهال
- _ گوماني تېرمهال
- _ ارمني تېرمهال
- _ اړوتی تېرمهال
- _ تواني او ټينگاري تېرمهال
- _ نالېږند کړ - خبري
- _ لنډ او لر تېرمهال
- _ روږدني او ارمني تېرمهال

- _تواني تېر مهال
- _تینگاري تېر مهال
- _گوماني تېر مهال
- _پوښتني تېر مهال
- _هېښني او اړوتی تېر مهال
- _د اوسمهال کړاوون- لېږند
- _اړوتی، ارمانی او پوښتني...
- _هېښني او تاني
- _امري- تینگاري او غوښتنې
- _نالېږند- بشپړ وسمهال
- _د اوستر مهال کړاوون
- _د کړ رغاونې ډولونه
- _ناوړېدني گړونه
- _وييکي
- _سر بلونه او اوستر بلونه
- _وينا واښتي
- _د پښتو گړونو انځور ليک
- _غونډله پوهه- غونډله
- _د غونډلې رغنده ټوکونه
- _اوډون
- _د ايښي او ايښوني سمون

— نومواله او کړواله غونډله

— يوه ستوې غونډله

— غبرگغونډله

— گډه غونډله

— گډلې غونډله

— گړنې يا اصطلاحات

— غونډله پوهيزه شننه.

همدارنگه د کتاب په پای کې له ۲۵۷-۲۷۳ مخونو پورې د هغو نویو نومونو (اصطلاحاتو) او وییونو مانا راغلې ده چې په نوموړي اثر کې کارول شوي دي.

ددې کتاب د چاپ يا د ټوکونو شمېر ناڅرگند دی، خو د استاد زیار په وینا ۱۰۰۰ ټوکه چاپ شوی دی. پښتو گړدودونه:

پښتو گړدودونه د استاد زیار یو بل ژبني اثر دی، چې څه د پاسه ۷۰ مخونه لري. دا اثر یو ځل د ((پښتو څېړنې)) د ۱۳۵۶ کال په غونډ کې خپور شوی. همدارنگه د وړمې مجلې په ځینو گڼو کې یې ځینې برخې خپرې شوې دي په دې اثر کې د بېلابېلو پښتو گړدودونو په باب معلومات ورکړل شوي دي.

پښتو آر پوهه:

پښتو آر پوهه د استاد زیار یو بل ژبني اثر دی، چې د وړمې مجلې په ځینو گڼو کې یې ځینې برخې خپرې شوي، خو د ځانگړي اثر په توگه لا تراوسه نه دی چاپ شوی.

دري - پښتو فرهنگ:

دري پښتو فرهنگ د استاد زیار یو بل ژبني اثر دی، چې تراوسه نه دی خپور شوی.

ژباړونکی زیار

ژباړه سره له دې چې په خپله هغې ژبې ته چې ژباړه پرې کېږي، گټوره نه پرېوزي، بلکې ژبې ته لا ډېر زیان او تاوان پېښوي. په خپله د استاد زیار خبره ((ژباړه د پښتو پښتۍ ماتوي)) او له همدې کبله پر پردو بهرنیو ژبو له لاسبري سره سره ژباړې ته زړه نه ښه کوي او پرځای یې خپرنې او پنځونې ته زیات ارزښت ورکوي. خو بیا هم د ژباړې له لارې کېدی شي، موږ له نړیوالې پوهې او فرهنگ سره اړیکې ټینګ کړو، نور له خپل فرهنگ څخه خبر کړو او د نورو له هغه څخه خپل ځان. بیا هم استاد زیار د ژباړنې په برخه کې د کتنې وړ کار کړی دی، خو د ده ژباړه هسې ژباړه نه ده چې گنې زموږ د ژبې پښتۍ به ماتې کړي. ده چې له هرې ژبې څخه پښتو ته څه راژباړلي دي، ښه یې ژباړلي دي، په ښه پښتو یې ژباړلي دي، په معیاري پښتو او سوچه پښتو. دا ځکه چې ژبه د ده رسمي څانگه ده، دی په ژبه کې استاد دی. د هېواد پر لرغونو او اوسنیو څوارلسو ژونديو او نیم ژونديو ژبو یې خپرنې کړي دي او په علمي ډول پر الماني، روسي، انګلیسي، عربي او نورو بهرنیو ژبو پوهېږي او باید هم د ده په ژباړنه کې د ((خو)) ځای نه وي.

په ژباړه کې هر گوره له هغو کسانو څخه زیاته تېروتنه کېږي، چې په پردۍ او بیا په ځانگړي ډول پر خپله ژبه علمي لاسبری ونه لري. دا دی، دلته د استاد زیار پر ژباړیزو فعالیتونو رڼا اچوم:

پوهاند زیار له خپل ژورنالېستیک فعالیت سره سم په ژباړنه لاس پورې کړی دی، چې له ۱۳۳۵ څخه تر ۱۳۳۷ پورې یې له دري څخه او بیا راوروسته له انګریزي او الماني څخه راز راز موضوعگانې د مقالو او کتابو په بڼه په پښتو ژباړلې دي.

دلته د استاد د ژباړو یو لنډیز راوړم، خو بیا هم یادونه کوم، چې د ده د ټولو ژباړو موندل اوسمهال یو ناشونی کار دی، ځکه چې ده له ډېر پخوا څخه په ژباړو لاس پورې کړی دی او لکه څنګه چې د ژورنالېستیک فعالیت په برخه کې یې یادونه شوې ده، دمخکې کلونو د جریدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسینونه په کتابتونونو کې نیمگړي دي. د ده د خپلې وینا له مخې له دري ژبې څخه یې لومړنۍ ژباړې پر ۱۳۳۵ ل کال په انیس ورځپاڼه کې خپرې شوې دي.

له انګلیسي څخه یې لومړنۍ ژباړه پر ۱۳۳۷ ل کال د هېواد په ورځپاڼه کې خپره شوې ده، چې د دغو کلونو د یادو شویو ورځپاڼو کلکسینونه اوس په کتابتونونو کې نه پیدا کېږي.

دا یې هم د لاسته راغلو ژباړو لنډیز:

طب او حکمت په اسلام کې:

((طب او حکمت په اسلام کې)) د هغه اثر نوم دی، چې استاد زیار پر ۱۳۳۶ل کال کله چې د ښوونځي د یوولسم ټولگي زده کوونکی و، له پارسي ژبې څخه ژباړلی دی او پر ۱۳۳۷ل کال د ښوونې او روزنې موسسې له خوا د خپلواکې رسالې په توگه افسیت شوی دی، د مخونو شمېر یې څه د پاسه ۶۰ ته رسېږي.

د سره کوتل ډبر لیک:

د سره کوتل ډبر لیک یوه بله ژباړه ده، چې استاد زیار له الماني ژبې څخه کړې ده. دا ژباړیز اثر د علومو اکاډمۍ له خوا د ۱۰۰۰ ټوکو په تیراژ پر ۱۳۶۹ کال له چاپه راوتلی دی، چې د مخونو شمېر یې ۱۰۰ ته رسېږي.

پښتانه او وروڼه ملیتونه:

پښتانه او وروڼه ملیتونه د دیموکراتیک المان د یوه ختیځپوهاند ((بورخارد)) اثر دی چې استاد زیار هغه په پښتو ژباړلی دی. دا اثر پر ۱۳۶۶ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا په ښکلې کچه او سکښت له انځورونو او عکسونو سره د ۲۰۰۰ ټوکونو په تیراژ په دولتي چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د نوموړي اثر متن ۹۲ مخونه لري او څه د پاسه ۲۰۰ عکسونه، انځورونه او نقشې لري. له دې پرته یې په ۱۷ مخونو کې ويي پانگه راغلې، یو مخ یې د تېروتنو سمونلیک او یو مخ یې نیولیک(فهرست) نیولی دی. د کتاب سرته په دوو مخونو کې په خپله د ژباړن یادښت راغلی دی. دلته د ده د پېژندگلوی لپاره ددغه اثر نیولیک راوړم:

مخنی خبرې مخکنه

لومړی څپرکی: د اسیا ناسپرلې غوټې ۳

دویم څپرکی: پښتانه، تاجک او نورستانیان ۱۳

درېیم څپرکی: د غرنیو هېوادونو لرغونی مهال ۲۳

څلورم څپرکی: د زرتشت په هېواد کې ۴۸

پنځم څپرکی: د اسلام په څپان کې ۶۷

شپږم څپرکی: د افغانستان پر لوري لار ۸۲

اووم څپرکی: یوه گرانه پاتمرې (میراث) ۹۶

دلته به د استاد له ژباړې سره د پېژندگلوی په موخه د دغه اثر له اووم څپرکي څخه ۹۵ مخ راواخلو:

((یوه گرانه پاتمړې (میراث):

کله چې ((وسپنيز امير)) پر ۱۹۰۱م کال ومړ، افغانستان تر بخارا هم وروسته پاتې و، دلته د راپاتې دوديزې (عنعني) ښوونې ترڅنگه اروپايي فرهنگ او پوهې پښې هومره ټينگې کړې وې. انگرېزانو هم د کرگري فيوډالي ټبرينو ډلو ټپلو په کچه (سطح) د خپل ((سرحدي ولايت)) پښتانه او د سويل بلوڅان له ځان سره وساتل.

د ړنگېدونکې قاجاري واکمنۍ ختيځ چې بلوڅو او پښتنو په کې ژوند کاوه، له هر راز پرمختگه لرې پاتې و. په دې توگه منځنۍ اسيا په يوه بد اکر (حالت) په شلمه پېړۍ کې پل کېښود، چې تاريخ يې په کې د نړيوال تاريخ هغه برخه راخيسته چې د جنگ جگړو او اړپېچونو له لاسه څيرې ويري وه، دا هغه برخه ده چې سپرته يې زموږ ددغه کتاب له موخو (هدفو) څخه تېرې کوي او هغه زموږ د شپو ورځو د جنگ جگړو دمخه تاريخ انځورول وو او دا دی زموږ د پېړۍ په پای کې د خوشال خان هغه ارمان رښتياينه مومي چې درې سوه کاله مخکې يې داسې انځورلی و:

تر مغولو پښتانه په توره ښه دي

که په پوهه پښتانه وای څه هوښيار

ولسونه چې سندوبله وکا

پادشاهان ورته سجود کاندي اختيار

که نفاق که اتفاق که جهل پوهه

د هر چا د خدای په لاس ده هره چار

دا چې نن سبا د هندوکش پرگنو له شاهانو سره نوره شلولې ده، نو دا هيله غځونې کوي چې دوی به يوځل بيا د خوشال خان شعرونه په نوې مانا راواخلي. (...)

بلنه:

بلنه د انگليسي شاعر الفريد د شعر پښتو ژباړه ده، چې د شعر په نيم ازاد کالب کې اچول شوې او دوه درې کاله وروسته د کابل مجلې د ۱۳۴۳ل کال په ۳ گڼه کې خپره شوې ده او په ((گلکڅونه)) نومي شعري غونډ کې يې هم

راغلي ده. داسې ښکاري چې دا د استاد زيار د ازاد شعر لومړۍ ازمېښتي بېلگه ده. دلته يې بشپړ متن وړاندې کېږي، چې د کابل مجلې د يادې شوې گڼې ۴۷-۴۸ مخونه يې نيولي دي.

بلنه

پرېږدئ

پرېږدئ

زور جرس د نهيلو مه کړنگوئ نور

راشئ يه د نړۍ خلکو

دا نغمې مه غږوئ نور

پرېږدئ

پرېږدئ

بدمرغۍ او ناخوالې چې تېرېږي

وروستۍ شپه د زاړه کال ده

ورته گورئ سبا کېږي

☒☒☒

په ناوړه فکر مه خئ

نوي نوي شيان واخلي

د خوښۍ په شورو زور کې

نور په سر دا جهان واخلي

☒☒☒

پرېږدئ

خۍ پر خپله مخه

کال زور شوی اوس تېرېږي

رښتیا مل کړۍ د خپل ځان

چې:

په درواغ کلي وړانېږي

☒☒☒

پرېږدۍ، پرېږدۍ

چې تېر شوي

زاره شوي

او ترې نه وینو هېڅ اوس

آ چې غل و پرېږدۍ درومي

چې اوس خلاص شو له هغه اوس

☒☒☒

نور یې هېر کړۍ

اخ و ډب د نیستمناو، بې شتو پرېږدۍ

پر ناسورو پرهرونو د همخپلو ملهم کېږدۍ

☒☒☒

راشۍ بس کړۍ

د مړ ژواندي حال څه فکر مه کوۍ نور

پرېږدۍ پرېږدۍ

زور جرس د نهیلو مه کړنگوۍ نور

☒☒☒

مه كړئ

مه كړئ

يو د بل مخ ته گوزار

خپلو منځو كې

راشئ وكړئ تل لپاره

ښه روزگار خپلو منځو كې

☒☒☒

په ښه خوى او ښو كړو وړو او

په خوړو پښتو خبرو

شئ راپورته په جگړه

د تورو تېو سره لرو

تنگ نظر كړئ لږ پراخه

له بېځاى خوشې كارونو

نور مو ژوند په هوسايۍ كړئ

په زرو زرو كلونو

☒☒☒

د زرگونو كلو جنگ او

هم نفاق مه يادوى نور

پرېردئ پرېردئ

زور جرس د نهيلو مه كړنگوى نور

راشئ

يه دنړۍ خلكو

دا نغمې مه غږوئ نور

(گلکڅونه، ۳۴-۳۷ مخونه.

د کنېشکا د سره کوتل ډبرليک:

دا د استاد زيار بل ژباړيز اثر دی، چې پر ۱۳۶۹ل کال د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په ښکلې قطع او صحافت د پوهنې په چاپخونه کې چاپ شوی دی.

د افغان شوروي فرهنگي اړيکي (د ورزش په برخه کې):

له روسي منابعو څخه د استاد زيار ژباړه ده، چې د دوستي مجلې د ۱۳۶۰ کال د ۷ گڼې په ۴۳-۵۲ مخونو کې خپرې شوې ده.

د افغان شوروي فرهنگي اړيکي (د ورزش په برخه کې):

د استاد يوه ژباړه ده چې له روسي منابعو څخه شوې ده او د دوستۍ مجلې د ۱۳۶۲ل کال د ۲ گڼې په ۵۲-۵۸ مخونو کې خپرې شوې ده.

له انگليسي ژبې څخه چې استاد کومې ژباړې کړي دي، د هېواد ورځپاڼې د ۱۳۳۷ او ۱۳۳۸ کلو په گڼو کې خپرې شوې دي، خو د يادو شويو کلونو گڼې اوس په کتابتونو کې نه شته.

د استاد بله ژباړه يو چيني داستان دی، چې يې د چيني اخځونو له انگليسي متن څخه په پښتو ژباړلی دی، چې د اصلاح ورځپاڼې د ۱۳۳۹ او يا د ۱۳۴۰ کال په څو گڼو کې خپور شوی، خو ما د اړتيا وړ دا گڼې پيدا نه کړای شوې.

د واخي ژبې ټولنيز دريځ:

دا د فرانسې افغانپوهاند (شارل کيفر) د هغې وينا پښتو ژباړه ده، چې په الماني ژبه يې د ۱۳۵۷ل کال د تلې پر څلورمه د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې اورولې وه. په دې لکينه کې د واخي ژبې پېژندگلوي، له نورو ژبو سره د

هغې اړیکې او همدارنگه د ژبې د جوړښت او څرنگوالي په باب معلومات ورکړل شوي دي. دغه ژباړه د وږمې مجلې د ۱۳۵۷ ل کال د ۳ گڼې په ۱۱۸-۱۳۰ مخونو کې خپره شوې ده.

د هنري تندې د ماتولو لپاره چوپړ وهل:

دا د هغې ژباړې نوم دی، چې پوهاند زیار له یوې امریکایي خپرونې ((ریډر ډایجست)) څخه په پښتو کړې ده او د پوهنې مجلې د ۱۳۳۹ کال د لومړۍ گڼې په ۳۳-۳۶ مخونو کې خپره شوې ده.

د ساو ژبه په ختیځ افغانستان کې:

دا یوه ژبنۍ څېړنیزه لیکنه ده، چې د الماني افغانپوهاند گیورگ بودروس له خوا کښل شوې او استاد هغه په پښتو ژباړلې ده. دا ژباړه د کابل مجلې د ۱۳۵۳ ل کال د ۲ گڼې په ۱۰-۱۵ مخونو کې خپره شوې ده.

په زړه پورې خبرونه:

په زړه پورې خبرونه د پوهاند زیار هغه ژباړې دي، چې له الماني ژبې څخه په پښتو ژباړل شوي دي او د کابل پوهنتون (پوهنتو کابل) اوونیزې د ۱۳۶۶-۱۳۶۷ کلونو په ځینو گڼو کې خپرې شوې دي.

دغه راز د پوهنې مجلې د ۱۳۳۸-۱۳۴۰ کلونو په ځینو گڼو کې هم له بهرنیو سرچینو څخه د استاد زیار ځینې ژباړې خپرې شوې دي.

همدارنگه یې د (گوند) لپاره له الماني او انگلیسي څخه ځینې ځانگړې لیکنې په پښتو ژباړلي دي، په تېره بیا د ۱۳۵۵-۱۳۵۷ ل کلونو ترمنځ د گوند ((د ژباړې بورډ)) د غړي په توگه ((تاریخي ماتریالیزم)) په پښتو ژباړلی، چې یو نقل یې د ((انقلاب)) له راتگ سره له منځه تللی او بل یې له ځانه سره ساتلی دی او همدا ډول یې د گوند په سپارښتنه وخت ناوخت له ((واشنگټن پوست)) او ((زویډ ایجلند ځایتونگ)) څخه یو لړ مطالب په پښتو او دري را اړولي دي. دغه راز یې یوه بله ژباړه د زېري جريدې د ۱۳۶۴ ل او یا ۱۳۶۵ ل کال په یوه گڼه کې خپره شوې ده

يادښت (سريزه) ليکونکی زيار

د غرونو څوکې:

دغرونو څوکې کتاب د عبدالکریم پتنگ له خوا اوډل شوی او پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د هغه وخت د ژبو او ادبیاتو بشري علومو د پوهنځي له خوا خپور شوی دی چې په درېو مخونو کې یې د کتاب د ارزښت او د لیکوال د هڅې په باب د استاد زيار يو يادښت راغلی دی.

نومورکي مؤرخين:

نومورکي مؤرخين د لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي اثر دی، چې پر ۱۳۵۹ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او په دوو مخونو کې پرې د استاد زيار يو يادښت راغلی دی.

د ميا فقيرالله جلال ابادي فوايد فقيرالله:

دا کتاب د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد په سريزه، تعليقاتو او لغتنامې پر ۱۳۵۹ل کال د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی او د استاد زيار له خوا پرې يو يادښت کښل شوی دی.

د پتې خزاني فرهنگ:

د پتې خزاني فرهنگ د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد يو ژبني اثر دی، چې په هغه کې د پتې خزاني د ځينو لغتونو څرنگوالی ښوول شوی دی. دا اثر پر ۱۳۶۲ل کال د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا چاپ شوی دی او د استاد زيار له خوا پرې په دوو مخونو کې يو يادښت کښل شوی دی.

د ميا فقيرالله پېژند ليک:

دميا فقيرالله پېژند ليک د پوهاند عبدالحی حبيبي اثر دی چې پر ۱۳۵۹ کال د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د پوهاند زيار له خوا په درېو مخونو کې يو يادښت کښل شوی دی.

د احمد شاه بابا د دېوان غورچاڼ:

دا د هغه کتاب نوم دی، چې د پوهاند استاد عبدالشکور رشاد له خوا ترتیب شوی دی. په دې کتاب کې د احمدشاه بابا د دېوان د ځينو شعرونو انتخاب راغلی دی. دا کتاب پر ۱۳۵۷ل کال د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی او د پوهاند زيار له خوا پرې په دوو مخونو کې يادښت راغلی دی.

د چینیانو یونلیکونه:

دا کتاب د عبدالکریم محب له خوا ژباړل شوی دی او د علومو اکاډمۍ له خوا پر ۱۳۵۷ل کال خپور شوی دی. په دې کتاب کې په دوو مخونو کې د پوهاند زیار یو یادښت راغلی دی.

دا لیکوال دا څېرې:

((دا لیکوال دا څېرې)) د هېواد د شاعرانو او لیکوالو تذکره ده، چې د ځوان شاعر او لیکوال افضل ټکور له خوا ترتیب شوې ده. دا اثر د قومونو او قبایلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنګي چارو د ریاست له خوا پر ۱۳۶۶ل کال خپور شوی او د استاد له خوا پرې په څلورو مخونو کې یو یادښت راغلی دی.

مقدمه یی بر زبانشناسی:

د پروفیسور دوکتور عبدالظهور او پوهنمل عین الدین نصر له خوا لیکل شوی او د کابل پوهنتون له خوا پر ۱۳۶۳ل کال چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد زیار له خوا په ۴ مخونو کې یوه پارسي سريزه کښل شوې ده.

زړه پانګه:

د دوست شینواري اثر دی، چې پر ۱۳۶۳ل کال خپور شوی دی او د استاد له خوا پرې په ۴ مخونو کې د (زړه پانګه د نوې پانګې د یوه بشپړاند ټوک په توګه) په نوم یوه سريزه کښل شوې ده.

د خوشال خټک فراقنامه:

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي له خوا پر ۱۳۶۳ل کال خپره شوې ده او د استاد له خوا پرې په ۲ مخونو کې یو یادښت کښل شوی دی.

د کوشنیانو ژبه:

د پروفیسور سیال کاکړ یو اثر دی، چې پر ۱۹۷۹م کال په کوټه کې خپور شوی دی. پر دې اثر باندې په ۶ مخونو کې د (کوچنیانو ژبه) تر سرلیک لاندې د استاد یو یادښت راغلی دی.

ټولنپوهنه:

دا اثر له الماني څخه د عبدالروف خپلواک له خوا په پښتو ژباړل شوی او پر ۱۳۵۲ل کال د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځي له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا یو تقریظ کښل شوی دی.

مینه نه مري:

د باقي بريال د شعرونو دويم غونډ دی، چې پر ۱۳۶۷ل کال خپور شوی دی. پر دې شعري غونډ باندې د (تلپاتې بريال او شعر يې) په نوم په ۷ مخونو کې د استاد سریزه راغلي ده.

پوځ د پېړيو په پوړيو کې:

دا د محبوب سنگر اثر دی، چې پر ۱۳۶۵ل کال خپور شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد زيار له خوا يو يادښت کښل شوی و، خو له چاپه پاتې شوی دی.

پښتو روزنه:

د استاد عبدالروف بېنوا اثر دی، چې پر ۱۳۵۷ل کال د پښتو څېړنو د نړۍ وال مرکز له خوا خپور شوی دی. پر دې اثر باندې په ۶ مخونو کې د استاد زيار له خوا يو يادښت کښل شوی دی.

د غلام محی الدين افغان افکار او اثار:

د هغه کتاب نوم دی، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپور شوی او په ۴ مخونو کې پرې د استاد زيار يادښت راغلی دی.

ستا د چم گلونه:

((ستا د چم گلونه)) د ښاغلي نصرالله حافظ د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۵ل کال د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې له خوا خپره شوې ده. پر دې مجموعه باندې د استاد له خوا په ۵ مخونو کې د (حافظ او د ده نظم او غزل) په نوم سریزه کښل شوې ده.

د افغان ياد:

د محی الدين افغان د شپېتم تلين د سيمينار د ليکنو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپره شوې ده او د استاد زيار له خوا پرې يو يادښت کښل شوی دی.

شگې او گلونه:

دا د صديق کاوون د يوه شعري غونډ نوم دی، چې پر ۱۳۶۸ل کال د افغانستان د ليکوالو انجمن له خوا خپور شوی او استاد پرې يو اته مخيزه سریزه (ازمېښتونه او نوښتونه) کښلې ده.

د پښتني قبایلو اصطلاحی قاموس:

د ابراهیم عطایي اثر دی، چې د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز له خوا پر ۱۳۵۷ل کال خپور شوی دی او د استاد زیار له خوا پرې یو یادښت کښل شوی دی.

د کوزې پښتونخوا په معاصر شعر کې دملي او مترقي افکارو انعکاس:

دا د بريالي باجوړي اثر دی، چې د ماسټرۍ د پوهنليک (تیزس) لپاره یې کښلی و، چې د استاد له خوا پرې یوه ارزونه کښل شوې ده. دا اثر تراوسه پورې ناچاپ دی.

ادبي ژانرونه او مکتبونه:

دا د دوکتور محمد گل نورزي اثر دی، چې پر ۱۳۶۲ل کال یې کښلی او پر ۱۳۷۰ل کال د کابل پوهنتون له خوا افسیټي چاپ شوی دی. پر دې اثر باندې د استاد له خوا یوه اوږده ارزونه کښل شوې ده.

(A Camparison of Tani dialect with the standard Pashto)

دا د تڼیو د گړدود په برخه کې په انگرېزي ژبه د سید کریم شاه نېکمل د ماسټرۍ او پوهنملۍ تیزس دی، چې په ۱۳۶۷ل کال کې پرې د لارښود استاد په توگه د استاد له خوا یو یادښت کښل شوی دی. همدارنگه یې د نوموړي د ترفیع لپاره یوه جلا ارزونه هم کښلې ده.

گیتا نجلي:

دا د بنگالي لیکوال رابندرانات ټاگور د اثر پښتو ژباړه ده چې د استاد عبدالروف بېنوا له خوا ترسره شوې ده. دا اثر پر ۱۳۳۶ل کال د راډیو د نشراتو د څانگې له خوا خپور شوی او استاد زیار پرې یو یادښت کښلی دی.

د لمر شغلو ته:

د لمر شغلو ته د کمال الدین مستان د شعرونو غونډ دی، چې پر ۱۳۶۷ل کال خپور شوی او د استاد زیار له خوا پرې یو ارزونه کښل شوې ده.

ارمانونه:

ارمانونه د حبیب الله زړه سواند د شعرونو مجموعه ده، چې پر ۱۳۶۷ل کال خپره شوې ده. پر دې غونډ باندې د استاد زیار له خوا یوه سریزه کښل شوې وه، خو په مجموعه کې چاپ شوې نه ده.

نوي ځنډونه:

نوي ځنډونه د فاروق فردا د شعرونو غونډ دی چې لا تراوسه چاپ شوی نه دی. پر دې غونډ باندې د استاد زیار له خوا یوه سریزه کښل شوې ده.

په انګلیسي ژبه د حبیب الله تږي ګرامري اثر:

په انګلیسي ژبه د حبیب الله تږي ګرامري اثر دی، چې پر ۱۳۵۶ کال د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز له خوا چاپ شوی او استاد زیار پرې په انګلیسي ژبه یو یادښت کښلی دی.

تلوسې:

د برکت الله کمین د شعرونو غونډ دی، چې استاد زیار پرې یوه وړه سریزه کښلې ده. دا اثر پر ۱۳۵۲ ل کال خپور شوی دی.

خاوره:

د امین افغانپور داستاني غونډ دی، چې استاد پرې یوه وېره سریزه کښلې، که څه هم دغه کتاب پر ۱۳۶۷ ل کال چاپ شوی، خو سریزه له آره پر ۱۳۵۳ کال هغه مهال کښل شوې وه چې افغانپور غوښتل، دغه داستاني غونډ چاپ ته وسپاري. لکه څنګه چې په خپله په غونډ کې کمی زیاتی راغلی، نو پر سریزه کې هم وړنده بدلون او سمون راوړل شوی دی.

ډولۍ:

دا د پوهنمل خالق رشید داستاني غونډ دی چې پر ۱۳۶۸ ل کال د افغانستان د لیکوالو انجمن له خوا خپور شوی دی. استاد زیار پر دغه اثر یوه هر اړخیزه سریزه کښلې ده چې په هغه کې د پښتو پر اوسني داستاني بهیر هم یوه لنډه کتنه شوې ده.

همدارنګه استاد د عزیز رویش پر شعري غونډ په دري ژبه یوه وېره سریزه کښلې ده. دغه غونډ پر ۱۳۶۸ ل کال د کورنیو چارو وزارت د خپرونو په لړ کې له چاپه راوتلی دی. دغه راز استاد زیار یو ګڼ شمېر تقریظونه د (کتنه، ارزکتنه، ارزونه، یوه لنډه ارزونه...) په نومونو د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي، اقتصاد پوهنځي، انجنیري پوهنځي، د ننگرهار د بایزید روښان پوهنتون د ښوونې او روزنې او پښتو ادبیاتو پوهنځي د لوستلیکیو (درسي کتابونو)، علمي ترفیعاتو او د ماسټرۍ پر اثارو کښلي دي، چې یو شمېر یې په کې په دري ژبه هم دي.

پر دغو ټولو لیکنوسر بهر یې یو ګڼ شمېر ازادې او لیکلې راډیويي مرکې او ویناوې کړي، چې زیاتره یې چاپ شوي نه دي، چې زه یې دلته د څو بېلګو لنډه یادونه کوم.

راډيويي مرکې:

له ۱۳۵۱-۱۳۵۳ کال پورې يې په ((مور او اورېدونکي)) پروگرام کې هره اوونۍ يو ځل د ژبنيو مسالو په باب رسېدلو پوښتنو ته ځوابونه ويلي دي.

همدا ډول يې له ۱۳۵۱ کال راهيسې تراوسه په ((کره کتنه))، بودۍ ټال، ولولو او داسې نورو پروگرامونو کې لږ و ډېره په ليکنۍ يا گڼۍ توگه برخه اخيستې ده.

په تلویزيوني پروگرامونو کې يې د ۱۳۵۸ کال له مرغومي څخه تراوسه پورې په ځينو ادبي او سياسي مرکو او ((گرد مېزونو)) کې برخه اخيستې ده.

د کابل پوهنتون، د علومو اکاډمۍ او د اطلاعاتو او کلتور وزارت، د ليکوالو انجمن او ژورنالستانو ټولنې په يو لړ علمي کنفرانسونو، سيمينارونو او سمپوزيمونو کې يې د ليکنو ترڅنگه ځينې ازادې ويناوې هم کړي دي.

همدا راز د ژوندون او هنر مجلو، هېواد، انيس او کابل ټايمز ورځپاڼو او ځينو نورو مهالنيو خپرونو په گړديو مېزونو او مرکو کې يې برخه اخيستې ده. د ((يوې يوازينۍ، بشپړې، ننگه او کره ليکنۍ پښتو)) په برخه کې يې له ۱۳۵۱ کال څخه تراوسه پورې د مخامخ خبرو اترو، لکچرونو او ويناوو له لارې د باختر اژانس، راډيو، تلویزيون او د هېواد د زياترو مهالنيو چاپي خپرونو پښتو ليکونکو او ژباړونکو ته وخت پر وخت لارښوونې کړي دي.

پر ۱۳۶۶ کال يې د اساسي قانون، ملي سولې او پخلاينې په تبليغ کې کارنده ونډه اخيستې او په کابل او ننگرهار کې يې په يو لړ کولکتيفونو، فرهنگي، علمي او ټولنيزو سازمانونو کې ويناوې کړي دي.

همدا راز يې د افغانستان د سولې، پيوستون او د دوستۍ سازمان د رئيس او مرستيال او د ليکوالو د ټولنې د استازي په توگه په بېلابېلو سياسي ادبي او ټولنيزو غونډو کې ويناوې اورولې دي.

تر هېواده د باندې:

۱- پر ۱۳۴۹ کال چې په سويس کې يې د لوړو زده کړو وروستۍ شپې ورځې تېرولې او په خپل هېواد (افغانستان) کې يې د وچکالۍ له کبله سخته ولېره رامنځته شوې وه، د سويسيانو د انساني مرستو او خواخوږيو د هڅونو لپاره يې د برن ښار په يو کلیسا کې گڼو لمونځغاړو ته په الماني ژبه ليکلې او ازاده وينا کړې ده.

۲- د ۱۳۵۹ کال د غبرگولي پر درېيمه يې د افغانستان د سولې او پيوستون د سازمان د مشر او فوق العاده استازي په توگه په هغه نړۍ واله غونډه کې په انگليسي ليکلې وينا اورولې ده چې د ناپييلو هېوادونو د غورځنگ د پنځه ويشتمې کاليزې د نمائندې لپاره د سريلانکا په مرکز کولمبو کې جوړه شوې وه.

۳- د ۱۳۵۹ کال د تلې پر اتلسمه يې د افغانستان د سولې او پيوستون د سازمان د پنځه کسيز هئيت د مشر په توگه د مجارستان په مرکز بوداپست کې د صنفی اتحادې يوې غونډې ته دوه ساعته اوږده وينا کړې ده.

۴- د ۱۳۶۰ کال دورې له پنځمې تر اتلسمې يې د ژبو او ادبياتو پوهنځي د رئيس په توگه د هند د اتلس ورځني سفر په ترڅ کې د ډيلي پوهنتون، جواهر لال نهرو پوهنتون، پنجاب پوهنتون، حيدرآباد پوهنتون او ممبئي پوهنتون او ځينو فرهنگي موسسو او سازمانونو د کتنې پر وخت ويناوې او مرکې کړي دي. ددغه سفر يو گزارش يې هماغه مهال په هېواد ورځپاڼه کې هم خپور شوی دی.

۵- پر ۱۳۶۵ او ۱۳۶۰ کال يې د شوروي اتحاد د علمي او فرهنگي سفرونو په ترڅ کې د اذربايجان په راډيو او د ازبکستان په تلويزيون کې خبرې اترې او مرکې کړي دي او دغه راز يې د ((شوروي ادبيات) او ((نوويستي)) له خبريالانو سره يو لړ مرکې کړي دي.

۶- د ۱۳۶۵ کال د زمري مياشتې پر شلمه يې په برلين کې د المان ديموکراتيک جمهوريت د متحد سوسياليست گوند خپرنی اورگان ((نوايزددايچلند)) پازوالو ته د افغانستان د وخت د بدلونونو په باب په الماني ژبه يونيم ساعته لکچر ورکړی دی.

۷- د المان متحد سوسياليستي گوند په يوولسمه کنگره کې يې ((دثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې)) د افتخاري خبريال په توگه گډون کړی دی، چې د ۱۹۸۶م د اپريل له ۱۸-۲۰ د برلين په جمهوري ماڼۍ کې جوړه شوې وه.

يادونه

لکه څنگه چې ښکاره ده او موږ هم دمخه ورته گوته ونيوله، د پوهاند زيار د ليکنو شمېر پرته له ځانگړو اثارو (۱۱۰۰) ټوټو ته رسېږي او کېدی شي له دغو څخه لا زياتې وي. استاد زيار خپلې دا ليکنې له ۳۰-۳۵ کلونو راهيسې په هېواد او بهر کې په پښتو، دري، انگليسي او الماني ژبو د بېلابېلو مهالنيو (چاپي، راډيويي او تلويزيوني) خپرونو له لارې خپرې کړې دي. د دغو ليکنو يو شمېر مې د خپلو نژدې ملگرو او په خپله د استاد په مرسته پيدا کړي، هغه هم په ډېره ستونزه، هغه جريدې، مجلې او ورځپاڼې چې د علومو اکاډمۍ، عامه کتابتون او د کابل پوهنتون په مرکزي کتابتون کې موجودې وې، پوره پوره مې ورڅخه گټه واخيسته، چې يو اوږد زماني واټن يې ونيو، خو بيا هم زه په دې بريالی نه شوم، چې د استاد زيار يو لړ چاپي ليکنې له اخځليک سره دلته راوړم دا ځکه چې په کتابتونونو کې د دېرشو کلونو د جريدو، مجلو او ورځپاڼو کلکسينونه نيمگړي دي او په تېره بيا د هېواد ورځپاڼه چې ۳۷-۴۳ کلونو پورې په کې د خبريال په توگه د استاد ډېرې ليکنې او راپورتاژونه خپاره شوي دي او د ځينو خو لا هېڅ نه شته. استاد زيار د خپلو چاپي ليکنو يو اخبار هم له ځانه سره نه دی ساتلی. زه له ځينو نورو ليکوالو سره چې ځانگړي کتابتونونه لري هم په تماس کې شوم، له هغوی سره هم زما د اړتيا وړ مواد نه وو. نو په دې وجه مې ونه شو کړای، چې د پوهاند زيار ټولې چاپي ليکنې دلته راوړم.

دا دی دلته د هغو جريدو، مجلو او ورځپاڼو يادونه کوم چې د استاد د ليکنو يوه زياته برخه په کې خپره شوې ده، خو په کتابتونونو کې نه پيدا کېږي او په يوځايي ډول يې موندل ډېر زيات زماني واټن غواړي او ځينې بيا هم ښايي هېڅ پيدا نه شي:

- ۱- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼې ځينې اړتيا وړ گڼې.
- ۲- د (هېواد) ورځپاڼې د ۴۰-۴۱ او ۴۲ ځنې اړتيا وړ گڼې.
- ۳- د اصلاح ورځپاڼې د ۳۵-۴۳ کلونو گڼې.
- ۵- د ننگرهار ورځپاڼې د ۴۳ او ۴۴ کلونو د حمل او ثور د مياشتو گڼې.
- ۶- د (پکتيا وړانگه) ورځپاڼې د ۴۲ کال گڼې.
- ۷- د (پلوشه) مجلې د ۵۲-۵۷ کلونو گڼې.
- ۸- د زېري جريده د ۳۵ کال گڼې او ځينې نورې اړتيا وړ گڼې.
- ۹- د مېرمن مجلې ځينې اړتيا وړ گڼې.
- ۱۰- د (پوهنتون کابل) اوونيزې د ۱۳۶۶ کال ځينې اړتيا وړ گڼې.

۱۱- د کابل پوهنتون خبرونه د ۱۳۳۸-۱۳۴۱ کال گڼې.

۱۲- د (بدني روزنه) مجلې د ۱۳۴۱ کال گڼې.

۱۳- د کهول مجلې ځینې اړتیا وړ گڼې.

۱۴- درفش جوانان اوونیزې ځینې اړتیا وړ گڼې.

۱۵- د حقیقت سرباز جریدې ځینې اړتیا وړ گڼې.

۱۶- د (ننداره) مجلې ځینې اړتیا وړ گڼې.

ما په خپله دغه څېړنیزه لیکنه کې له خپل واک و وس سره سم هڅه وکړه، چې د استاد زیار پر اند وژوند او فرهنګي شخصیت، د لاسته راغلو اڅخونو او توکونو له مخې رڼا واچوم، خو بیا هم هاغسې چې ما غوښتل او ښایي نور یې هم وغواړي، ونه شو کړای او ډېر څه نا سپرلي او ناجوت پاتې شول. له دې کبله مې غوره وگڼله، په خپله له استاد زیار سره هم یو لړ خبرې اترې او مرکې وکړم، چې گوندې له دغې لارې زما د څېړنې پاتې تشې او نیمگړتیاوې څه ناڅه بشپړوالی او کره والی ومومي. دا هم زما پوښتنې او د ده غبرگونې:

۱- پوښتنه: ښاغلی استاد زیار! ما څو ځایه ستا د ژوند لیکنو په ترڅ کې چې ستا د چاپ شویو کتابونو پر دوتنو (پښتو) او ژوندون مجلې د ۱۳۶۷ل کال په ۴ گڼه کې خپاره شوي دي، ستا د خپلواکو څېړنیزو، ژباړیزو او زېږندویزو (تخلیقي) اثارو شمېر ۱۳۰ او د لیکنو (مقالو) هغه ۱۱۰۰ ښوول شوی دی، خو زما د لږو ډېرې پلټنې له مخې لومړی شمېر تر ۱۳۰ ټوکو هم تېری کوي، مگر ستا د بېلابېلو لیکنو ټول شمېر مې د ورځپاڼو، جریدو او مجلو د کلکسینونو د نشتوالي او نیمگړتیا له کبله پوره نه شو کړای په دغه برخه کې ستا غبرگون څه دی؟

ځواب: څنگه چې زما د بېلابېلو لیکنو (مقالو) شمېر هم زیاتره په ژورنالستیک فعالیت پورې اړه لري او په تېره بیا دا چې له ۱۳۳۸ څخه مې تر ۱۳۴۵ پورې د هېواد ورځپاڼې د خبريال په توگه زښتې ډېرې لیکنې خپرې شوي، نو دا کومه هېښنده خبره نه ده، چې د کلکسینونو نشتوالی او نیمگړوالی یې تا دغې پوښتنې ته اړ باسي. زه پوره باور لرم چې که دغه کلکسینونه په لاس درغلي وای، هرو مرو دې زما ((شمېر)) ته د مننې سرخوځاوه، ځکه ښه مې په یاد دي چې د ۱۳۳۸ کال له ژمي بیا د ۱۳۴۱ کال تر پایه د هېواد ورځپاڼې یوه گڼه هم بې زما له لیکنې خپره شوې نه ده. ان داسې وخت راغلی چې په بېلابېلو پورنومو (لکه مزینه وال، اخترخېل...) مې په کې تر درو لیکنو هم خپرې شوې دي: یو راپورتاژ، یوه مرکه او یا هم ورزشي او هنري تبصره، که نه یو ښاري خبر خو به مې بې نومه هم په کې خپرېده. نو که په منځنۍ کچه مې یوازې په هېواد ورځپاڼه کې د کال ۳۰۰ لیکنې خپرې شوي وي، نو یوازې مې په نوموړو درو کلونو کې د ژورنالستیکو لیکنو شمېر نهو سوو ته رسېږي او همزمان ورسره په نورو ورځپاڼو او مهالنیو کې هم لږ تر لږه ۵۰ لیکنې ورسرباري شوي دي او دغه راز ژورنالستیک فعالیت مې لږ و ډېر تر دې دمه رارسېږي.

زه دا باتې نه وهم چې گوندې زما ټولې ۱۱۰۰ ليکنې دې يو مخيزه علمي او څېړنيزې وي، دغه راز په پورتنې شمېر کې زما ځينو هغو ليکنو هم غبرگون (دوبلكيت) موندلی چې په علمي سيمينارونو او غونډو کې مې اورولي او بيا وروسته په اړوندو غونډونو (مجموعو) کې چاپ شوي دي او يا لکه ژبنۍ هغه چې يوه زياته برخه يې په (ليکلار) او (ويي پوهنه) کې راغلي ده.

نور واړه واړه مطلبونه لکه سريزې، يادښتونه، کتنې، ارزونې يا تقريرونه هم په پورتنې شمېر کې راځي چې پر ځينو علمي تيزسونو، څېړنيزو اثارو، پوهنتوني لوستليکيو (درسي کتابونو) او يا شعري او داستاني غونډونو مې کښلي دي او دا هم بايد ووايم چې زما د ليکنو شمېر په دوه مخکې کلو اړه لري او نورې ليکنې مې همداسې روانې دي. هوگوره، زما ادبي زېږندويۍ (تخليقات) تر نوموړي شمېر د باندې دي چې تا هم ورته ځانته جلا څپرکي ورکړي دي.

۲- پوښتنه: ستا د ((ملي ريکارډ)) خبره ښايي پر ځينو کسانو دومره ښه ونه لگي، په دغه باب مو څه نظر دی؟

ځواب: ((اختر څه پټ مېره نه دی)) ترڅو چې پوهاند حبيبي ژوندی و، دا حق مې ځانته نه ورکاوه، ځکه هغه د يوه افغاني ليکوال او پوهاند په توگه په ټول افغاني فرهنگي تاريخ کې نه يوازې د مقالو او کتابونو د څومره والي له پلوه يو ملي ريکارډ ټينگ کړی و، بلکې په ځينو علمي څانگو، لکه تاريخ ليکنه او متن پوهنه کې يې څرنگوالی (کيفيت) هم په برخه و. خو تر ده وروسته په ټوله پازوالۍ (مسؤوليت)، په نورو مېرو او ژونديو ليکوالو او څېړنوالو کې په څه دپاسه ۱۳۰ خپلواکو اثارو او ۱۱۰۰ مقالو سره ځان د ((ملي ريکارډ)) څښتن بولم، که څوک يې نه مني، ((دا گز او دا ميدان))، ((که شپه تياره ده، منې په شمار دي)) په دې کې شک نه شته چې زما په خپلواکو ((کتابي)) اثارو کې ۱۰۴ ټوکه هغه ډگر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) هم راځي چې د هېواد د ۱۰-۱۴ ژبو پر ۱۰۴ گړدودونو مې ترسره کړي دي او د چا خبره يوازې څېړنيزه او ديتايي بڼه لري، همداسې مې څرمه (ضميمي) فولکوریکي څېړنې هم درواخله! خو بيا هم دا په زغرده ويلای شم چې ما د دغو اومو توکونو د علمي اوډون په لومړني پړاو کې هم هغه مهال کارنده برخه اخیستې چې د برن پوهنتون د شپږ کلنې زده کړيزې استوگنې په ترڅ کې مې له خپل استاد پروفيسور ژارژ ردار او دوکتور شارل کيفر سره پرځای کړې ده او هر ټوک به يې تر بشپړ اوډون وروسته زما په نامه له چاپه راووخې (د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د پروژې په باب خو مې په خپل ځای کې څرگندونه کړې ده). له بلې خوا مې په خپلو ورځنيو ليکنو، څېړنو او کتابونو کې هم له پورتنيو ديتاوو څخه تل گټه اخیستې او زما د ژبنيو او فولکوریکو څېړنو يوه غوره سرچينه بلل کېږي.

که ځينې راسره رخه لري او د ((ملي ريکارډ)) خبره پرې بده لگي، نه يې ته خوله تړلای شي او نه زه. دغه رخه يوازې له دې سرچينه نه اخلي چې گوندې د چا خبره اړوندو کسانو ته زور ورکوي، بلکې له هغه نابانديوالي تومنه اخلي

چې دوی یې زما له خوا د ((پښتو لیکنی معیار)) او ((ازاد شعر)) له راپیل کړي غورځنگ او بیا نه ایلېدونکې انتقادي لوبې سره یې لري. له ارواښاد استاد حبیبی سره زما د پرتلې په باب ستا بله پوښتنه هم دلته ځواب موندلای شي.

۳- پوښتنه: له ډېرو ښاغلو مې اورېدلي دي، چې ته د ځانگړي سیاسي او فرهنگي تگلارې له کبله تل ((چپې)) پاتې شوی یې او همدا نارامه او نه ایلېدونکی چپي دريځ دې د لوړو دولتي څوکیو لپاره خنډ گرځېدلی دی، ایا دا خبره سمه ده؟

ځواب: زه به دا هم زیاته کړم، کله چې په ناڅاپي توگه یوې لوړې څوکی ته رسېدلی هم یم، د همدغه دريځ له کبله ترې نه یوازې بېرته ژر لرې شوی یم، بلکې جزا مې هم لیدلې ده، یا زندان ته تللی یم او یا بهر ته. د خپلې گروهې او دريځ، یا په بله وینا له ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د څوکی، بلکې د ژوند پروا مې هم ساتلې نه ده. زه به هېڅکله داسې شرایطو ته سر کښته نه کړم چې زما د ځانگړې سیاسي او فرهنگي تگلارې او ټاکلي دريځ په بیه پرېوځي. ښایي ډېر فرهنگیان لږ و ډېر دغه راز نه ایلېدونکی دريځ ولري، مگر ما په کړن کې زباته کړې ده او چاته مې شک او خرخشه پرې ایښي نه دي. له بلې خوا په ټوله مانا د ټولنې او ژوند د رښتینې څېرې په ځلونه کې زما نارامه او بې پروا ((زپورتیا او رښتینتیا)) بس دي چې د وخت واکمنان راباندې کومه پورې او څوکی ونه لوروي.

۴- پوښتنه: لکه څنگه چې تا ویلي دي ((لیکوالي زما د ژوند یو نه جلا کېدونکی ټوک دی)) همدا اوس زما د منگ په انډول ستا روغتيايي حالت ښه برېښي، ایا کېدی شي، دا خبره د عمر تر پایه پورې پر ځان ومنی؟!؟

ځواب: هسې خو هر څوک دا هیله لري، په پوره روغتیا سره یو اوږد ژوند په مخ کې ولري او خپلې نیمگړې هیلې او ارمانونه د بري تر بریده ورسوي، مگر له ما سره د روغتیا او ژوند اوږدتیا هیله د همدې لپاره ملگري ده چې وکړای شم، د ژوند تر وروستۍ ساه پورې لږ تر لږه نوموړی شمېر اثار په چاپ ورسوم او د خپل پښتني، افغاني او بیا یې د جهاني فرهنگ تاریخ ته وسپارم.

هو گوره، له دې سره به زما ټوله کازمني (ازمندي) څړوبتیا ونه مومي او غواړم د دغه اوږدوني (تدویني) کار تر څنگه په درو گونو (څېړنیزو، ژباړیزو او زېږندویزو) ډگرونو کې هم خپل نه سترې کېدونکي کار و زیار پرمخ یوسم. په ځانگړي ډول په ناپیلې (منثورې) زېږندویزۍ برخه کې همدا اوس بې شمېره اډانې (طرحې) او یادښتونه له ځان سره کښلي لرم چې په کور ناستۍ سره ورته د لنډ، منځني او اوږد داستان (رومان) په بڼه رښتاینه وښم، هغه هم په دې آر (شرط) چې تر هغې مې د ((پښتو لیکنی معیار)) او هم ((پښتو ازاد شعر)) غورځنگ یو غوڅ بشپړتيايي پړاو ته رسولی وي، د اگاهانه او نا اگاهانه ((مخالفيونو)) غوږونه دې کاڼه وي.

۵- پوښتنه: ځینې کسان وايي: ((استاد زیار په خپله علمي- ادبي او همدارنگه سیاسي تگلاره کې له ښندنې (افراط) څخه کار اخلي)) ته په دې کې څه وايي؟

خواب: په يوه وروسته پاتې ټولنه لکه افغاني او په تېره پښتني ټولنه کې هر نوی ټولنيز او فرهنگي بدلون او غورځنگ هرومرو له ناباندې سره مخامخېږي او ذهني تونه راپاروي که به څه هم د دغې ناباندې او پارونې آر لاملونه (اصلي عوامل) ساده او نالوستې پرگنې نه، بلکې تش په نامه ((روښاندان)) وي، چې د خپلو ارتجاعي گټو په پار د دغو پرگنو له ساده گۍ او نالوستۍ ناوړه گټه اخلي. د ساري په توگه د ثور اوښتون ضد پارونې له آره له همدغه راز شاتگ پالو او ځانساتو ((روښاندانو)) څخه سرچينه اخلي او فرهنگي بدلون يا اوښتون خو چې د ټولنيز اوښتون يو نه جلا کېدونکی ټوک بلل کېږي، بيا په ځانگړي او سيده ډول د همدوی په خپل لاس له خنډو ځنډ سره مخامخېږي. له کلو راهيسې چې ما د ((پښتو ليکني معيار)) د رامنځته کولو لپاره غږ پورته کړی او ټولې هاندو هڅې مې ورته راگومارلې دي، د وخت د پښتو ټولني ټيکه والو راپسې د مخالفت بيرغ راپورته کړی او هماغومره پلويان يې د ځان ملگري کړي، لکه څومره چې ما د ځان ملگري کړي دي. نو دا څرگنده وه، چې هغوی دغه غورځنگ د خپلې ټيکې لپاره خطر انگېره او څه يې چې له لاسه کېدل، ډډه يې ترې ونه کړه.

د دوی همدومره پروپاگند بس و، چې د ((ژبني معيار)) جاج له ((ژبني تصفيې (پيوريزم)) سره په سپسته يي توگه گډ کړي او د وخت واکمن ځواکونه او ځان ساتي توکونه اگاهانه يا ناگاهانه زما او زما د لارويو پر ضد راوپاروي. (ددغې رېږې په باب زما اړوندې ليکنې او کتابونه هم په پام کې ونيسئ، همداسې د نوي او ازاد پښتو شعر هاندو هڅې هم درواخله چې په را وروستو څو کلونو کې مې ورته اوږه ورته کړې ده او ته يې گورې چې تر پايه پورې مې څومره ځوان استعدادونه ملگرتيا کوي او يوازې څو زور خوښي مې مخې ته درېږي. د پښتو ټولني د وخت ټيکه وال چې له لږو ډېر واک و ځواک سره د افغانستان د علومو اکاډمۍ ته په ميراث پاتې دي، سره له دې چې له شعر او شاعرۍ سره دومره سرو کار هم نه لري، خو بيا هم له دغو زور خوښيو سره خپل پخواني گرومونه (کمپلکسونه) گډوي. نو ته سوچ وکړه چې که دغه راز کسان راته ((افراطي)) ونه وايي، نور به راته څه ووايي. په سياسي برخه کې هم د هر راز ((افراط)) تور بيا هم تر بل هر چا زيات له همدغو څخه آره اخلي او تصادفي نه ده چې دوی بېلابېلې سياسي ډلې ټپلې سره اچوي، ما له تا سره او تا له ما سره او خپله د ((اپولوتيسټانو)) په توگه د خير پر غونډۍ کېني. پاچا خان (عبدالغفار خان) چې په خپل ژغورنده سياسي غورځنگ کې د ((عدم تشدد)) لار نيولې وه، بيا هم گوداگيانو ورته همدغه ټکي پلمه کاوه.

زه له دې هم منکر نه يم چې نژدې شل کاله ((د افغانستان د خلکو ديموکراتيک گوند)) غړی پاتې شوی يم او د دوران سازې ايډيولوژۍ يو سخت پلوی، مگر کله چې دغه گوند دولتي ځواک په واک کې راوست، له لومړۍ ورځې يې په بېلابېلو پيل وکړ او زه يې هم په زندان وسپارلم. تر شل مياشتني زنديو او زندانونو وروسته چې د گوند شپږ شوي څانگه ((پرچم)) ډگر ته راغله او له ((خلق)) څانگې سره يې په سمه سميا (فيفتي- فيفتي) کې درېيم ځلې نيم بند يووالی وکړ، زما پر سترگو هم يو څه رڼا راغله او ازاده ساه مې واخيسته. د لومړي ځل لپاره مې د خپلو کتابونو په چاپولو لاس پورې کړ او ۳-۴ کاله مې يوه نيمه څوکۍ هم وچلوله. دلته پرچميانو د ((امينيانو- تره کيانو)) ضد

سیاست د ټولو پښتنو پر وړاندې راواخیست او د انټي پښتونیزم او پرو تاجکیزم بازار یې تود کړ. ما ولیدل چې نورې دواړې ډلې راته د زغم وړې نه دي، ((نه اشه ښه ده نه گله، دوی دې وڅوري یو تر بله)) او په برلین کې مې د استادۍ په پلمه خپله استوگه غوره وگڼله. پر ۱۳۶۵ ل کال مې له راستنېدو سره چې دوکتور نجیب د گوند و دولت مشرتابه ته رسېدلی و، بیا هم په گوند کې خپل غړیتوب وساته، خو کومه ورته څپه چې د مخه راپیل شوې وه، نوره هم پسې تونده شوه او ورسته د شتو ټولونې سیالي د بډو او چور، غلا او خیانت، جاسوسي، هېواد پلورنې او په پای کې د هېواد د ټوټه کېدو پلان په خپله د مشرتابه د غړیو له خوا شورو زور وموند، نور راته په گوند کې پاتې کېدل په همدغو جرمنو کې شریکېدل و برېښېدل او د همدغو لاسوندونو په راوړنه مې خپله استعفا وړاندې کړه. مگر د ((ایډیولوژۍ)) د مثبتو او انساني اړخونو پلوی به مې د ژوند تر پایه کومه وټه ونه مومي.

له دې کبله بې سیاسته ژوند، په ژوند کې نه شمېرم او هنر و ادب هم د ژوند د یوه ټوک په توگه په سیاست پورې تړلی بولم.

۶- پوښتنه: پر تا باندې تل دا انتقاد هم دی چې ستا لیکلار ډېره گرانه ده او په اسانه پرې څوک نه پوهېږي ایا دا انتقاد تر کوم ځایه سمون لري؟

ځواب: لکه پاس مې چې وویل، ما په خپله د ((یوې، یوازینۍ، ننگه، بشپړه، کره لیکنۍ پښتو)) یا په لنډ ډول ((معیاري پښتو)) غورځنگ راپیل کړی دی، نو باید زما لیکلار د همداسې پښتو یوه څرگندویه بېلگه وي او جوته ده چې زما لیکنۍ پښتو د نورو غوندې یوه لنډه تنگه سیمه ییزه پښتو نه ده، بلکې د ټولو سیمو، تاریخي متنونو او نویو رځاونو استازي کوي او یوازې په سلو کې پنځه ویشت پورویونه (دخیل لغات) را اخلی. ځکه د نورو سترو نړیوالو ژبو غوندې د معیاري پښتو لیکلار هم باید پر جوړښتي (گرامري) یووالي او لغوي رنگارنگوالي ولاړه وي. دا هم باید ووايم چې ددغه انتقاد آره چېرې ده ((که ملحد یم د دښمن یم)) په ادبي زېږونو کې پر دغه ژبنۍ خوا سربېره فکري او بدیعي پېچلتیا هم کېدی شي، د انتقاد لپاره پلمه شي خو دا پلمه هم بې سرو بوله ده په دې چې هنر زېږونه له گزارش سره همدا توپیر لري.

۷- پوښتنه: د نوي ازاد شعر په باب ځینې پسي شا او ځینې لا مخامخ ستا هلې ځلې انتقادوي، ستا په نظر د دوی دغه کار زموږ ادب ته زیان نه رسوي؟

ځواب: لکه څنگه مې چې ستا د مخنۍ پوښتنې په غبرگون کې پر دغه باب رڼا واچوله، له عیني پلوه هېڅ رښتینی پرمختللی غورځنگ بې گټې نه وي او جوته ده چې هر راز ناباندي یې بې ځایه او بې گټې وي. دلته له دې پرته چې دغه مثل رایاد کړم، بل وړ ځواب ورته نه گورم: ((کاروان به تېرېږي او سپي به غېږي.)) هیله ده چې زما دغه غبرگون ته په خپله ((افراط)) ونه بولې.

۸- پوښتنه: ستا په نظر د يوه ليکوال هغه هم ستا غوندې د يوه ستر ليکوال لپاره په سياست کې سيده گډون ښه برېښي او که څه ډول؟

ځواب: که يو ليکوال او بيا اديب غواړي، پر گڼو ته لار پيدا کړي او ټولنيز گرانښت او منښت يې په برخه شي، بايد د خپلې ټولنې په پرمختللي مبارزه کې کارنده گډون ولري او لا هڅه يې تل دا وي چې په مخکښانو کې يې ځای ونيسي. ((ادب د ادب لپاره)) نن سبا هډو هېڅ ارزښت نه لري او ((ادب د ژوند لپاره)) په خپله سياست دی. دا خبره چې ځينې ليکوال وايي ((له سياست سره کار نه لرو يا مو سياست نه خوښېږي)) په خپله يوه سياسي خبره ده. داسې کسان هم له سياسي گروهې ځان پاکولای نه شي، هر ورو يوه سياسي لار او تگلار لري او په کړن کې ليدل شوي دي، چې تل د پرمختللي سياست او مبارزې په مخالف سنگر کې ټيکاوي لري او د دې لپاره چې د خپل ارتجاعي سياسي دريځ د پټولو هڅه يې کړې وي، سياست او ادب سره نه پخلا کېدونکي بولي او له دې انگرزې سره سوچ کوي، نور به وغولوي، له دې ناخبره چې خپل ځان غولوي. هره ادبي زېږنده که شعر دی يا داستا، نندارليک دی، که فلمليک، هر ورو يو سياسي، يا په بله وينا يو ټولنيز ارمان او پيغام لري، خو که دغه ارمان او پيغام يو خوا له له هنري ارمان سره اخښلی را اخښلی وي او بل خوا د ټولنې له پرمختگ او پرمختيايي بهير سره سمون ولري، داسې چې د اندو جاج (فکرو مفهوم) له پلوه پوره ژور او د ژبنۍ او هنري جولې له پلوه له يوه ښکلايز خوند او راکښون څخه ډک وي او له دې سره سره يې د انساني ټولنې او ژوند په انځورنه او ځلونه کې پوره رښتينولي نغښتې وي، هغه زېږندې به په رښتيا سره منښت او گرانښت ولري او له دې سره به يې زېږندوی هم له دغه وياړ څخه برخمن وي.

د نړۍ نوميالي شاعران او ليکوال تل پرمختللي او جنگيالي وي. دلته د سيده او ناسيده پوښتنه سمه نه ده که ستا موخه گوندي غږيتوب وي، نو ((شنې په غلا نه چيچل کېږي))، د يوه تش ((اپولوتيسټ)) ليکوال يا په بله وينا د يوه ارتجاعي دريځ ليد توگې او نړۍ ليد لرونکي ليکوال پرمخ د پرمختگ ورشو ډېره لنډه تنگه ده او کوم ارت او په زړه پورې څنډونه او لر ليدونه په مخ کې نه لري او د چا خبره ((د جولا غوندې يې منډه تر مړوي پورې وي)) او بس.

۹- پوښتنه: ځينې کسان وايي چې ((د استاد زيار د پښتو پالنې روحيه د ده له سياسي تگلارې سره ټکر خوري)) ستا په اند دا خبره سمه ده؟

ځواب: دا چې زما پښتو پالنه د ټولنې له کوم ناپښتو مليت يا ډلې ټپلې په تاوان نه ده، بلکې د افغان ولس د ټولنيز او فرهنگي پرمختگ په گټه ده او له بلې خوا زما له سياسي تگلارې او اند پوهې سره پوره اړخ لگوي، نو ولې تر دا منځ ټکر پېښ شي او که کوم ټکر دلته ليدل کېږي، آره (منشا) يې له ما سره نه، بلکې له هماغو لنډ اندو پښتنو او نا پښتنو يا گوندیانو او ناگوندیانو سره ده چې پښتنو ته د مشر ورور يا اکثريت په سترگه نه گوري، کاشکې دوی

له ما سره، نه یوازې د مارکسیستي-لینيستي آرونو (اصولو) له مخې، بلکې لږ تر لږه د ټولمنلیو نړیوالو آرونو پر بنسټ استدلال کولای، هسې بې آرو بې دلیله ادعاوې ماته کوم ارزښت درلودای نه شي.

۱۰- پوښتنه: لکه څنگه چې څرگنده ده، ته د نورو ټولو مخینه والو او ازمېښتکارو لیکوالو په انډول له ځوانو شاعرانو او لیکوالو سره زیات نږدېوالی او لورپینه لرې او له همدې کبله در نه ډېر گڼ شمېر تاو راتاو هم دي، علت څه دی؟

ځواب: ما د (نوي- زور) د مبارزې سختې شېبې لیدلې او تر اوسه یې لا گورم، له دې کبله زه نه غواړم زور خوښی پاتې شم او د ((زور)) د خوشالونې په بیه ((ځوانان)) له ځانه بېزاره کړم. ما له هغو ((زور)) څخه ستر لوست اخیستی، چې تل یې پر خپلو ((زور)) ټینگار کړی او د نوي پښت د نوښتونو پر ضد درېدلې، یا په بله وینا د نوي او ځوان استعداد په غورږدا کې خپله نیستي ویني. دا سې زاړه خپل ځانونه په خپله منفوروي او کوم درناوی چې ځوانان یې ورته باید وکړي، په لوی لاس له لاسه ورکوي. زه د همدغه رمز په پوهېدو سره دې پایلې ته رسېدلې يم چې نه یوازې ځوانانو ته په کمه سترگه ونه گورم، بلکې د استعداد د غورږدا او هڅونې مرسته یې وکړم. همدا سبب دی چې تر ((زور)) مې له ځوانانو سره ناسته پاسته زیاته ده، لیکنې ورسوم او سمه لارښوونه یې کوم، نو ښکاره ده چې تر بل هر چا پر ما ډېر تاو راتاو وي او هماغومره پرې گران يم، لکه څومره چې دوی پر ما گران دي. زه که هرڅومره زور شم، فکرو خیال، هیله او ارمان به مې زړښت ته پرې نږدې او په دې ډول به تر مرگه له ځوان پښت سره واټن ونه لرم. د نوي ازاد شعر لپاره زما هاند وهڅه د همدې لوبښې ښکارندوی دي. زه ددې څه پروا نه ساتم چې زور خوښی زاړه دې رانه خوښ وي یا ناخوښ، ځکه بې له هغې دوی د گور پر څنډه ولاړ دي او له دې سره سره یې بې گټې اندونه او ازمېښتونه هم یوځای ورسره له منځه تلونکي دي.

حال دا چې ځوانان یوه ویره راتلونکې په مخ کې لري او زما د پښت د نورو لیکوالو او فرهنگیانو ورمندون (قضاوت) او ارزونه (ارزیابي) د همدوی په لاس کې دي.

۱۱- پوښتنه: لکه څنگه چې ښکاره ده، اقتصادي حالت د ژوند په ټولو برخو کې خپلې اغېزې ښندي، ستا اقتصادي اکر پر اوس وخت څه ډول دی؟

ځواب: زما اقتصادي اکر سمدلاسه په دې بد نه دی چې کار ډېر کوم او له دې سره مې ورځنۍ اړتیاوې هم خړوبېږي. د زېرمې خیال دومره نه ساتم، تش همدومره بو بچت هومره په پام کې نیسم چې زما او زما د کورنۍ غړيو کومې نابېرې پېښې ته ځواب وویلاي شي. زه په دې برخه کې د المانیانو نه، بلکې د فرانسیانو لپاره خوښوم، لکه چې وایي: ((المانیان ددې لپاره ژوند کوي چې کار وکړي او فرانسیان ددې لپاره کار کوي چې ژوند وکړي)).

۱۲- پوښتنه: لکه څنگه چې برېښي، ستا روغتیايي حالت ډېر ښه دی او لا تراوسه ځوان ښکاري او د همدغې روغتیا په برکت دې په ۳۵-۳۶ کلن لیکوالي ژوند کې دا دومره کار کړی دی، نو که همداسې روغ پاتې شې او یو اوږد

ژوند ولرې، کله دې دا هیله هم په زړه کې غځونې کوي، چې په لیکوالۍ کې پر ملي کچه سربېره نړیوال ریکارډ هم ټینګ کړای شي؟

ځواب: لکه چې وايي: ((نړۍ په امید خوړل کېږي))، نو زه هم د خپلو ټاکلو ژوند آرونو (پرنسیپونو) د چوکاټ دننه له یوه امید سره ژوند کوم او هغه امید هم دا دی چې په خپل ژوند کې ستر فرهنگي بري او بریاوې ترلاسه کړم. لومړی مې په ملي او بیا په نړیواله کچه، یا مې لږ تر لږه د خپل ملي او بیا جهاني فرهنگ په تاریخ کې نوم په غټو تورو وکښل شي. زه په همدغه هیله او ارمان د یوه روغتیايي اوږده ژوند پلوی يم او له همدې لامله په پرتلیزه توګه تر ډېرو همزولو ځوان پاتې يم. زه د بې خرته دماغي کار ترڅنګه جسمي کار او ورزش، پلي ګرځېدل او هوساییز پروګرام او بیا سم او ارام خوب او وړنده خوراکي رژیم هم له یاده نه باسم د سویس شپږ کلنې تحصیلي استوګنې زما د مادي او مانیز ژوند کچې په لوړونه کې خورا ستر نقش لوبولی دی او همدغه شپږ کاله مې په خپل ژوند کې شمېرلي دي چې هغه هم د څرخي زندان یو کلن بند راته بېرته له صفر سره ضرب کړل، خو بیا هم د ناخوالو او بېلابېلو رواني فشارونو او اندېښنو زغم مې د رواني تلقین له لارې تل لوړ ساتلی او د ((خوږو)) په پرتله ((ترخه)) ژر هېروم. زما زیات شعرونه له همدغه تلقین څخه رنګ اخلي، که نه هسې خو مې ژوند سر ترپایه رنځ او کړاو، درد او څړیکې دي او د چا خبره هسې ځان غولوم او زړه خوشالوم.

((چې په ناز لوی شي په زیار زړېږي))

زه په زیار لوی شوم، په ناز زړېږم

۱۳- پوښتنه: لکه څنګه چې وايي، د لوړ استعداد او ذکاوت خاوندان، یا په بله وینا نابغه د ښکاره کړو وړو او ناستې پاستې له پلوه زیاتره نارمل نه وي، یا په ډاګه ووايم له نبوغ سره یو راز لېونتوب هم ملګری وي، نو ته له دغه پلوه د خپل ځان په باره کې څه نظر لرې، ایا لومړی ستا دا دومره فرهنگي او علمي بریاوې د همداسې لوړ استعداد یا ((نبوغ)) ښکارندويي نه کوي او دویم دا چې که دا خبره سمه وي، نو ستا ځینې نارامۍ او نه سازښتونه یو ډول لېونتوب) نه ګڼل کېږي او باور لرې چې ته هېڅ راز جسمي او رواني یا دماغي ناروغي نه لرې؟

ځواب: زه څنګه چې د لوړ استعداد، ذکاوت یا نبوغ دعوا نه لرم، نو د لېونتوب تور راباندې هم لګېدای نه شي. زه ګومان نه کوم، زما د ذکاوت کچ و مېچ یا (I.Q) دې دومره لوړه وي او دومره نومرې وورلای شم چې زما د فوق العاده ذکاوت یا نبوغ تر بریده ورسې. زه د نژدې دېرش کلنو رسمي او نارسمي زده کړو په اوږدو کې هماغه مهال د لوړې درجې یا لومړۍ درجې په اخیستلو بریالی شوی يم چې زیاته خواري او زیار مې ګاللی دی، که نه کله کله د بې پروایۍ او ناغېرۍ له کبله مې نه یوازې اول نمره ګي بایللې چې لا بېخي په منځنۍ او ټیټه درجه کامیاب شوی يم. زه د کرکټر لوژۍ د آرونو له مخې ((دماغي)) کرکټر ارزول شوی او ډلبندي شوی يم (د پوهاند سید بهاولدین مجروح د شنې له مخې) او له همدې کبله چې له هرڅومره ګرانې او پېچلې علمي موضوع او مسالې

سره مخامخ شوی یم، د پوهېدنې او شننې له توغه یې پوره وتلی یم، خو بیا هم د پرله پسې هاندو زیار په پایله (نتیجه) کې. زه همدومره پوهېږم چې دومره تېز هوشه نه یم او یو څه وخت ته اړتیا لرم چې یوه علمي یا فلسفي پوښتنه او مساله په هر اړخیزه توګه حل کړم او هرو مرو پرې بریالی کېږم. زما پرتلیزه روغتیا زما د خپلې پاملرنې او اوډلي ژوند زېږنده ده. یوه نیمه روغتیايي ستونزه به هرورمو ولرم چې یا خو به مور زېږې وي او یا خو به مې د ژوند په لومړنیو پنځلسو کلونو کې راپېښه شوې وي، ځکه دغه کلونه مې له سختې بېوزلۍ او بدویت سره ملګري وو. زه له څو کلو راهیسې پوه شوی یم چې ښې غوږ او کینه سترګه مې کمزوري دي او له دې سره متې پر دې هم ورسېدم چې دا دومره عمر او بیا د زده کړو په بهیر کې هرورمو زیانمن شوی یم او ډېر څه مې چې باید لاسته راوړي وای او ژر مې لاسته راوړي وای، له لاسه وتلي دي. حافظه مې هم دومره پیاوړې نه ده او د ټولو په پای کې له ارثي پلوه زما د پزې د څوکې یو څه کږوالی هم تل زما د ناپامۍ او نه ځیرتیا سبب شوی دی. زما نه ژبورتیا هم ښايي د پاسنیو طبیعي او کسبي روغتیايي نیمګړتیاوو زېږنده وي او له همدې کبله مې د زده کړو په ګړنیو ازموینو کې تل پوره نومرې نه دي اخیستې او په لیکنیو (تحریري) هغو کې مې بیا پوره پوره وړې دي. اوس هم زه تر وینا په لیکنه کې ځان ډېر پیاوړی ننگیرم که دا خبره سمه وي چې د هر چا د استعداد او ذکاوت له لوړوالي سره هماغومره د لېونتوب لوړوالی هم وي، نو کېدای شي، دغه غبرګ ویاړ زه هم ولرم. خو رښتیا رښتیا دا ده چې زه ټول فرهنگي او علمي بري او بریاوې د خپل لوړ استعداد زېږنده نه، بلکې تر هر څه دمخه د خپلو هاندو هڅو او خولې تویونو ییبره بولم، زه دلته د نوميالي مخترع اډیسن د خبرې پخلی کوم چې د اختراعاتو په باب یې د یوې پوښتنې په ځواب کې کړې وه:

((نبوغ په سلو کې ۹۹ په خولې توینه اړه لري او یوازې یو په الهام.))

د ځانپېښو ثبت د لیکوال د ځاني، ټولنيز، سياسي او فرهنگي ژوندانه په څېړنه او سپړنه کې ډېر رول لري، په تېره بیا دا چې دا پېښې په خپله د لیکوال په قلم ثبت شوي وي. دا لیکنه یا ځانپېښې، چې دلته یې لولئ، پوهاند استاد زیار په خپل قلم لیکلي، نو ځکه دده د ژوند په تشریح کې ډېره مرسته کوي.

ځانپېښې

(Autobiography)

کله چې سپری د هېمېشه بهار ننگرهار له منځي جلال اباد څخه مخ پر سویل یو دېرش څلوېښت کیلومتره د مزینې په ښکېلې او سمسوره دره کې پورته ولاړ شي او د سپین غر شنې لمنې ته ورنژدې کېږي، په هر نیم کیلومتری واټن کې یوې لویې ویالې ته رسي چې لوی لوی کلي او لوړې برجورې کلاوې، شنې کروندې، بڼې دېرې او ښېرازې باغچې ورباندې لکه د مرغلرو لږ پرله پسې پرتې دي. دغه ویالې له پسرلي نیولې، د اوړي تر وروستيو شپو ورځو له مست څپاند ((مزینې)) رود څخه د لویو لویو دودیزو بندونو له لارې اوبه را اخلي او ډکې ډکې بهېرې او بیا وروسته یې د چینو او کارپزونو نری- نری اوبه ځای نیسي؛ له همدې کبله یې د لرنيو (وروستي ورځو) برخو منگني کښتونه د برنيو (سر ورځو) هغو هومره گڼ سمسور او ښېرازه نه وي- مزینې رود له خپلې ښکېلې او اوږدې درې سره د سپین غر له هغو سویلي سر درو څخه سرچینه اخلي، چې د شینوارو او خوگیانو ترمنځ تېرنی او اداري برید جوړوي او شمالي هغه یې د کورمې سیند سرچینه؛ د مزینې رود پر نویو اوبو (باریکاب) باندې پر کابل سیند پای ته رسي.

دغه رود له کوټ او چپرهار هغو سره د ((روداتو ولسوالۍ)) رغوي چې لومړی ترې په ((تور راغه)) او دویم ترې په ((سپین راغه)) جلا کېږي.

د همداسې یوې ویالې له سر ورځ څخه پر شمال د ((اخون کلی)) د کلاوو لړۍ رانښلي چې څلورمه یې د ملک میرسید کلا نومېږي او ځینې یې د ملا رحمت الله کلا هم بولي، ځکه د دواړو مخورو ترمنځ سمه پر دوو برخو وېشل شوې او دواړه یو برابر اړوندان او گاونډیان لري. دغه کلا تر ټولو هم لږو کلاوو ډېره لوړه او برجوره ده او مخه یې د تلېهاندې ویالې له کبله تل په شنو کروندو، بڼو دېرو او بڼکیو ښکېلې او ښېرازه برېښي. د مزینې رود منځ لار چې اوس سړک شوی دی، د دغې کلا له سویلي اړخه تېرېږي .

زما مور وپلار تر یوه لانجمن واده دولس- دیارلس کاله وروسته له یو زوی لور سره له پاسني حصارک، میدانک او بیا روغانیو څخه دغې کلا ته رالېږدېدلې وو او د ملک میرسید د گاونډي په توگه یې په یو خونیز کور کې استوگنه غوره کړې وه، چې له څارویو سره په کې یوځای اوسېدو. زه د خپلې مور د وینا له مخې په همدغه کورگي کې د ۱۳۱۵ل کال پر دویمه یا درېیمه میاشت زېږېدلی يم، چې د صفرې له میاشتې او د مندتو (زردالو) له موسم سره یې سمون درلود؛ دا ځکه چې دغه تازه راوتې مېوه یې راباندې وېشلې وه دا هغه شپې ورځې وې چې زما د دوو خویندو ترمنځ یوازینی اووه- اته کلن ورور د کوي د ناروغۍ له کبله له نړۍ څخه تازه سترگې پټې کړې وې. له دې لامله زما زېږېدنې دغې کوچنۍ کورنۍ ته نوې رڼا وښلله او له ټولې بېوزلۍ سره سره یې د ناز او هوسایۍ په غېږ کې رالویدلم او په مینه مینه یې پاللم او روزلم. پلار به مې په هر اختر کې په ښایسته کالیو پټولم او په کال کې به یې د سیالۍ په توگه د ولسوالۍ بازار (شیرشاهي) ته پر شا لېږدولم او یوه ښکېلې چرمه یې تېرۍ (سدرۍ)) به یې راته پر درزي باندې گنډله. د پلار د ځوانۍ د ځواکمنو متو او نه ستومانېدونکي کارو زیار په برکت مو یو شیدل، مگر څه ناڅه هوسا او بسیا ژوند درلود. له کرگرۍ او جولگرۍ سره یې د غوا خوسي او مېرې وزې ساتنه پالنه هم کوله. له همدې کبله مو د شودو، شرومبو کوچو او غوړیو کمی نه و او هېڅ ژمی مو بې لاندي نه تېراوه.

له فرهنگي پلوه ميرسيد كلا تر نورو كلاوو پوره دمخه وه، هسې خو ټول اخون كلي، لكه څنگه يې چې له نامه ښكاره وه، يو ديني- فرهنگي كلي و او د سيمې د يوه مخور او ستر ځمكوال اخون په نامه نومول شوی و چې شاهي دربار ته يې هم لار درلوده او امير حبيب الله خان ورته د ورځې تر اوو وژنو (قتلونو) فرمان ورکړی و. خو كله چې ورباندې د اوبخري (حقابې) د بلوسنې له كبله يو سر تېر بزگر غليلاك راوړ او له غټو زامنو سره يې يوځای بلې نړۍ ته ولېږه او ساتندوی امير يې هم هممهال د خپلو چرچو بلهاري شو، نو يوې نوې را لېږدېدلې فرهنگي ((قاضي امين جان)) كورنۍ يې ځای ونيو. دغې كورنۍ هم نژدې شل كاله پر اسكيري ولس باندې د يوه ځبېښاگر په توگه خپله واكمني وچلوله، تر څو يې د جاسوسۍ په تور له چوچو پوچو سره د كابل دهمزنگ ځای شو او ترې راپاتې سمسور باغ او دېره يې د يوه لومړني ښوونځي د پرانيستنې لپاره په زړه پورې انگېزه شوه چې د مزينې حصارك ښوونځي په نامه يې د تېر فرهنگي برم يوازينی پاتوړی او ځای ناستی وگرځېد.

زموږ كوچنۍ كورنۍ د نورو دوه درو گاونډيو كورنيو غوندې د كلا د دواړو ځمكوالو ديني فرهنگي كورنيو له اغېز سره سره زما نورو خويندو ورونو له ليك لوست سره كومه لېوالتيا نه درلوده. خو كله چې زه تر شپږ كلنۍ واوښتم او د كال مخكې جوړ شوي ښوونځي پلټونكي راپسې راغلل، نو پلار مې له ټولو هلو ځلو سره ونه شو كړای، ما ترې د كلا د يوازيني ښوونځي منگي هلك په توگه وژغوري. له دې سره يوه اندېښنه دا وه چې زه نه چېرې د يوه نارامه هلك په توگه كوم سرکاري كتاب څيرې كړم او ده ته خطره پېښه شي. يوه همداسې ورته اندېښنه ورته بله هغه مهال پيدا شوه چې ما ترې د سرښوونكي په سپارښتنه د يوې بغدادۍ سپارې د رانيونې غوښتنه وكړه. دا يې بيا داسې انگېرله، گوندې چې هغه راڅخه څيرې يا تر پښو لاندې شي، غاړه به يې راسره بنده شي، خو مور مې دغه كار يو ستر ثواب گانه، سپاره يې راته پيدا كړه. د هغې له پای ته رسولو سره يې راته (عم) سپاره او بيا يې په هغې پسې قران شريف هم د ملا او ملك له كورنيو څخه راته په سوال وغوښتل او د هماغو كورنيو له ښځمنو سره مې لوستل. پلار مې له دغه كار څخه متې هماغه مهال خبر شو چې زما تر بور استاد ترې د مباركۍ ويلو په ترڅ كې د پگړۍ غوښتنه وكړه، بيا يې نو په هسكه غاړه هغه ته پگړۍ وركړه او زه يې ونازولم. مگر تر څو چې ژوندی و، د ښوونځي د يوې سليټ تختې اخیستنې يې را باندې ونه لوروله. دريم ټولگي ته نوی بريالی شوی وم چې د پلار سيوری مې له سره پرېوت او ما ددې لپاره چې متې راته مور سليټ تخته واخيسته، مړينې يې دومره اندېښمن نه كړم. له دې ناخبره چې يوازينی رزمنه وال (نققه رسان) مو له لاسه وركړ او د مشروتي نرينه غړي په توگه د درو نورو غړو (مور او دوو كشرانو ورونو) كالخوایي همدا زما تر غاړې شوه. زه اړوم چې په هماغه نه كلنۍ كې تر ژرندې او لو و لور پورې ټولې بهرنۍ چارې پرمخ يوسم. له پلاره راته دومره پانگه پاتې وه چې متې مو پرې يوه وزه واخيسته، نور نو د خدای اسرې ته كېناستو. له بده مرغه هماغه ژمی له سختو واورو سره ملگری و او بل كال ته ورپسې پر ټوله سيمه د يوې بېسارې وچكالۍ او قحطۍ ناتار راخپور شو. ځوانې جانې كوندې مور مې نوره اړووته چې د كور څلور دېوالي پرېږدي، تور ټيكری پر سر كړي او له مور درو سرو زامنو سره په كوچياني ژوند پيل وكړي؛ دواړې مشرې خويندې مو خو لا د پلار پر ژوند په خپل بخت پسې تللې وې. مور به مې د لو و لور او مزدوری لپاره كشروتي

درې کلن ورور په غېږ کې ونیو او مور دوه لږ شان غوټکي (نه کلن او شپږ کلن) وروڼه به یې له لاسه ونیوو او د کامې، جلال اباد او نورو لږیو نژدیو سیمو په تکل به مو خپل ((عاريتي)) کورو کلی پرېښوول. یا به مو د غنمو وږي ټولول، یا کودې، یا به مو د جوارو وږي سپینول، یا به مو پومبه اوڼله او یا خو به مو له چا سره په یوه خېټه مزدوري کوله.

ما له دغو ټولو خواریو مزدوریو او لولنگریو سره سره بیا هم د زده کړې لړۍ نه پرېښووه او له څلورم ټولگي څخه مې تر شپږمه څه پر مزینه او څه پر کامه د یوه او بل په مزدورۍ پرمخ بوتله. دغه مهال ۱۳۲۸مو له میرسید کلا څخه خپل پلرني کلي حصارک ته کډه وکړه. هلته مو د خپل پخواني ځای ځایگي او پولې پټي څه نښه نښانه او قباله پاتې نه وه او تر کلونو کلونو گاونډیتوب وروسته مو مټې په خپلو مټو ځانته کلاگۍ جوړه کړه او جریب نیم ځمکه مو ورسره هم وپېرله. د ښوونځیوالې زده کړې ترڅنگه مې هر سهار او مازیگر دیني هغه هم پرې نه ښووه او تر شپږم ټولگي وروسته راته د همدې مزدکي زده کړې کېدون راترلاسه شو او د چرې په توگه مې پوره څلور کاله د ننگرهار په بېلابېلو لږیو نژدیو سیمو کې عربي او پارسي زده کړې پرمخ یووړې، ترڅو راباندې د کوم زړه سواند فرهنگيالي زړه وسوه او په جلال اباد کې یې تر ازموینې وروسته د ۱۳۳۲ تعلیمي کال لپاره د کابل لیلیه ښوونځي ((دارالمعلمین)) ته راواستولم. دا زما په ژوند کې لومړی اوږون ټکی و چې هم یې له بېوزلۍ او لولنگرۍ وژغورلم او هم یې له ناپوهۍ او بې لیک لوستۍ.

کابل د هېواد د یوازینۍ غورې فرهنگي منځۍ په توگه زما د هر اړخیزې روحي او ذهني ودې او غږېدا لپاره لپاره اواره کړه او زما پرمخ یې د پراخو علمي- فرهنگي پرمختیاوو روښانه څنډونه او لرلیدونه پرانیستل. په ابن سینا ښوونځي او دارالمعلمین کې زما شپږ کلنې زده کړې له ډېرو بریو او بریاوو سره ملگرې وې. له اتم ټولگي څخه مې د شاعرۍ او لیکوالۍ وړتیا غځونې وکړې او زه یې دېته وهڅولم چې په ټولو پوهنتوني څانگو کې له چانس درلودنې سره سره ژبې او ادب ته مخه وکړم او همدا مې تر پایه د ژوند یو نه بېلېدونکی ټوک وگرځي. له دې سره سره مې له لسم ټولگي څخه تر دولسمه د ژمنۍ رخصتۍ له خوا د هلمند ناوې په پروژې کې له امریکایانو سره لومړی کال د ډیزاینر او پر دویم کال د افس انجنیر په توگه کار کاوه چې پر جیب خرڅ سربېره مې خپله انګلیسي زده کړه هم پراخواله د تعلیمي کال په اوږدو کې مې هر گوره ادبي او ژورنالیستي لړۍ هم پرمخ وړه او د بایسکټبال د ټیم د غړي او مشر په توگه مې وزگار وخت هم هسې وزگار نه تېراوه. پر ورځپاڼو، مهالنیو او اوونیزو سربېره مې سر له دولسم ټولگي ۱۳۳۷ څخه له راډیو افغانستان سره د همکارۍ لړۍ هم رانښلولې وه او په پوهنتوني دوره کې مې پرې د څو ورځپاڼو او مجلو پرله پیلې خبریالي هم ور زیاته شوه.

پر ۱۳۴۱ل کال له پوهنځي څخه له وتلو سره سم له سمونې په علمي کدر کې ونیول شوم او د ژبپوهنې د نوې پرانیستل شوې څانگې (موسسې) په چوکاټ کې راته ((د افغانستان د ژبپوهنې اتلس)) لپاره د ژبنيو څېړنو کار را تر غاړې شو چې پر ۱۹۶۰م کال په ویانا کې د یونسکو د ختیځپوهنې د څلیرویشتمې کانګرې له خوا یې سپارښت شوی و او د اروپایي ژبپوهانو په علمي تخنیکي او مالي مرسته د یوې اوږد مهالې پروژې په توگه پرمخ وړل کېده.

ما نژدې پنځه كاله د هېواد په غرو رغو او كليو بانډو كې د هېواد د څوارلسو ژبو څه دپاسه سل گړدوده د جلا جلا اثارو په بڼه وڅېړل او وكنبل. دغه ډگر څېړنې (فيلډ ريسرچونه) چې د هېواد او سيمې په كچه يې مخينه نه درلوده، زما د راتلونكو لورو ځانگيزو زده كړو په بريالۍ پرمخوړنه او علمي فرهنگي بشپړتيا كې يو بهساري غوره نقش ولوباوه.

ما په دغه ترڅ كې د نورو دوه درو ملگرو په توپير يوازې د گړدودو پر څېړنه، كښنه او ټولونه بسنه نه كوله، بلكې ورسره ورسره مې د هرې اړوندې ژبې او سيمې فولكور او دودونه جالونه هم كښل او راټولول. له دې سره سره مې ژورناليستي هڅې هم پرمخ وړې او د بېلابېلو خپرونو د همكار او په تېره د هېواد ورځپاڼې د لومړني او همېشني خبريال په توگه مې د هر څېړنيز سفر يو اوږد انځوريز راپورتاژ هم را برابر اوه. د علمي او فولكوريكو څېړنو يوه برخه مې علمي خپرونو لکه كابل مجلې او وږمې مجلې ته سپارله او بله مې له ځان سره په ځانگړو څرمه كتابچو كې راخوندي كوله؛ ثبت كړې هغه خو مې له ژبنيو څېړنو سره يوځای د پروژې د امانت په توگه د اړوندو ځانگو په واک كې ورکوله چې آر (اصل) يې سويس ته استول كېده او كاپي يې د پوهنځي د ژبپوهنې په موسسه كې خوندي كېدله.

زما د علمي- فرهنگي بشپړتيا دويم اوږون ټكي د لوړو ځانگيزو زده كړو لپاره هغه بورس و چې د نوموړو پنځه كلنو څېړنو د پاداش په توگه د سويس ملي فونډ راپه برخه كړ. ما ددغه هېواد د پايتخت برن په دولتي پوهنتون كې شپږ كاله د ټوليزې (عمومي) ژبپوهنې هندو اروپايي او هندو ارياني فيلولوژۍ او په څرمه توگه د وگړ پوهنې (اتنولوژۍ) او ادبپوهنې زده كړې پرمخ بوتلې. چې لومړي درې كاله مې د الماني او انگليسي ژبو زده كړې او پياوړتيا او ماسټرۍ ونيول او درې وروستي مې د يفل دوكتورا. ما د سويس په ښكلي هېواد كې له شپږ كلنې استوگنې څخه نه يوازې د خپلې ځانگيزې پرمختيا او بشپړتيا لپاره گټه واخيسته چې لا تر څنگه مې له خپل استاد پروفيسور ژارژردار سره د افغانستان د ژبپوهنې اتلس د تيارونې په بهير كې هم خپله مرسته ونه سپموله، په تېره د خپلو څيرليو او كښليو گړدودو په برخه كې. پروفيسور ژارردار د سويس د ناسيونال فونډ درې- څلور ټوكه چاپ ته چمتو كړي او پاتې كار ته له كور ناستې سره سره دوام وركوي. له هېواد سره مې پرله پييلي ژورناليستي او ادبي اړيكي دپخوا په څير پالل. د شعر په برخه كې مې بېخي يوه نوې لپاره ونيوله او دا نه يوازې له دې لامله چې د اروپايي ادبي او شعري بهير تر اغېزې لاندې راغلی وم، هغه هم زياتره له جولييز (فورمال) پلوه، بلكې نوي طبيعي، ټولنيز او فرهنگي چاپېريال راباندې نوې اغېزې وښدلې، په تېره د سويس بهساري ښكلي او الهام ښونكي پنځ زما پر شاعرانه ولولو يو نه اټكلېدونكى اثر واچاوه. ما په وزگار او ازادو ورځو كې له غر گرځيو اوسكي لوبغاړو سره يوځای پر واورينو الپونو او ښېرازو ځنگلونو، سيندگيو او سيندونو او ټولو جنتي منظرو گرځېدم او د ايشيا د جنت ((افغانستان)) په ياد به مې ترې شاعرانه الهامونه اخيستل، په سويس او نورو اروپايي هېوادو كې زما د شعرونو بېلگې په بېلابېلو غونډونو كې له ځای او نېټې سره راخوندي شوې دي. ما د سويس له ديموكراسۍ څخه په گټه اخيستنه د خپل يوه شعر الماني ژباړه د پوهنتون په يوه كين لاسې اوونيزه ((برنستيوډنټ)) كې خپره كړه چې ډېره هنگامه او انگازه يې پيدا كړه او د اړوندو زده كړيالو (محصلينو) د ټولنې ((فوروم پوليتيكوم)) له تاوده هر كلي سره سره راباندې په

وروستيو دوو کلو کې يو نيم زريز بورس پر پنځه سويز بدل شو. هماغه وو چې له سياسي شعرونو سره مې هغه پخوانۍ لېوالتيا کمه شوه او له ټولنوال ريباليزم سره مې د روماتنيسيزم او سمبوليزم راگډولو ته هڅه ډېره شوه، يا د چا خبره د ((شعريت)) په هڅه کې شوم. که څه هم زما دغه هڅه هېواد ته له راستنېدو او گوندي فعاليت سره نيمزالي غوندي پاتې شوه او مټې يې د شپېتمو کلونو له پيل سره بېرته ساه واخيسته. هسې خو سياست زما له شعر سره نه بېلېدونکي پيوند لري. ځکه زه شعر او هر هنر په ژوند پورې تړلی بولم او سياست ور پورې د ژوند د يوه واقعيت په توگه اړوند گڼم خو دومره نه چې هغه د شعار تر بريده ورسوي. ما د همدې وروستۍ لسيزې په سر کې پاسني آر ته خپله پاملرنه زياته کړه او په پای کې مې هم کره کتونکو ته زياته کړه چې نور مې وچ او سپېره شعار ته پای ټکی ايښی دی او دا دی د همدې لړۍ تر دوه گونو غونډونو (اور او وينې- گلولې) پسې مې درېيم غونډ چاپ ته چمتو دی چې په يو مهال کې د ازاد پښتو شعر لومړنۍ بشپړې بېلگې هم گڼل کېږي او له دې سره سره زما د شل کلن ازاد شعر غورځنگ له عملي او لارښودو بېلگو څخه شمېرل کېدای شي. د ۱۳۵۱ په درشل کې مې له سويس څخه له راستنېدو سره د ژبو او ادبياتو پوهنځي د پښتو څانگې د ژبپوهنې د استاد په توگه خپله رسمي او مسلکي دنده له سره پيل کړه او د تدريس ترڅنگه مې د څېړنو او ليکنو او له دې سره د ژورنالستي فعاليت لړۍ هم په نوي دود او سبک راوښلوله. د پوهنځي د دوې مياشتنۍ مهالنۍ (ورمې) را تر غاړه کېدل مې د دوو غبرگو غورځنگونو د سيستماتيکولو او رښتياينې لپاره ښه فال وگاڼه چې لومړی مې د ((يوې يوازينۍ گډې نړۍ بشپړې کره ليکنۍ پښتو)) او دويم مې د ((نوي ازاد پښتو شعر)) په نامه ان د سويس د استوگنې په وروستيو کلو کې د کابل مجلې او ځانگړو ليکونو له لارې اعلام کړی و. په دغه (ورمې) مجله کې مې ټولې رارسېدلې ليکنې له پورتنی آرو معيار سره سمې کره کولې او بيا مې چاپ ته سپارلې او همداسې يې د ازادو او نيم ازادو شعري بېلگو خپرول درواخله. له هماغې لومړۍ گڼې څخه مې پر وړاندې ټينگار (مقاومت) پيل شو، خو ما خپله درسته پر ځمکه ونه غورځوله، کتونکې ډله او همکاران مې په منطق او استدلال له ځان سره ملگري کړل او د پښتو ټولنې رسمي او نيم رسمي گواښونه مې د پوهنتوني اتاريتۍ او علمي ځوابيه ليکنو سره شنډ کړل.

هغه مهال چې لومړۍ ډله ييز ټکر مې پر ۱۳۵۴ کال د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز په پرانيستونکي نړيوال علمي سيمينار کې له دوديزو پښتو پوهانو او ټيکه والو سره پېښ شو او ځوان زده کړوال پښت او د ارواښاد نارويزي استاد پروفيسور مورگن ستيرن تر مشرۍ لاندې مې ټول مېلمانې اروپايي ژبپوهان او ختيځپوهان پر خوا ودرېدل او د چا خبره هغو ته مې علمي او رواني ماته ورکړه. نور مې زور اندو بدانو له ډاگيزې (علني) مخامختيا څخه لاس واخيست او له هغې ورځې راهيسې يې چې له سرکاري واک وويسا څخه په گټه اخيستنه زما مخې ته هر څومره کرکنډې راغورځولې، له پښو يې غورځولای نه شوم، که څه هم توکيز او مانيز زيانونه يې ډېر راورسول، نه مې کوم اثر جايزه وړای شوه او نه يې د چاپ کابو پيدا کوله، مگر يو مخيزه يې زما د علمي او ژورنالستي هلو ځلو مخه نيولای نه شوه. هغه ټول څېړلي او ليکلي اثار مې پرله پسې زېرمه کول او مټې مې د ثور اوښتون له دويم پړاو راهيسې د هغو د چاپ لړۍ راوښلوله چې اوس يې شمېر ۱۶ ته رسېږي. دا زما د گونديتوب يوازينۍ گټه وه چې د نورو ليکوالو او

پوهانو غوندې زما اثارو ته هم د چاپ لاره اواره شوه. نور خو يې تر اوښتونه پوره اووه کاله د سر په کاسه او په راکړې او را وروسته مې هم يو کلن څرخي زندان د همدغه گوند پر سر وگاله چې په جنتي سويس کې يې زما د رښتيني ژوند شپږ کاله بېرته له صفر سره برابر کړل او دا بايد اعتراف وکړم چې گوندیتوب زما د ((معياري پښتو)) او ((ازاد پښتو شعر)) د غبرگو غورځنگونو د خنډ و خنډ تل يو غوره لامل بلل شوی دی. په علمي، ژورناليستي او زېږندويي (ايجادي) ډگر کې هر گوره زه ډېر لږ د گوند د ديکتې او دوکتورين اړوند شوی يم او که په يوه ليکه کې ورسره راغلی يم، هغه مې ورسره له ښه يا بدمرغه اند پوهيز (ايډيولوژيکي) گډوالي و. اوس چې مې د واکمن گوند له ليکو څخه د وتو دوه کاله تېر شوي هم دي، د خپل پاتکيز رغښت او د افغان ولس د وروسته پاتېوالي په غوښتنه له خپلې اند پوهې او نړۍ ليد څخه تېرېدونکی نه يم. زه د يوه نړيوال سيستم په توگه د ستاليني سوسياليزم د راپرځېدنې هر کلی کوم، خو کپيتاليزم يې هېڅکله يوازينی الترناتيف او ځايناستی نه بولم او د يوه منځگړي هومانستي ژغورنده نړيوال غورځنگ منځته راتگ ته سترگې پر لار يم له دې سره په زېږندويي ډگر کې هم د سوسيالستي رياليزم پر ځای د يوه رښتيني هومانيزم لاروي خوښوم او د هېڅ بېلارې کونکي پانگوالي (ايزم) لاره به ونه نيسم.

زه ځان پوره بريالی ننگيرم چې زما شل کلنو غبرگو غورځنگونو نن سبا خپلې ييبرې او اغېزې ښندلې له يوې يوازينۍ کره پښتو سره په لره بره پښتونخوا کې ((ازاد)) يا په بله وينا ((نوي ازاد پښتو شعر)) نور له هغې کرغېړنتيا (ابتداله) را ژغورل شوی دی چې تر شپېتمو کلونو دمخه ورسره لاس و گړهوان و. دا کومه پوچه او بې سرو بوله ادعا نه ده، بلکې د زبات لپاره يې عيني لاسوندونه لرم. د ساري په توگه د نوي او نوي ازاد شعر او ان نوي داستان هېڅ يو ځوان نوښتگر زما له سيده او ناسيده شاگردۍ او لارښوونې څخه انکار نه شي کړای. دا ماته نور کوم ارزښت نه لري چې څوک مې د شاگردۍ يا لارښوونې پاسلنه مني يا نه مني مگر د غورځنگ وياړ راځنې هېڅکله اخيستلای نه شي.

زما ټولې ليکنې، څېړنې، علمي، ژورناليستيکي او زېږندويي کارونه په لومړي سر کې په خپله مورنۍ ژبه دي او کله نا کله مې په کې له پارسي، انگليسي او الماني څخه هم کار اخيستی. لومړی شعري ازمېښت مې هم په پارسي ژبه و چې د اتم ټولگي په پای کې مې ويلی و او د ۱۳۳۴ل کال د ابن سينا ښوونځي په پسرلنۍ غونډه کې مې اورولی و. همدارنگه له پارسي څخه زما لومړۍ پښتو ژباړه له لسم ټولگي، له انگليسي څخه له دولسم ټولگي او له الماني څخه له ماسټرۍ مهاله راپيلېږي دا چې پارسي شعر مې دومره نه دی پاللی، ښايي چې چا به ورهڅولی نه يم، خو هڅه مې کړې چې په هر شعري غونډه کې يې يوه نيمه شعر ډوله بېلگه را واخلم. په کتابي بڼه زما لومړۍ ژباړه هم له دري څخه په پښتو وه چې د ((طب او حکمت په اسلام کې)) تر سرليک لاندې مې په يوولسم ټولگي کې پر ۱۳۳۶ل کال تر سره کړی او پر ۱۳۳۷ل کال د وخت د ښوونې او روزنې د موسسې له خوا په افسيت چاپ خپره شوې ده.

زما ادبي ژباړې له انگليسي څخه پر ۱۳۳۹ کال د الفردو موسس د يوه شعر او د يوه چيني ليکوال د داستان له پښتو کولو سره پيل کېږي او له الماني څخه پر ۱۳۴۸ل کال د سويسې گنهيلف، الماني گویتې، برتولت برېښت او داسې نورو شاعرانو د شعرونو له ژباړې سره. د پارسي شعر را اړونه مې خو ټيک له هماغه شپږم ټولگي څخه رانښلي چې

په جومات کې مې د سعدي گلستان او بوستان، د جامي يوسف و زليخا، د نظامي سکندر نامه او د داسې نورو کلاسيکو شاعرانو او ناثرانو اړوند اثار د يوه ټاکلي دوديز کريکولم په چوکاټ کې له عربي هغو سره يوځای يو بل پسې لوستل او ورسره ورسره مې پارسي ليک زده کاوه. د همدغه کار له برکته مې وکړای شول، کابل ته له رسېدو او د اووم ټولگي له پيلونې سره مې پر پارسي باندې د لاسبري بهير تر نورو پښتو ژبيو ډېر گړندی و، تر دې کچې چې دوه کاله وروسته مې په کې خپل لومړی شعر هم وکښه.

زه دا خپله ستره نېکمرغي گڼم، تر هغې مخکې چې له بهرنيو ژبو سره مې پېژندويي پيدا شي، د مورنۍ ژبې ((پښتو)) تر څنگه دغې دويمې غورې هېوادنۍ ژبې زما په علمي- فرهنگي بشپړتيا کې يوه نه هېرېدونکې اغېزمنه ونډه اخيستې ده او پر دې ډېر وياړم او ښاخم چې د ناپليون له خبرې سره سم دغې دويمې زده کړې ژبې ماته دويم شخصيت رابښلی دی.

ما په ۲۹ کلنۍ کې د يوې اوږدې سوځنده مينې تر بريالۍ پايلې وروسته واده کړی او د همدغه برياليتوب له کبله يې راته د ((پښتيا)) او ((پښتيا)) په نومونو دوه غبرگ ښانونه د مينه وړي برخليک پر ټټر راځړولي دي.

دا دی، په څرمه ډول خپل ژوند ليک له يوې لنډې کرونولوژۍ سره د خپلو ليکنو څېړنو، ژباړو او ادبي زېږونو بشپړ ليکلو ستاسې مخ ته ږدم چې په لنډ ډول زما له پېچلي، مگر وياړلي اندو ژوند سره پېژندگلوې پيدا کړئ.

په ټوله فرهنگي او شاعرانه مينه

پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار

کابل، مرغومی، ۱۳۷۰

اخځونه

- ددغه اثر په کښلو کې له دغو لاندې اخځونو او يادښتونو څخه گټه اخيستل شوې ده:
- ۱- دوکتور عبدالحکيم طبيبي، تلاشهای سياسی سيد جمال الدين افغاني، ۱۳۵۵ ال کال، ۲۰ مخ.
 - ۲- د پوهاند زيار پنځوسمه کاليزه، د اکبر کرگر له خوا د استاد زيار اورول شوی ژوند ليک.
 - ۳- ژوندون مجله ۱۳۶۷ ال کال، د ميزان-عقرب گڼه، ۷۸-۸۰ مخونه او د پښتې څلورم مخ.
 - ۴- د نورمحمد سهيم مقاله، د استاد زيار پنځوسمه کاليزه، ناچاپه.
 - ۵- وړمې مجله، ۱۳۴۲ ال کال، ۹ گڼه، ۳۵-۴۳ مخونه.
 - ۶- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ ال کال، ۹ گڼه، ۶۷-۷۴ مخونه.
 - ۷- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ کال، ۱۰ گڼه، ۵۷-۶۲ مخونه.
 - ۸- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼه، ۱۳۶۴ ال کال ۲۵۵ گڼه، ۵ مخ.
 - ۹- د ثور انقلاب حقيقت ورځپاڼه، ۱۳۶۶ ال کال د ۷ مياشتې د ۱۴ نېټې گڼه، لومړی مخ او درېيم مخ.
 - ۱۰- وړمه، ۱۳۵۱ ال کال، ۴-۵ گڼه، ۱-۲ مخونه.
 - ۱۱- کابل مجله، ۱۳۴۹ کال، ۴ گڼه، ۵۷-۵۸ مخونه.
 - ۱۲- وړمه، ۱۳۵۳ ل کال، لومړی گڼه، ۱-۲ مخونه.
 - ۱۳- پوهنتون کابل (اوونيزه)، ۱۳۵۳ ال کال، ۱۶ گڼه، ۲ مخ.
 - ۱۴- درفش جوانان (اوونيزه) ۱۳۶۰ ال کال، د ۱۱ مياشتې د ۲۷ نېټې گڼه.
 - ۱۵- پوهنتون کابل (اوونيزه) ۱۳۶۷ کال د ثور د اوومې نېټې گڼه.
 - ۱۶- زنان مجله، ۱۳۶۰ کال، ۲ گڼه، ۱۹ مخ او ۳۳ مخ.
 - ۱۷- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰ کال، ۱۰ مياشت، ۲۳ نېټې گڼه.
 - ۱۸- هېواد (ورځپاڼه)، ۱۳۶۰ کال، ۳ مياشت، ۱۶ نېټې گڼه.
 - ۱۹- عبدالروف بېنوا، اوسنی ليکوال، ۳ ټوک، ۱۳۴۶ کال، ۱۱۰۸ مخ.

- ۲۰- د اصف بهاند مقاله، د پوهاند زیار پنځوسمه کالیزه، ناچاپه.
- ۲۱- وینه او مینه (شعري غونډ) پوهاند زیار، ۱۳۶۰ کال.
- ۲۲- اور او وینې (شعري غونډ) پوهاند زیار، ۱۳۶۰ کال.
- ۲۳- د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼه، د ۱۳۶۶ کال، ۳مه میاشت، د ۱۱ نېټې گڼه، د ن. سیوري یا (اسحق ننگیال) لیکنه.
- ۲۴- زیار، مجاور احمد: گلکڅونه (شعري غونډ)، ۱۳۶۷ ل کال.
- ۲۵- پوهاند زیار: زنداني نغمې (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ ل کال.
- ۲۶- سوزونه او سازونه (شعري غونډ)، د چاپ او خپرونې د دولتي کومېټې خپرونه، ۱۳۶۴ ل کال.
- ۲۷- پوهاند زیار: اند و ژوند (شعري طرحې او څلوریزې) د سرحدونو چارو وزارت، ۱۳۶۸ ل کال.
- ۲۹- ژوندون مجله، ۱۳۶۷ ل کال، ۱ گڼه، ۲۲-۵ مخونه.
- ۳۰- وږمه، ۱۳۵۶ ل کال، ۴ گڼه، ۵۰-۵۷ مخونه.
- ۳۱- د عبدالحمید مومند یاد، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۶۶ ل کال.
- ۳۲- ژوندون مجله، ۱۳۶۶ ل کال، لومړۍ گڼه، ۴۷-۵۴ مخونه.
- ۳۳- د حمزه یاد، ۱۳۶۶ ل کال، ۱۱ گڼه، ۲۹-۶۸ مخونه.
- ۳۴- کابل مجله، ۱۳۶۲ ل کال، ۱۱ گڼه، ۳۴-۴۲ مخونه.
- ۳۵- د محمد هوتک یاد، ۱۳۶۲ ل کال، ۱۴۵-۱۵۲ مخونه.
- ۳۶- کابل مجله، ۱۳۴۲ کال، ۷-۸ گڼه، ۲۳-۳۲ گڼه.
- ۳۷- کابل مجله، ۱۳۴۲ ل کال، ۹ گڼه، ۱۴-۳۶ گڼه.
- ۳۸- کابل مجله، ۱۳۴۳ ل کال، ۴ گڼه، ۷-۲۳ مخونه.
- ۳۹- کابل مجله، ۱۳۶۲ ل کال، ۲ گڼه، ۱۲-۱۳ مخونه.
- ۴۰- کابل مجله، ۱۳۶۳ ل کال، لومړۍ گڼه، ۲۹-۳۹ مخونه.
- ۴۱- کابل مجله، ۱۳۶۲ ل کال، ۱۲ گڼه، ۱-۸ مخونه.

- ۴۲- ژوندون مجله، ۱۳۶۲ ال کال، لومړۍ گڼه، ۹-۲۱ مخونه
- ۴۳- ژوندون، ۱۳۶۲ ال کال، ۲ گڼه، ۵۵-۶۶ مخونه
- ۴۴- ژوندون، ۱۳۶۲ ال کال، ۲ گڼه، ۷۶-۸۰ مخونه
- ۴۵- ژوندون، ۱۳۶۲ ال کال، ۳ گڼه، ۵-۹ مخونه.
- ۴۶- ژوندون، ۱۳۶۲ ال کال، ۴ گڼه، ۹-۱۵ مخونه.
- ۴۷- فولکور مجله، ۱۳۵۵ ال کال، ۱۱ گڼه، ۱۵۷-۱۶۶ مخونه.
- ۴۸- فولکور، ۱۳۵۵ ل کال، ۶ گڼه، ۲۶-۲۹ مخونه
- ۴۹- فولکور، ۱۳۵۵ ال کال، ۳ گڼه، ۳۵-۳۹ مخونه.
- ۵۰- فولکور، ۱۳۵۵ ال کال، ۲ گڼه، ۳۹-۴۲ مخونه.
- ۵۱- فولکور، ۱۳۵۵ ال کال، ۴ گڼه، ۳۲-۳۵ مخونه.
- ۵۲- فولکور، ۱۳۵۶ ال کال، ۳ گڼه، ۲۸-۲۹ مخونه.
- ۵۳- فولکور، ۱۳۵۵ ال کال، ۵ گڼه، ۲۹-۳۱ مخونه.
- ۵۴- فرهنگ خلق مجله، ۱۳۵۷ ال کال، لومړۍ گڼه، ۲۴-۲۵ مخونه.
- ۵۵- هنر مجله، ۱۳۵۷ ال کال، لومړۍ گڼه، ۲۴-۲۵ مخونه.
- ۵۶- هنر، ۱۳۵۹ ال کال، لومړۍ گڼه، ۵-۶ مخونه.
- ۵۷- هنر، ۱۳۵۸ ال کال، ۴-۵ گڼه، ۱۸ او ۸۴ مخ.
- ۵۸- هنر، ۱۳۶۱ ال کال، قوس، حوت، گڼه، ۳-۶ مخونه.
- ۵۹- هنر، ۱۳۵۹ ال کال، ۴ گڼه، ۵-۷ مخونه.
- ۶۰- هنر، ۱۳۵۹ ال کال، ۵-۶ گڼه، ۱۷-۱۸ مخ.
- ۶۱- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ ال کال، ۴ گڼه، ۶۳ مخ.
- ۶۲- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ ال کال، ۳ گڼه، ۲۰-۲۳ مخونه.

- ۶۳- پوهنې مجله، ۱۳۴۱ کال، ۳ گڼه، ۱۸-۱۹ مخونه.
- ۶۴- بلخ مجله، ۱۳۵۷ ل کال، لومړۍ گڼه، ۱۴-۱۵ مخونه.
- ۶۵- ژوندون مجله، ۱۳۶۲ ال کال، ۳ گڼه، ۵-۹ مخونه.
- ۶۶- ژوندون، ۱۳۶۱ ال کال، لومړۍ گڼه، ۱۲-۱۵ مخونه.
- ۶۷- ژوندون، ۱۳۶۱ ال کال، ۳ گڼه، ۱۱-۱۴ مخونه.
- ۶۸- ژوندون، ۱۳۶۱ ال کال، ۴ گڼه، ۴۴-۴۷ مخونه.
- ۶۹- اجتماعي علوم مجله، ۱۳۶۱ ال کال، ۳ گڼه، ۱۶۳-۱۷۲ مخونه.
- ۷۰- تحقيقات کوشاني مجله، ۱۳۵۹ ال کال، ۲ گڼه، ۱۱-۱۱۶ مخونه.
- ۷۱- دوستي مجله، ۱۳۵۹ ال کال، ۲-۳ گڼه، ۴-۳۸ مخونه.
- ۷۲- بدني روزنه مجله، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ گڼه، ۱۲-۱۴ مخونه.
- ۷۳- بدني روزنه، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ گڼه، ۱۱-۱۳ مخونه.
- ۷۴- مېرمن مجله، ۱۳۴۴ کال، د اسد د مياشتې گڼه، ۱۱ او ۱۳ مخونه.
- ۷۵- مېرمن، ۱۳۴۴ کال، د سنبلې-میزان گڼه، ۲۳ او ۵۳ مخ.
- ۷۶- دوستي مجله، ۱۳۶۲ کال، ۳ گڼه، ۸۰-۸۴ مخونه.
- ۷۷- دوستي، ۱۳۶۳ کال، ۴ گڼه، ۲۷-۲۹ مخونه.
- ۷۸- دوستي، ۱۳۶۰ کال، ۸ گڼه، ۴۴-۴۸ مخونه.
- ۷۹- دوستي، ۱۳۶۲ کال، لومړۍ گڼه، ۵۱-۵۷ مخونه.
- ۸۰- دوستي، ۱۳۶۱ کال، ۱۱ گڼه، ۵۷-۶۳ مخونه.
- ۸۱- ژوندون مجله، ۱۳۶۷ کال، میزان-عقرب گڼه، ۵۳-۵۴ مخونه.
- ۸۲- ژوندون، ۱۳۶۵ کال، ۵-۶ گڼه، د پښتې څلورم مخ.
- ۸۳- محمد صديق روهي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ کال، ۵ گڼه، ۸ مخ.

- ۸۴- محمد صدیق روھي، ژوندون مجله، ۱۳۶۳ک، ۵ گڼه، ۱۳ مخ.
- ۸۵- کابل مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ گڼه، ۲۵-۳۷-۱۸۰ مخونه.
- ۸۶- وږمې مجله، ۱۳۵۲ک، ۱-۲ گڼه، ۱۷۴-۱۸۰ مخونه.
- ۸۷- کابل مجله، ۱۳۴۹ک، ۸ گڼه، ۴۴-۵۱ مخونه.
- ۸۸- کابل مجله، ۱۳۶۲کال ۸ گڼه، ۴۱-۵۱ مخونه.
- ۸۹- ننگرهار مجله، ۱۳۵۴کال، د حوت میاشتې گڼه، ۱۰ او ۳۲ مخ.
- ۹۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۴ کال، د سلواغې گڼه، ۱۵ او ۳۹ مخ.
- ۹۱- ننگرهار، ۱۳۵۴کال، د مرغومي او سلواغې گڼه، ۲۷ او ۳۰ مخ.
- ۹۲- پکتیا مجله، ۱۳۵۶کال، ۴ گڼه، ۴ مخونه.
- ۹۳- پکتیا، ۱۳۵۶ کال، ۴ گڼه، ۲۲-۲۳ مخ.
- ۹۴- پکتیا، ۱۳۵۶کال، ۶ گڼه، ۱۲ مخ.
- ۹۵- وږمه، مجله ۱۳۵۴ کال، ۳ گڼه، ۱۷۳-۱۷۷ مخونه.
- ۹۶- پکتیا مجله، ۱۳۵۶ کال، ۷ گڼه، ۸ مخ
- ۹۷- پکتیا، ۱۳۵۶ کال، ۸ گڼه، ۱۲ مخ
- ۹۸- پکتیا، ۱۳۵۶کال، ۹ گڼه، ۸ مخ.
- ۹۹- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۱-۲ گڼه، ۱۶ مخ.
- ۱۰۰- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ گڼه، ۲۸ مخ.
- ۱۰۱- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۷ گڼه، ۲۳ مخ.
- ۱۰۲- پکتیا مجله، ۱۳۵۷ کال، ۴ گڼه، ۱۵ مخ.
- ۱۰۳- پکتیا مجله، ۱۳۵۶ کال، ۵ گڼه، ۱۵ مخ.
- ۱۰۴- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، مرغومي-سلواغې گڼه، ۲۷ او ۳۰ مخ.

- ۱۰۵- وورمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گنه، ۱۱-۱۱۶ مخونه.
- ۱۰۶- وورمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۴-۵ گنه، ۱۶۴-۱۷۸ مخونه.
- ۱۰۷- وورمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۶ گنه، ۱۷۶-۱۷۶ مخونه.
- ۱۰۸- وورمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گنه، ۱۵۲-۱۹۴ مخونه.
- ۱۰۹- وورمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۵ گنه، ۱۲۱-۱۲۹ مخونه.
- ۱۱۰- وورمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۶ گنه.
- ۱۱۱- سباوون مجله، ۱۳۶۶ کال، ۵ گنه، ۳۵ او ۶۳ مخ.
- ۱۱۲- زرین انځور، کابل مجله، ۱۳۶۴ کال، لومړۍ گنه، ۱ مخ.
- ۱۱۳- سباوون مجله، ۱۳۶۷ کال، ۲ گنې، ۱۸-۱۹- مخونه.
- ۱۱۴- مېرمن مجله، ۱۳۶۷ کال، ۲ گنې، ۱۸-۱۹ مخونه.
- ۱۱۵- کابل مجله، ۱۳۵۵ کال، ۷-۸ گه، ۷۱-۷۴ مخونه.
- ۱۱۶- پوهنتون کابل، (اوونیزه)، ۱۳۶۶ کال، ۵ میاشت، ۲۷ نېټې گنه.
- ۱۱۷- وورمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گنه، ۶۹-۷۱ مخونه.
- ۱۱۸- ژبنی څېړنې، نوراحمد شاکر، ۱۳۵۲ کال.
- ۱۱۹- وورمه مجله، ۱۳۵۰ کال، ۵-۶ گنه، ۱۱۲-۱۱۵ مخونه.
- ۱۲۰- خراسان مجله، ۱۳۶۰، ۵-۶ گنه، ۱۵۰-۱۵۳ مخونه.
- ۱۲۱- وورمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۶ گنه، ۴۷-۴۸ مخونه.
- ۱۲۲- وورمه، ۱۳۵۲ کال، ۶ گنه، ۵۵-۵۶ مخونه.
- ۱۲۳- پښتو څېړنې، (د مقالو مجموعه) د علومو اکاډمۍ څېړونه، ۱۳۵۶ کال.
- ۱۲۴- وورمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۵ گنه، ۵۷-۵۹ مخونه.
- ۱۲۵- وورمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ گنه، ۹۰-۹۱ مخونه.

- ۱۲۶- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۱-۲ گڼه، ۹۸-۱۰۲ مخونه.
- ۱۲۷- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۶ گڼه، اته مخیزه.
- ۱۲۸- وپرمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۶ گڼه، اته مخیزه.
- ۱۲۹- وپرمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۵ گڼه، ۶۳-۶۷ مخونه.
- ۱۳۰- وپرمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۱-۲ گڼه، ۱۱۳-۱۲۲ مخونه.
- ۱۳۱- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۱-۲ گڼه، ۱۳۹-۱۴۰ مخونه.
- ۱۳۲- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۶ گڼه، ۸۹-۹۶ مخونه.
- ۱۳۳- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۶ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.
- ۱۳۴- وپرمه مجله، ۱۳۵۴ کال، ۴ گڼه، ۸۷-۱۶۰ مخونه.
- ۱۳۵- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۴-۵ گڼه، ۷۳-۷۶ مخونه.
- ۱۳۶- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۴-۵ گڼه، ۱۱۷-۱۲۶ مخونه.
- ۱۳۷- وپرمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گڼه، ۱-۳ مخونه.
- ۱۳۸- ۳ گڼه، ۸۶-۸۷ مخونه.
- ۱۳۹- عرفان مجله، ۱۳۵۷ کال، ۴-۵ گڼه، ۶۱-۶۷ مخونه.
- ۱۴۰- د امیر کروړ یاد، د علومو اکاډمی خپرونه، ۱۳۶۴ کال، ۳۹۰-۳۹۹ مخونه.
- ۱۴۱- وپرمه، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گڼه، ۱۲۵-۱۳۲ مخونه.
- ۱۴۲- وپرمه مجله، ۱۳۵۲ کال، ۶ گڼه.
- ۱۴۳- وپرمه، ۱۳۵۲ کال، ۳-۴ گڼه، ۶۹-۷۰ مخونه.
- ۱۴۴- کابل مجله، ۱۳۴۶ کال، ۹ گڼه، ۲۰-۳۰ مخونه.
- ۱۴۵- کابل مجله، ۱۳۵۷ کال، ۲ گڼه، ۱۰۶-۱۰۷ مخونه.
- ۱۴۶- کابل مجله، ۱۳۵۹ کال، ۲ گڼه، ۱۹-۳۵ مخونه.

- ۱۴۷- کابل مجله، ۱۳۵۹ کال، ۳ گنه، ۱۳-۱۸ مخونه.
- ۱۴۸- کابل مجله، ۱۳۶۱ کال، ۲ گنه، ۵۴-۸۲ مخونه.
- ۱۴۹- خراسان مجله، ۱۳۶۲ کال، ۱۲ گنه، ۵۴-۸۲ مخونه.
- ۱۵۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ گنه، ۳۰ مخ.
- ۱۵۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د ثور میاشتي گنه، ۲۸ مخ.
- ۱۵۲- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د غبرگولي میاشتي گنه، ۳۷-۳۸ مخونه.
- ۱۵۳- ننگرهار مجله، ۱۳۵۵ کال، د وړي میاشتي گنه، ۱۵ مخ.
- ۱۵۴- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د وړي میاشتي گنه، ۳۴ مخ.
- ۱۵۵- ننگرهار مجله، ۱۳۵۵ کال، د لړم میاشتي گنه، ۲۹ او ۳۶ مخ.
- ۱۵۶- ننگرهار مجله، ۱۳۵۶ کال، د لیندی میاشتي گنه، ۱۳ مخ.
- ۱۵۷- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د لیندی میاشتي گنه، ۲۳ مخ.
- ۱۵۸- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د مرغومي او سلواغې میاشتي گنه، ۴۸ مخ.
- ۱۵۹- عرفان مجله (میاشتنی)، ۱۳۵۶ کال، لومړۍ گنه، ۱۴۱-۱۴۶ مخونه.
- ۱۶۰- عرفان مجله، ۱۳۵۵ کال، ۱۱ گنه، ۱۵۷-۱۶۶ مخونه.
- ۱۶۱- پکتیا مجله (میاشتنی)، ۱۳۵۶ کال، لومړۍ گنه، ۱۶ او ۳۷ مخ.
- ۱۶۲- پکتیا مجله، ۱۳۵۵ کال، ۲ گنه، ۶ مخ.
- ۱۶۳- پکتیا مجله، ۱۳۵۶ کال، ۲ گنه، ۱۸ مخ.
- ۱۶۴- ورمه مجله (درې میاشتنی)، ۱۳۵۴ کال، ۴ گنه، ۸۷-۱۰۸ مخونه.
- ۱۶۵- ورمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۶ گنه، ۳۷-۴۲ مخونه.
- ۱۶۶- ورمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۶ گنه، ۸۵-۹۲ مخونه.
- ۱۶۷- ننگرهار مجله (میاشتنی)، ۱۳۵۲ کال، د وړي میاشتنی گنه، ۳۷-۳۹ مخونه.

- ۱۶۸- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۶ گڼه، ۲۶ مخ.
- ۱۶۹- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۴ گڼه، ۲۶ مخ.
- ۱۷۰- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۱-۲ گڼه، ۱۵ او ۴۹ مخ.
- ۱۷۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ گڼه، ۱۳ او ۲۸ مخ.
- ۱۷۲- ننگرهار مجله، ۱۳۵۷ کال، ۵ گڼه، ۱۳ مخ.
- ۱۷۳- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ گڼه، ۱۰۴-۱۰۶ مخونه.
- ۱۷۴- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ گڼه، ۱۲۲-۱۲۴ مخونه.
- ۱۷۵- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، لومړۍ گڼه، ۱۳۱-۱۴۰ مخونه.
- ۱۷۶- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، ۳ گڼه، ۱۲۹-۱۳۱ مخونه.
- ۱۷۷- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال، ۴ گڼه، ۱۵۹-۱۶۲ مخونه.
- ۱۷۸- وږمه مجله، ۱۳۵۳ کال ۱۲۱-۱۳۵ مخونه.
- ۱۷۹- پښتو څېړنې، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۶۷ کال، ۴۱۲-۴۵۹ مخونه.
- ۱۸۰- کابل مجله، ۱۳۴۷ کال، ۱۱-۱۲ گڼه، ۱۰۹ مخ.
- ۱۸۱- ننگرهار مجله، ۱۳۵۳ کال، د وږي مياشتې گڼه، ۲۳ او ۳۳ مخ.
- ۱۸۲- بياض، فارسي هندوستانی څېړني اورگان، ۱۹۸۳ م کال، لومړۍ گڼه،
- ۱۸۳- هېواد ورځپاڼه، ۱۳۵۹ کال، وږی، ۱۳۱ نېټې گڼه.
- ۱۸۴- پوهاند زیار: ويي پوهنه، کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.
- ۱۸۵- پوهاند زیار: ويي رغاونه، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۵۵ کال.
- ۱۸۶- پوهاند زیار: د ژبپوهنې بنسټونه، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۵۳ کال.
- ۱۸۷- پوهاند زیار: نظر کوتاهی بر زبان و زبانشناسی، د کابل پوهنتون گستر چاپ، ۱۳۵۶ کال.
- ۱۸۸- پوهاند زیار: پښتو لیکلار، ننگرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.

- ۱۸۹- پوهاند زیار: پښتو نومترنگونه، د سویس د برن پوهنتون خپرونه، ۱۹۷۴م کال.
- ۱۹۰- وورمه مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ گڼه، ۱۱۸-۱۳۰ مخونه.
- ۱۹۱- پوهنې مجله، ۱۳۳۹ کال، لومړۍ گڼه، ۲۳-۳۶ مخونه.
- ۱۹۲- کابل مجله، ۱۳۵۳ کال، ۲ گڼه، ۱۰-۱۵ مخونه.
- ۱۹۳- پوهاند زیار: پښتانه او ورونه ملیتونه، ژباړه، ۱۳۶۶ کال.
- ۱۹۴- کابل مجله، ۱۳۴۳ کال، ۳ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.
- ۱۹۵- دوستي مجله، ۱۳۶۰ کال، ۷ گڼه، ۴۳-۵۲ مخونه.
- ۱۹۶- دوستي مجله، ۱۳۶۲ کال، ۲ گڼه، ۵۲-۵۸ مخونه.
- ۱۹۷- عبدالکریم پتنگ: د غرونو څوکې، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۱۹۸- عبدالحی حبیبي: نومورکي مورخین، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۱۹۹- میا فقیر الله جلال ابادي: فواید فقیرالله، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۲۰۰- عبدالشکور رشاد: د پټې خزانې فرهنگ، د ادبیاتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۶۲ کال.
- ۲۰۱- عبدالحی حبیبي، د میا فقیرالله پېژند لیک، د ادبیاتو پوهنځي خپرونه، ۱۳۵۹ کال.
- ۲۰۲- عبدالشکور رشاد: د احمدشاه بابا د دېوان غورچاڼ، ۱۳۵۷ کال.
- ۲۰۳- عبدالکریم محب: د چینیانو یونلیکونه، ژباړه، د علومو اکاډمۍ خپرونه، ۱۳۵۷ کال.
- ۲۰۴- افضل ټکور: دا لیکوال دا څېرې، د قومونو او قبایلو چارو وزارت د نشراتو او فرهنگي چارو د ریاست خپرونه، ۱۳۶۶ کال.
- ۲۰۵- عبدالروف خیلواک: ټولنپوهنه، ژباړه، ۱۳۵۲ کال.
- ۲۰۶- پروفیسور دوکتور عبدالظهور او پوهنمل عین الدین نصر: مقدمه بر زبانشناسی، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۳ کال.
- ۲۰۷- دوست شینواری، زړه پانگه، د افغانستان د علومو اکاډمۍ ۱۳۶۳ کال.
- ۲۰۸- پروفیسور سیال کاکړ: د کوشنیانو ژبه، د کوټې چاپ، ۱۹۷۹م کال.

- ۲۰۹- باقی بریال: مینه نه مری، شعری غونډ، ۱۳۶۷ کال.
- ۲۱۰- عبدالروف بېنوا: پښتو روزنه، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز خپرونه، ۱۳۵۷ کال.
- ۲۱۱- د غلام محی الدین افغان افکار او اثار، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰ کال.
- ۲۱۲- نصر الله حافظ: ستا د چم گلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کومیتې خپرونه، ۱۳۶۵ کال.
- ۲۱۳- کاوون توپاني: شگې او گلونه، د چاپ او خپرونې د دولتي کومیتې خپرونه، ۱۳۶۶ کال.
- ۲۱۴- ابراهیم عطایي: د پښتني قبایلو اصطلاحی قاموس، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز خپرونه، ۱۳۵۷ کال.
- ۲۱۵- دوکتور گل محمد نورزی: ادبی ژانرونه او مکتبونه، ۱۳۷۰ کال.
- ۲۱۶- پوهاند زیار: گلکڅونه، د لیکوالو انجمن خپرونه، ۱۳۶۷ کال.
- ۲۱۷- کابل مجله، ۱۳۴۳ کال، ۳ گڼه، ۴۷-۴۸ مخونه.
- ۲۱۸- د خوشال خټک فراق نامه، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۳ کال.
- ۲۱۹- د راحت یاد، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۳ کال، ۵۷-۶۵ مخونه.
- ۲۲۰- پښتو پښویه (گرامر)، پوهاند زیار، د کابل پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۲ کال.
- ۲۲۱- مېرمن مجله، ۱۳۶۴ کال، ۵ گڼه.
- ۲۲۲- څارندوی مجله، ۱۳۶۷ کال، ۱۰ گڼه.
- ۲۲۳- پوهنتون کابل اوونیزه، ۲۱-۵-۱۳۶۶ نېټې گڼه.
- ۲۲۴- ورمه مجله، ۱۳۵۱ کال، ۳ گڼه، ۶۹-۷۱ مخونه.
- ۲۲۵- پښتو مجله، ۱۳۶۰ کال، لومړۍ گڼه، ۴۵-۴۷ مخونه.
- ۲۲۶- پښتو مجله، ۱۳۵۹ کال، ۴ گڼه، ۱۱۸-۱۳۰ مخونه.
- ۲۲۷- پښتو مجله، ۱۳۵۹ کال، لومړۍ گڼه، ۹۶-۱۰۵ مخونه.
- ۲۲۸- پښتو مجله، ۱۳۶۰ کال، ۳ گڼه، ۶۵-۷۰ مخونه.
- ۲۲۹- پښتو مجله، ۱۳۶۲ کال، ۳ گڼه، ۴۵-۵۰ مخونه.

- ۲۳۰- کابل مجله، ۱۳۵۷ کال، ۲ گڼه، ۱۰۶-۱۰۷ مخونه.
- ۲۳۱- کابل مجله، ۱۳۵۹ کال، ۳ گڼه، ۱۳-۱۸ مخونه.
- ۲۳۲- پلوشه مجله، ۱۳۵۷ کال، ۱-۲ گڼه، ۲۴-۲۶ مخونه.
- ۲۳۳- پلوشه مجله، ۱۳۵۷ کال، ۳ گڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.
- ۳۳۴- پلوشه مجله، ۱۳۵۶ کال، ۴ گڼه، ۲۵-۳۲ مخونه.
- ۲۳۵- پلوشه مجله، ۱۳۵۵ کال، ۲ گڼه، ۲۳-۲۸ مخونه.
- ۲۳۶- برکت الله کمین: تلوسې، شعري غونډ، ۱۳۵۲ کال،
- ۲۳۷- کابل مجله، ۱۳۶۷ کال، ۵ گڼه، ۳۵-۵۴ مخونه.
- ۲۳۸- زیار: د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (ژباړه)، ۱۳۶۹ کال.
- ۲۳۹- خاوره، امین افغانپور، ۱۳۶۷ کال.

یادښت: ما په پورتنیو یاد شویو اڅونو کې د هغوی ټول یاد شوي مخونه نه دي را اخیستي، یوازې مې د لیکنو څرنگوالی او د هغوی سرلیکونه را اخیستي دي او په ځینو ځایو کې مې د هغوی ټول مخونه هم را اخیستي دي. د پوره مخونو راوړنه مې په دې خاطر کړې ده، چې شمېر او څومره والی یې څرگند شي.

وروستی بشپړونه

د کتاب د چاپ چمتو کېدنې په وروستیو شېبو کې د استاد زیار د تازه زېږونو او خپرونو دا لنډیز برابر کړای شو:

۱- په ادبي برخه کې یې څلور شعري غونډونه (د سبرونو نڅا، گلوپيونه، رزم و بزم، څڅواکي) او یو داستاني اثر (مینه د زړه په وینه) له چاپه راووتل. همدارنگه یې یو نندارلیک (ډرامه) چې پر ۱۳۵۷ کال یې کښلې وه او چاپ و نندارې ته لا نه ده وړاندې شوې، دلته د یاد وړ ده.

۲- په څېړنیزه برخه کې یې یوه نوې څېړنه ((د پټې خزانې لیکزیکي شننه)) چې برخه برخه د ((وفا)) په اوونیزه کې خپره شوې ده، په همدغه روان کال کې په کتابي بڼه چاپ ته سترگې پر لار ده. د پېښور پوهنتون پښتو څانگې او پښتو اکېډمۍ د باره گلی د تېر او سړ کال په غبرگو سیمینارونو کې یې اوږدې اوږدې څېړنې وړاندې کړې دي. همدا راز یې د بېلابېلو غونډو او خپرونو لپاره یو لړ لیکنې څېړنې، کره کتنې او سریزې کښلې دي او د لوی احمد

شاه بابا د ۲۲۰ تلین په نمانځنه کې یې یوه لیکنه په وفا اوونیزه او بله د خلیل ولسي ادبي جرگې د اړوند سیمینار په غونډه کې چاپ شوې ده.

۳- په ژباړیزه برخه کې یې ((د هند و اروپایي ژبو لرغونی تاریخ)) د یادونې وړ دی چې له الماني سرچینو څخه یې را ژباړلې او د کابل مجلې د ۱۳۷۰ کال د درېیمې گڼې برابر ۳۴ مخه یې پرې نیولې دي.

د فرانسې افغانپوهاند کیفر لپاره یې ((د پټې خزاني الماني ژباړه او گرامري شننه)) خو تراوسه کورته هېره وه، همداسې یې په څلورو ژبو لیکلې ((ځانپېښې)) هم درواخله.

یون، ۱۳۷۲ کال، مرغومی

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۶ ل کال، د لغمان ولایت د الینگار ولسوالۍ د نیازیو په یوې روښنفرې کورنۍ کې زېږېدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې د الینگار ولسوالۍ د سلینگار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ ل کال له نوموړې څانگې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانگې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ ل کال په نوموړې څانگه کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او (پوهندوی) علمي پورې ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او ((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنگه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استادیون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرگې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیاد جرگې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرگې د لومړي منشي په توگه انتخاب شو. استاد یون په دې جرگه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرگه کې د نوموړې جرگې د دارالانشاد غړي په توگه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنگسالارانو او ځینو تنظیمي

مشرانو له خوا پر حکومت او ملگرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره گوښه شو. ملگرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادی ته یې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته یې د ځینو ملگرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادی سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد یون د خپلواک لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیويي او ټلويزیوني مرکو کې یې د و اقعیتونو او حقایقو د څرګند بیان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنگ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه ددې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفرکانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثر

الف- پنځونې:

کتاب نوم څرنگوالي چاپکال

❖ مټکور لومړۍ شعري ټولگه دويم ۱۳۸۷

❖ په اورونو کې سندرې دويمه شعري ټولگه دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

❖ هيلې گډه شعري ټولگه دويم ۱۳۸۷

❖ نيمگړي ارمانونه د حيران شعري ټولگه دويم ۱۳۸۷

❖ د لوونو فصل گډه شعري ټولگه دويم ۱۳۸۷

❖ د نازو انا ياد د سيمينار د ليکنو ټولگه دويم ۱۳۸۷

❖ د استاد الفت نثري کليات داستاد الفت نثرونه درېيم ۱۳۸۷

❖ سيندونه هم مري د اسحق ننگيال شعري منتخبات دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

❖ د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

دپوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷

❖ د افغانستان فرهنگي ميراثونو ته يوه کتنه

د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷

◆ په افغانستان کې د جگړې جنایتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

◆ د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷

◆ که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

◆ د پنتاگون ترخندو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

ه- خپرې او شنې:

◆ د محمد گل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷

◆ استاد زیار د پښتني فرهنگ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷

◆ د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷

◆ د افغانستان فرهنگ ته اوبستي زیانونه دویم ۱۳۸۷

◆ د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷

◆ له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷

◆ ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷

◆ بېړنۍ لویه جرگه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷

◆ انډیال خوشال لومړی ۱۳۸۷

◆ هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷

◆ کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷

◆ فرهنگي فقر لومړی ۱۳۸۷

❖ مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷

❖ خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷

❖ دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷

❖ افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷

❖ پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷

❖ اوسنی رسنی لومړی ۱۳۸۷

❖ که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنگي کارو زیار کې ورته دنور زغم او اوسپلې هیله لرم.

په درناوي

وفالرحمن وفا

کابل - افغانستان

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**